

**ELS IBERS CESSETANS EN EL MARC
DE LA SEGONA GUERRA PÚNICA I
LES PRIMERES REVOLTES CONTRA ELS ROMANS**

TREBALL FINAL DEL MÀSTER INTERUNIVERSITARI
D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA APLICADA. INVESTIGACIÓ
I TRANSFERÈNCIA

CURS 2022-2023

MARIA ANGUERA OLLER

Tutora: Dra. Maria Carme Belarte Franco

Treball fi de màster fet amb el suport de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica

RESUM

La Segona Guerra Púnica és un període de gran estrès i transformació per les diverses poblacions autòctones que habiten a la península Ibèrica i especialment per les comunitats ibèriques del nord-est peninsular. Les seves conseqüències també els provoquen un cop molt fort, el qual es tradueix en un malestar i rebuig generalitzat davant la presència romana que deriven en un llarg període de revoltes indígenes. Tot i que aquest període ha sigut molt estudiat des dels punts de vista de les dues potències externes, s'acostuma a deixar de costat el paper que hi van jugar les comunitats ibèriques durant uns fets que per elles van ser molt convulsos i canviants (237 aC-190 aC).

Aquest treball continua la línia de recerca iniciada anteriorment i es centra únicament en el territori de la Cessetània per poder analitzar-lo en més profunditat (la capital de la regió ibèrica, els centres de poder, administratius o militars i els assentaments rurals o de producció) i veure si mostra el mateix patró que el detectat a escala regional.

L'objectiu principal és analitzar com van reaccionar els cessetans davant l'arribada d'aquests pobles a través del registre arqueològic. Per aconseguir-ho es localitzaran tots els jaciments actius entorn el 200 aC i se'n crearà un inventari, s'elaborarà una base de dades mitjançant el programa *FileMaker Pro*, es generaran diferents mapes a partir de diverses variables tractades amb el sistema d'informació geogràfica QGIS i s'extraurà noves conclusions a través de la informació generada.

PARAULES CLAU: Segona Guerra Púnica, cessetans, cartaginesos, romans, urbanisme

ABSTRACT

The Second Punic War is a period of great stress and transformation for all the native populations that live in the Iberian Peninsula and especially for the Iberian communities in the north-east of the peninsula. Their consequences also caused them a very strong blow, which resulted in a generalized discomfort and rejection during the Roman presence that resulted in a long period of indigenous revolts. Although this period has been deeply studied from the point of view of the two external communities, it is common to leave aside the role played by the Iberian communities during these facts that were very turbulent and changing for them (237 BC-190 BC).

This work continues the research started earlier and focuses only on the territory of Cessetani to be able to analyze it deeply (the capital of the Iberian region, the power, administrative or military centers and the rural or production settlements) and see if it follows the same pattern as the detected on a regional scale.

The main objective is to analyze how the Cessetani reacted to the arrival of these communities through the archaeological record. To achieve this, all the active sites around 200 BC will be located and an inventory will be created, a database will be prepared using the *FileMaker Pro* program, different maps will be generated from various variables treated with the geographic information system QGIS and new conclusions will be made through the information generated.

KEY WORDS: Second Punic War, Cessetani, Carthaginians, Romans, urbanism

Agraïments

En primer lloc m'agradaria agrair a la Carme Belarte, tutora d'aquest Treball Final de Màster, per les seves indicacions i l'assessorament rebut al llarg de l'estudi, el qual no hauria estat possible sense la seva ajuda.

A en Jaume Noguera i en Pau Menéndez per ampliar-me la informació, encara inèdita, del jaciment del Vilar.

A en Joan García Targa per orientar-me en la recerca bibliogràfica dels jaciments del Garraf així com per deixar-me utilitzar els plafons explicatius que s'utilitzen durant les visites al jaciment de Darró.

A l'Iván Cots per passar-me l'article del jaciment del Castell de Vilafortuny, el qual durant la realització d'aquest treball encara es trobava en edició.

A la Núria Molist per informar-me sobre les últimes campanyes, en gran part encara inèdites, dutes a terme al jaciment d'Olèrdola.

A en Dani López per deixar-me consultar les memòries encara inèdites del jaciment del Puig Pelós.

A la Lydia Gil per ajudar-me a elaborar el Pla de Gestió de Dades.

Per últim, però no per això menys importants, a la meva família i amics, els quals m'han ajudat i animat en tot moment.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. OBJECTIUS	5
1.2. METODOLOGIA.....	6
1.3. ESTRUCTURA DEL TREBALL	7
1.4. MARC GEOGRÀFIC.....	7
1.4. CONTEXT CRONOLÒGIC.....	9
2. EL CONTEXT HISTÒRIC A TRAVÉS DE LES FONTS ESCRITES	10
2.1. ELS AUTORS CLÀSSICS: POLIBI I TIT LIVI	10
2.2. LES FONTS SOBRE L'ARRIBADA DELS CARTAGINESOS A IBÈRIA (237-218 AC)	11
2.3. LES FONTS SOBRE LA SEGONA GUERRA PÚNICA A IBÈRIA (218-206 AC).....	13
2.4. LES FONTS SOBRE LES REVOLTES INDÍGENES CONTRA L'OCUPACIÓ ROMANA (206-190 AC)	15
3. ANTECEDENTS DE LA RECERCA	17
4. LLISTAT DE JACIMENTS I DESCRIPCIÓ DELS INDICIS	19
4.1. INTRODUCCIÓ.....	19
4.2. EL NUCLI DE PRIMER ORDRE DE LA CESSETÀNIA: TARAKON-KESSE	26
4.3. ELS ASSENTAMENTS DE SEGON ORDRE	28
4.3.1. MASIES DE SANT MIQUEL	28
4.3.2. EL VILAR	31
4.3.3. DARRÓ	34
4.3.4. OLÈRDOLA	37
4.4. ELS ASSENTAMENTS DE TERCER ORDRE	40
4.4.1. ALORDA PARK	41
4.4.2. EL CASTELL DE VILAFORTUNY	43
4.4.3. LA FONT DE LA CANYA.....	46
4.4.4. EL PUIG DE SITGES.....	48
4.5. ELS ASSENTAMENTS DE QUART ORDRE.....	50
4.5.1. RABASSATS.....	50
4.5.2. LES GUÀRDIES	53
4.5.3. EL CORRAL D'EN GUARDIOLA	55

4.5.4. EL FONDO DEL ROIG	57
4.5.5. ELS MANOUS	59
4.5.6. EL PUIG PELÓS.....	60
5. ANÀLISI DE LA DOCUMENTACIÓ	62
6. CONCLUSIONS I PERSPECTIVES DE FUTUR.....	69
7. BIBLIOGRAFIA	73
8. ANNEX 1: FITXES DELS JACIMENTS ESTUDIATS	82
9. ANNEX 2: FIGURES AMPLIADES.....	99
10. ANNEX 3: PLA DE GESTIÓ DE DADES.....	115

1. Introducció

L'arribada primer de l'exèrcit cartaginès i pocs anys més tard del romà a la península Ibèrica va significar un gran xoc sociocultural per les diverses poblacions que habitaven en el territori. La zona compresa entre el riu Ebre i els Pirineus és on es va desenvolupar la gran majoria del conflicte bèl·lic, de manera que la Segona Guerra Púnica va representar un impacte de gran magnitud sobretot per les poblacions ibèriques del nord-est peninsular. Les notícies de grans exèrcits cartaginesos que atacaven ciutats amb maquinària de setge i d'assalt fins llavors desconeguda cada cop més a prop del seu territori els devia posar en alerta i, tal com mostra el registre arqueològic, molts d'ells es van preparar per a la defensa. L'arribada poc després de l'exèrcit romà i la seva presència continuada en aquesta mateixa zona durant uns anys en convertir l'indret en la seva base logística principal, així com la posterior conquesta del territori i la imposició de la seva cultura un cop acabada la guerra, devia comportar una situació de greu perjudici als habitants indígenes. N'és una prova les successives revoltes i aixecaments ibèrics que es produeixen per tota la zona quan encara no havia acabat el conflicte i que es mantenen fins ben entrat el segle II aC. Per tant, les poblacions ibèriques van patir una situació d'estrès sostingut durant un llarg període de temps.

En un treball anterior (Anguera, 2021) vaig analitzar com les poblacions indígenes del nord-est peninsular van reaccionar davant l'arribada primer dels cartaginesos al territori, després dels romans i per últim l'establiment d'aquests darrers a la península Ibèrica. Vaig analitzar únicament els assentaments principals de cada tribu ibèrica. En aquest treball m'agradaria continuar la línia de recerca iniciada anteriorment i centrar-me només en un territori, la Cessetània, per tal de poder analitzar-lo en més profunditat i veure si segueix el mateix patró que el detectat a escala regional.

1.1. Objectius

L'objectiu principal d'aquest treball és identificar com afecten les presències romana i cartaginesa a les poblacions indígenes de la Cessetània actives entorn el 200 aC.

Per tal d'assolir-ho s'ha plantejat els següents objectius secundaris:

- Identificar els jaciments que mostren ocupació entre el 237 aC i el 190 aC.

- Caracteritzar els assentaments i l'estructura de poblament de la Cessetània abans del període d'estudi.
- Identificar els canvis que es produeixen a partir de la presència dels exèrcits cartaginès i romà.
- Analitzar la situació després del conflicte bèl·lic.

1.2. Metodologia

Per tal d'assolir els objectius exposats en l'apartat anterior, es començarà recollint tota la informació en un inventari dels jaciments per crear una base de dades amb el programa *FileMaker Pro*, on es podrà sistematitzar tota la informació obtinguda. Així doncs, se li farà una fitxa de registre a cada jaciment estudiat, ubicades a l'annex 1. Els camps de cada registre són els següents: número de catàleg; nom del jaciment; municipi; comarca; situació UTM latitud i longitud; cronologia inicial i final; categoria de l'assentament; indicis relacionats amb el conflicte; elements de datació; cronologia; material ceràmic, monedes o altres elements de referència; pervivència de l'assentament; planimetria del jaciment i/o novetat; observacions; i bibliografia i webgrafia. A l'annex 1 es mostra la plantilla en blanc (*fitxa 0*). Un cop introduïda la informació, s'analitzaran i quantificaran les dades des d'un punt de vista arqueològic.

Gràcies a l'ajuda del sistema d'informació geogràfica QGIS s'ubicaran els jaciments mencionats al llarg del treball i es generaran diferents mapes a partir de les diverses variables tractades a la base de dades. Per últim, s'intentarà contextualitzar tota aquesta informació obtinguda en un marc històric profundament canviant i convuls com és el comprès entre l'arribada dels cartaginesos al territori cessetà al 218 aC i els diversos aixecaments indígenes contra els romans produïts entorn el 190 aC.

Per tant, i a tall de resum, es vol obtenir un conjunt d'informació ordenat i coherent que permeti analitzar amb dades objectives l'impacte que va representar pels ibers cessetans l'arribada dels cartaginesos, després la dels romans i finalment l'apropiació del territori per aquests últims.

1.3. Estructura del treball

L'estudi segueix la següent estructura. En primer lloc, es presentaran els objectius i els límits cronològics i geogràfics. A continuació es contextualitzarà el període històric d'interès a través de les principals fonts escrites contemporànies als fets, fonamentalment els historiadors Polibi i Tit Livi. El seguirà la realització d'un breu estat de la qüestió. S'ha de tenir en compte que es tracta d'un tema que la investigació arqueològica i històrica sempre ha optat per analitzar de manera transversal i no des d'un punt de vista monogràfic. Tot seguit s'analitzaran els assentaments objecte d'estudi en forma d'un llistat sistemàtic on s'exposaran les dades, la seva cronologia i la interpretació que n'han fet tant els responsables de les intervencions arqueològiques com altres investigadors. Finalment, s'exposarà la nostra pròpia interpretació de les dades obtingudes i tractades en un apartat final de discussió i conclusions.

Tot i que la bibliografia utilitzada podria ser molt més extensa que la presentada en aquest treball, per qüestions d'espai i temps només s'inclouran aquelles obres que presenten més i millor les dades que són objecte d'estudi o les publicacions més recents i actualitzades.

Qualsevol estudi que gestioni un volum d'informació significatiu ha de fer servir una base de dades. En aquest cas hem decidit utilitzar el programa *FileMaker Pro*, on hem creat diferents camps que després ens permetran quantificar i comparar la informació obtinguda. Posteriorment les dades han estat exportades a un arxiu Excel, permetent així el seu traspàs a un programa d'informació geogràfica, en el nostre cas el QGIS. Gràcies a aquest últim hem pogut obtenir mapes amb la distribució geogràfica dels assentaments en funció dels diferents paràmetres objecte d'anàlisi, com per exemple mapes dels assentaments que no mostren una pervivència posterior al 190 aC, dels que presenten nous indicis durant aquest període històric... A l'annex 3 s'adjunta el Pla de Gestió de Dades realitzat per aquest treball.

1.4. Marc geogràfic

L'estudi se centra en l'antic territori ibèric de la Cessetània. Els límits geogràfics dels diferents pobles ibèrics són dubtosos i difosos per les descripcions imprecises que fan els autors antics del territori d'Ibèria -Plini el Vell a *Naturalis Historia* III, 4, 21 i Claudi Ptolomeu a *Geographias Hyphegesis* II, 6, 17-. Malgrat tot, el fet que mencionin elements

orogràfics destacats com són els rius o les serralades ha ajudat als investigadors a ubicar-los sobre el mapa. Així doncs, s'interpreta que el territori cessedà limitaria al nord amb el coll de Balaguer, a l'est amb la serra de l'Argentera i les muntanyes de Prades, al sud amb la serra de la Llacuna i la serra de Puigfred i a l'oest amb el massís del Garraf (*fig.1*) (Bosch Gimpera, 1932: 389; Tarradell, 1962: 243; Sanmartí i Santacana, 2005: 32-34). Per tant, equivaldria aproximadament a les actuals comarques catalanes del Baix Camp, l'Alt Camp, el Tarragonès, el Baix Penedès, el Garraf i l'Alt Penedès.

D'altra banda Polibi menciona que Ibèria estava habitada per diferents pobles que s'agrupaven en una sèrie d'*ethne*, formant a la vegada grans coalicions de *populi*. Aquests pobles mantenien aliances militars i territorials o eren clarament antagònics, constituint així un territori heterogeni i fragmentat (Cruz Andreotti, 2003: 43-44). Les fonts arqueològiques han documentat l'existència de patrons de poblament complexos que delimiten entitats polítiques territorials amb tres o més nivells administratius, fet que ha portat a plantejar l'existència d'estructures estatals arcaïques. A més, aquests territoris polítics semblen coincidir amb les principals unitats ètniques descrites pels autors clàssics (Sanmartí, 2004: 23-27). Per tant, també se sap que, tant a nivell ètnic com polític, els cessedans tenien al sud els ilercavons, al nord els ilergetes i els lacetans i a l'est els laietans (*fig.1*).

Figura 1: Mapa de l'actual Catalunya amb la ubicació geogràfica dels pobles ibèrics del nord-est peninsular entre els segles III i II aC. La regió de la Cessedània es troba destacada. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

La Cessetània esdevé una zona geogràfica idònia per estudiar la repercussió de l'arribada dels cartaginesos i romans durant la Segona Guerra Púnica. La seva proximitat al mar d'un costat -els romans arriben a la península per via marítima- i al riu Ebre per l'altre -els cartaginesos l'han de creuar per poder arribar als Pirineus- propicia que la població que habitava el seu territori entrés en contacte amb diferents cultures en molt poc temps. D'altra banda, a partir dels anys 80 del segle XX aquest territori a estat objecte d'una recerca arqueològica sistemàtica liderada inicialment pels doctors Sanmartí i Santacana i continuada pels seus deixebles, amb nombrosos treballs de prospecció i excavacions en extensió. Com a conseqüència, és una de les zones més ben conegudes a nivell arqueològic.

1.4. Context cronològic

L'estudi se centra en un període molt agitat i violent per als pobles de la península Ibèrica en conjunt. Aquest s'inicia amb l'arribada dels cartaginesos a Ibèria el 237 aC i la campanya d'Anníbal el 218 aC al nord de l'Ebre, continua amb l'enfrontament contra els romans entre el 218 i el 206 aC i acaba amb diversos aixecaments indígenes contra els romans produïts entre el 206 i el 190 aC aproximadament.

El període escollit per emmarcar el treball és el descrit anteriorment perquè és quan es produeixen més tensions. Abans de l'arribada dels cartaginesos al 237 aC, les poblacions ibèriques només havien tingut contactes amb els assentaments grecs d'*Emporion* i *Rhode*, amb qui haurien establert una relació no de dominats i dominants, sinó d'igualtat i mutu benefici (Menezes Crespo, 2006: 191-192). En canvi a partir del 190 aC, després d'haver sufocat les revoltes ibèriques, hi ha un panorama poblacional molt diferent de l'anterior. Es veu com les diferents poblacions ibèriques, entre elles els cessetans, estan sota el control romà i s'ha iniciat un procés d'adopció de la cultura romana. D'altra banda, un cop acabada la Segona Guerra Púnica, els cartaginesos han estat expulsats de la península Ibèrica -a excepció d'alguns assentaments al sud com *Malaka* o *Gadir* entre altres-.

2. El context històric a través de les fonts escrites

Amb l'objectiu de conèixer el context històric del territori de la Cessetània entre mitjans del segle III aC i principis del segle II aC s'han consultat les fonts escrites antigues que en fan referència.

S'ha de tenir en compte, però, que aquestes fonts presenten diversos problemes a l'hora d'entendre la situació que hi havia al territori objecte d'estudi. Són relativament escasses i en molts casos no ens han arribat íntegres. Però malgrat tractar-se d'obres fragmentades, continuen sent imprescindibles per entendre els processos de transformació que van patir els cessedans no només a nivell militar, sinó també sociopolític. D'altra banda, les fonts antigues també ens permeten situar i identificar alguns dels nuclis ibèrics sobre el mapa a la vegada que aporten indicis sobre la seva posició jeràrquica (Cruz Andreotti, 2003: 35-36).

2.1. Els autors clàssics: Polibi i Tit Livi

En aquest primer apartat s'explicarà breument quins són els autors clàssics que s'han escollit per descriure el període històric objecte d'estudi, quin era el seu propi context sociocultural i polític, i sota quina circumstància van escriure les seves obres.

En primer lloc citarem a Polibi de Megalòpolis, un historiador grec nascut al voltant de l'any 200 aC. L'any 167 aC, en el marc de la Tercera Guerra Macedònica, és deportat a Roma com a ostatic. Gràcies a la relació d'amistat i clientela que desenvolupa amb Luci Emili Paulus Macedònic es queda a Roma sota la seva hospitalitat i estableix una gran amistat amb el seu fill, Publi Corneli Escipió Emilià Africà Menor, fet que li permet l'accés a documents públics i arxius per desenvolupar els seus treballs històrics. Polibi també l'acompanya a les seves campanyes militars i l'aconsella, podent observar en primera persona el funcionament de l'exèrcit romà. Al 151 aC és alliberat del seu captiveri i retorna a Grècia. Posteriorment, participa en altres campanyes militars d'Escipió Menor. És a Grècia l'any 145 aC, un cop retirat, que es dedica a escriure la seva obra *Històries* a partir de tota la informació que ha recollit al llarg de la seva vida. Es posa en dubte que al 134 aC acompanyi a Escipió Menor a Hispània. Mor als 82 anys a Grècia (Smith, 1876: 443-445).

L'obra de Polibi, les *Històries*, relata els fets històrics compresos entre el 220 i el 146 aC. Formada per 40 llibres, té per objectiu descriure els enfrontaments de Roma amb Cartago, mostrar com la va vèncer i com va assolir la supremacia del Mediterrani. Els llibres que ens són d'interès i expliquen els fets d'Hispania així com la Segona Guerra Púnica són el VIII, el IX i el X, tot i que es conserven parcialment. Polibi destaca per no limitar-se a exposar els esdeveniments com els historiadors clàssics havien fet fins llavors, sinó que també n'analitza les causes, sobretot des d'una perspectiva política.

El segon autor que ressaltem és Tit Livi, un historiador romà originari de *Patavium* nascut l'any 59 aC. De procedència plebea i forts ideals republicans; quan acaba la seva formació marxa a Roma, on coneix l'emperador August, esdevé el seu amic personal i queda sota la seva protecció i mecenatge. Esdevé tutor del futur emperador Claudi, a qui introdueix en la composició històrica. Mor l'any 17 dC a *Patavium* amb 76 anys (Smith, 1846: 790-792).

L'obra que ens és d'interès de Tit Livi, *Ab Urbe Condita*, explica la història de Roma des de la seva fundació el 753 aC fins a la mort de Drus Major l'any 9 dC. Tot i que només ens han arribat 35 llibres dels 142 que la formaven originalment, gràcies a la conservació íntegra de les *Periochae* d'altres autors clàssics, un resum dels continguts dels llibres, podem saber quins temes eren tractats a l'obra de Tit Livi. Fa ús d'un llenguatge poètic i arcaic, no distingeix gaire entre els fets reals i els de ficció i escriu des de la perspectiva romana per ressaltar el seu poder durant la conquesta tant d'Itàlia com del Mediterrani. Tit Livi cobreix les parts no conservades de l'obra de Polibi, considerant-se així imprescindible per explicar la Segona Guerra Púnica. D'altra banda, els llibres XXXIII i XXXIV conformen el registre més extens i complet que es conserva de les revoltes ibèriques de principis del segle II aC (Martínez Gázquez, 1992: 51). La seva principal font per les campanyes militars és Cató, el general a càrrec de sufocar els aixecaments, mentre que pels assumptes més generals es basa en la crònica oficial del Senat (Martínez Gázquez, 1992: 91).

2.2. Les fonts sobre l'arribada dels cartaginesos a Ibèria (237-218 aC)

Degut a la incapacitat de Cartago de pagar els deutes que tenen amb els romans i amb el consentiment d'aquests últims de traslladar-hi població per obtenir els recursos necessaris (Dió Cassi XII, fr.48), l'any 237 aC l'exèrcit cartaginès dirigit per Amílcar Barca arriba

a Ibèria per l'estret de Gibraltar i en comença la conquesta (Blázquez, 2012: 27). Nou anys després, sigui a través de negociacions o mitjançant la força (Cruz Andreotti, 2003: 43-44), Amílcar ha sotmès a molts dels nuclis ibèrics del sud peninsular (turdetans, oretans i bastetans) per guanyar-se l'aprovació de Cartago. Mor el 228 aC a mans dels oretans (Polibi II, 1, 5) i el succeeix Àsdrubal, el seu gendre, qui assumeix el control de l'exercit cartaginès i venja la seva mort sotmetent les ciutats ibèriques oretanes i contestanes.

A través de la diplomàcia, Àsdrubal estableix relacions d'amistat i aliances amb els diversos pobles ibers del nord sense la necessitat d'usar les armes (Livi XXI, 2, 3). A la vegada el seu lideratge permet a Cartago pagar els seus deutes, aconsegueix augmentar el seu poder i la seva riquesa i l'any 227 aC funda la ciutat de *Qart Hadasht*. La progressiva expansió comença a preocupar a Roma per la possibilitat que es converteixi en una nova potència, però ocupada per l'imminent amenaça que li suposa el poble gal decideix no intervenir-hi. El 226 aC ofereix a Àsdrubal el Tractat de l'Ebre, un tracte benigne on s'estableix que Cartago no podrà travessar cap al nord del riu Ebre amb motius bèl·lics sempre que Roma renunciï a expandir-se al sud del riu (Polibi II, 13). Àsdrubal mor assassinat el 221 aC, moment que té sota control gran part del sud-est peninsular (Blázquez, 2012: 28), i el succeeix com a cap de l'exèrcit cartaginès Anníbal Barca, el fill d'Amílcar (Polibi II, 36).

Amb Anníbal la força cartaginesa continua augmentant a Ibèria i al 220 aC ja domina gran part de la Meseta Central (Blázquez, 2012: 35). La victòria contra una coalició formada per diferents pobles indígenes comporta per Anníbal el domini fins a l'Ebre, a excepció dels arsetans. Preocupada per la ràpida expansió cartaginesa Roma estableix una aliança amb la ciutat edetana d'*Arse*, ubicada uns 150 km al sud de l'Ebre, i la converteix en un protectorat romà.

Anníbal percep aquesta acció com una violació del Tractat de l'Ebre i ataca la ciutat, la qual cau el 219 aC després de vuit mesos de setge (Polibi III, 6). Roma envia una ambaixada a Cartago demanant responsabilitats, però el Senat cartaginès nega la validesa del Tractat de l'Ebre. Davant la incapacitat d'arribar a un acord, el 218 aC Roma declara la guerra a Cartago (Livi XXI, 10). Segons Polibi, la Segona Guerra Púnica és el resultat de les conseqüències per un costat de l'avarícia i l'ambició d'Àsdrubal i per l'altre dels fets d'*Arse* (Polibi III, 8).

2.3. Les fonts sobre la Segona Guerra Púnica a Ibèria (218-206 aC)

La Segona Guerra Púnica és un dels conflictes més importants de la Mediterrània del segle III aC. Tot i que la guerra es desenvolupa a diversos indrets i les fonts clàssiques cataloguen la península Ibèrica com un front secundari, es tracta de l'escenari on Anníbal estableix les bases cartagineses (Noguera *et al.*, 2013: 59). A més, suposa per primer cop que els romans arribin a Ibèria i tinguin contacte amb les seves poblacions autòctones.

Cal tenir en compte que, tot i que els diferents autors clàssics tendeixen a presentar el món ibèric com una societat extremadament bel·licosa, per ells la guerra no era més que un negoci com qualsevol altre (Cruz Andreotti, 2003: 44). A més, la lluita i la violència formen part de la identitat aristocràtica, ja que la guerra aporta a les elits avantatges tant materials -riqueses dels botins- com ideològics -prestigi i justificació per seguir al poder- (Sanmartí i Santacana, 2005: 175). Per tant, no és difícil pensar que els pobles ibers haurien establert contactes diplomàtics previs amb les potències estrangeres per treure'n beneficis, esdevenint aliats puntuals tant de Cartago com de Roma en funció dels seus propis interessos. En són un exemple els ilergetes, que, comandats per Indíbil, lluiten al costat de l'exèrcit cartaginès abans de travessar el riu Ebre (Livi XXI, 22, 3), o els bergistans, coneguts aliats dels romans (Livi XXI, 19, 7).

L'objectiu d'Anníbal és mobilitzar les tropes cartagineses en una expedició terrestre a través dels Pirineus i dels Alps per atacar directament Roma. L'any 218 aC desplaça el seu exèrcit des de *Qart Hadasht*, la base militar principal cartaginesa, fins a l'Ebre resseguint la costa (Livi XXI, 22, 5). Tot i que les fonts clàssiques no especifiquen la ruta que segueixen per creuar el territori fins a arribar als Pirineus, Tit Livi menciona que Anníbal divideix el seu exèrcit en tres parts per explorar el territori (Livi XXI, 23, 1). Per tant, els diferents cossos militars podrien haver seguit rutes diferents per creuar els Pirineus. Sorpren que cap dels dos autors clàssics mencioni resistència provinent dels pobles que controlen el curs inferior del riu Ebre (els ilerjavons i els ositans, coneguts aliats filopúnics un cop iniciada la guerra), mentre que sí assenyalen resistència indígena al llarg del recorregut púnic fins als Pirineus. Per tant, els pobles que es van enfrontar a ells són els airensis, els andosins, els bergistans i segurament els lacetans (*fig. 1*). Un cop derrotats els pobles que controlen els accessos als Pirineus, Anníbal hi estableix un campament, hi deixa un contingent sota el comandament d'Hannó per controlar-los i mantenir lliures els passos pirinencs i travessa cap a la Gàl·lia tot arribant a *Iliberris* (*fig. 2*) (Noguera *et al.*, 2013: 63-65).

D'altra banda, al 218 aC Roma envia un exèrcit a Ibèria comandat pels germans Gneu i Publi Corneli Escipió per aturar l'avanç d'Anníbal. Les tropes desembarquen a la colònia grega d'*Emporion*, aliada seva, i hi estableixen un campament militar. Quan s'assabenten que ja ha començat a creuar els Alps decideixen tallar el seu subministrament i els seus reforços d'Ibèria cap a la península Itàlica i desestabilitzar les seves aliances i el seu control sobre les poblacions indígenes. Per tant, la primera acció de Gneu és recuperar el control de la costa entre els Pirineus i l'Ebre en una campanya que no suposa gaires problemes, ja que la major part dels pobles ibèrics de la zona es passen al bàndol romà (fig. 2) (Polibi III, 76). Amb la batalla de *Cissis* o *Kissa*, indret actualment desconegut, els romans derroten als cartaginesos i als ilergetes i capturen el general cartaginès Hannó i el cabdill ilergeta Indíbil (Noguera *et al.*, 2013: 65-67, 72).

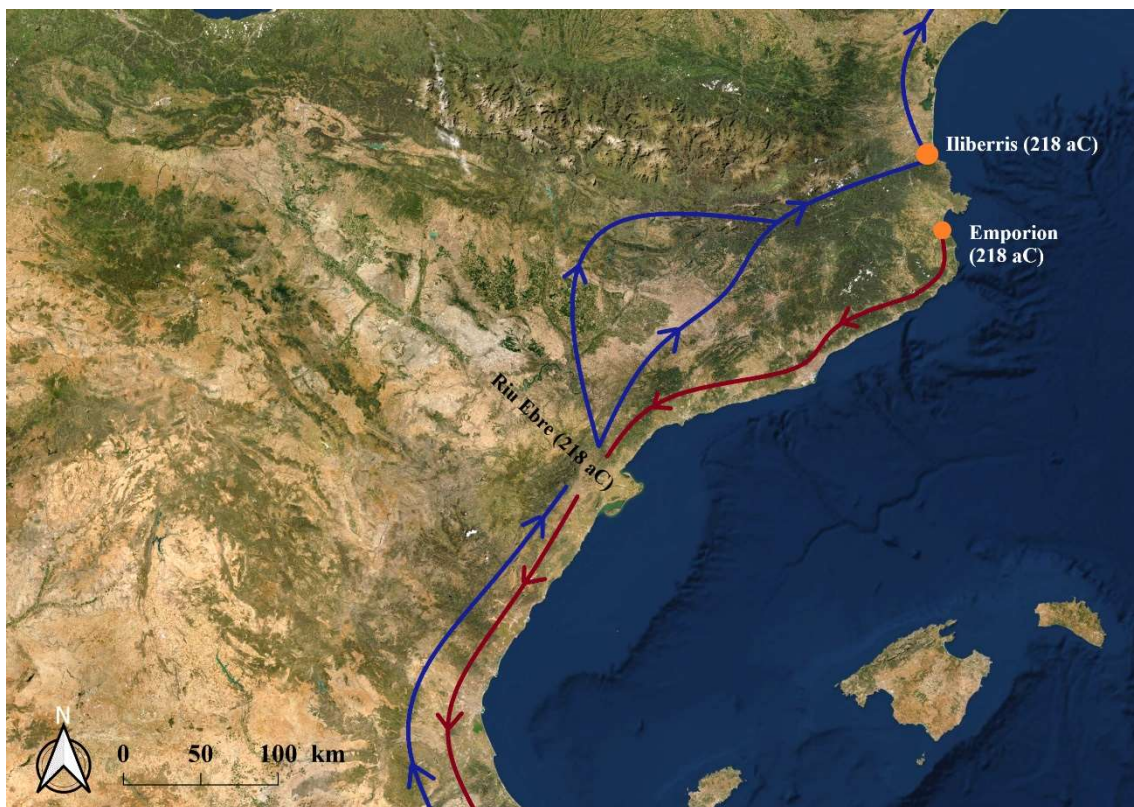

Figura 2: Mapa del nord-est peninsular amb les rutes aproximades realitzades pels cartaginesos (en blau) i els romans (en vermell) durant la Segona Guerra Púnica. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

A inicis del 217 aC els romans ja dominen el territori al nord de l'Ebre i, després de la derrota naval cartaginesa a la desembocadura del riu, les seves victòries continuen fins al 212 aC, establint aliances amb els nuclis indígenes i controlant el territori amb guarnicions (Noguera *et al.*, 2013: 92-96). El 211 aC, tot i la mort dels germans Escipió,

sembla haver-hi greus tensions i desacords entre els comandants cartaginesos a més de fortes enemistats amb els indígenes filocartaginesos (Polibi IX, 11 i X, 7). L'arribada de Publi Corneli Escipió Africà Major a Ibèria el 210 aC i la conquesta de *Qart Hadasht* el 209 aC, rebatejant-la com a *Cartago Nova*, suposen l'inici de la fi del control púnic a Ibèria. Els tres anys següents els enfrontaments amb els cartaginesos es produeixen al sud de la península. L'any 206 aC són derrotats a *Ilipa* i es produeix la seva retirada definitiva (Noguera *et al.*, 2013: 103-104).

2.4. Les fonts sobre les revoltes indígenes contra l'ocupació romana (206-190 aC)

Entre finals del segle III i principis del segle II aC es produeix un període de revoltes indígenes contra la presència romana a Ibèria. La victòria d'aquests últims provoca la destrucció o abandonament d'un gran nombre de nuclis ibèrics, sobretot dels més importants, però l'estructura social i econòmica perviurà durant molts anys amb certes modificacions.

L'any 206 aC els ilergetes dirigits per Indíbil i Mandoni aprofiten que Escipió l'Africà emmalalteix greument per aliar-se amb els lacetans i els celtibers i aixecar-se contra el domini romà devastant el territori dels suessetans i dels sedetans (Vives, 2015: 191-192), aliats seus. Davant la notícia de la recuperació d'Escipió es retiren, però poc després tornen a ocupar el territori sedetà (Livi XXVIII, 31,7). En assabentar-se de la situació Escipió travessa l'Ebre amb les seves tropes, s'enfronta a ells i els derrota. Indíbil li ofereix la seva fidelitat, la qual és acceptada, i la sanció es redueix a pagar un tribut (Livi XXVIII, 34) (Pitillas, 1996: 134-135).

Al 205 aC, durant l'absència d'Escipió a Ibèria, es produeix una segona insurrecció contra els romans. Indíbil i Mandoni reuneixen en territori sedetà un gran exèrcit confederat format per diversos pobles ibèrics del nord-est peninsular (ilergetes, ilercavons i ositans entre d'altres) (Livi XXIX, 1,26). L'enfrontament acaba amb la mort d'Indíbil durant la batalla, l'empresonament i l'execució de Mandoni, i la paga de tributs i lliurament d'ostatges per part dels ibers derrotats. Els aristòcrates dels pobles ibèrics que hi han participat són reemplaçats per d'altres més favorables als interessos romans, donant-los suport durant les revoltes posteriors (Noguera *et al.*, 2013: 117).

L'any 197 aC Roma s'incorpora el territori d'Ibèria conquerit durant la Segona Guerra Púnica convertint-la en la tercera província romana després de Sardenya i Sicília i la subdivideix en les províncies d'Hispània Citerior (ubicada a la costa est, des dels Pirineus fins a Cartago Nova) i d'Hispània Ulterior (localitzada a la costa sud i la vall del Guadalquivir). Tit Livi considera que a Hispània les hostilitats són contínues, explicant així perquè, tot i convertir-se en la primera província romana fora d'Itàlia, és l'última a ser totalment sotmesa (Livi XXVIII, 12, 12-13).

A excepció dels ilergetes, els pobles indígenes de tot el territori hispà es tornen a aixecar contra els romans per les elevades exaccions econòmiques irregulars que els han de pagar (Pitillas, 1996: 135; Sanmartí i Santacana, 2005: 185), per la constatació que no marxaran del territori (Martínez Gázquez, 2004) i pel malestar que la mort d'Indíbil i Mandoni els ha creat (Martínez Gázquez, 1992: 28). Roma envia al pretor Gai Semproni Tudità per acabar amb els aixecaments d'Hispania Citerior, però mor durant una batalla (Martínez Gázquez, 1992: 62). Al 196 aC el succeeix el pretor Quint Minuci Terme, qui a la batalla de Turda derrota els generals ibers Budar i Besadines (Livi XXXIII, 44) i retorna a Roma.

Al 195 aC arriba un nou exèrcit comandat pel cònsol Marc Porci Cató Censorí per sufocar la rebel·lió generalitzada contra els romans (Martínez Gázquez, 1992: 178), trobant-hi una gran resistència i oposició indígena (Livi XXXIV, 18, 1). Desembarca a *Rhode* i després d'un dur setge derrota els indiketes que l'havien ocupat (Martínez Gázquez, 1992: 56). A continuació es trasllada a *Emporion* on, recolzat pels grecs, aconsegueix vèncer la coalició de pobles ibèrics i pacificar tota la Hispània Citerior (Sanmartí i Santacana, 2005: 185). Quan Cató marxa per sufocar la revolta dels turdetans, els bergistans aprofiten per tornar a rebel·lar-se. Un cop derrotats es retiren les armes a tots els pobles ibers ubicats al nord del riu Ebre per prevenir possibles futurs aixecaments contra Roma i ordena enderrocar per complet totes les muralles de les ciutats (Livi XXXIV, 17, 2-12). Els constants aixecaments ibèrics contra la presència romana provoquen que a l'hora de reprimir-los aquests últims actuïn amb una gran duresa (Martínez Gázquez, 2004) devastant camps, assetjant i saquejant ciutats (Livi XXXIV, 13, 6) i venent els habitants com a esclaus (Livi XXXIV, 16, 10). Tot i que Cató aconsegueix dominar el territori del nord-est peninsular, al llarg del segle II aC continuaran produint-se revoltes i insurreccions indígenes contra els romans a la resta de la península (Pitillas, 1996: 143). Un exemple el trobem en les guerres celtibèriques. Tot i que es troben fora del nostre

marc cronològic i geogràfic objecte d'estudi, mostren com entre el 181 i el 133 aC Roma continua tenint problemes per sotmetre en aquest cas els diferents pobles celtibers.

3. Antecedents de la recerca

La historiografia tradicional ha tendit a vincular la conquesta romana amb la fi dels sistemes defensius ibèrics. De manera semblant, les reformes constructives o les noves fundacions ibèriques del segle III i inicis del segle II aC se solen relacionar amb les lluites i revoltes indígenes. Per contra, només en determinats casos s'associa a aquests indicis l'acció o influència cartaginesa sobre els jaciments ibèrics, provocant una menysvaloració de la presència cartaginesa a la península indubtablement conseqüència d'una historiografia romana molt abundant i de l'escassetat documental en períodes previs a l'arribada d'aquests últims. L'enfocament que hem escollit per realitzar aquest treball encara no ha estat aplicat de manera sistemàtica i global per part de la investigació. Actualment no s'ha dut a terme cap anàlisi transversal del tema objecte d'estudi ni comptem amb una tradició historiogràfica ni treballs monogràfics anteriors a excepció del meu estudi (Anguera, 2021), ara per ara l'única síntesi sobre el tema. Tampoc s'ha realitzat cap estudi transversal sobre el territori seleccionat durant el període històric que ens ocupa.

A finals del segle XIX comença l'interès per l'estudi de les societats ibèriques en general i per les transformacions que aquestes experimenten durant el seu període final (Vivo, 2015: 29). Gràcies a les fonts clàssiques conservades, se sap que, ja des de l'inici de la cultura ibèrica, els contactes amb els diversos pobles forans provoquen un gran impacte en ella, un fet especialment evident durant període de l'ibèric final ja que l'arribada dels romans inicia de manera progressiva la seva fi. Les fonts clàssiques que ens han arribat d'aquest període són majoritàriament d'autors grecollatins, de manera que els investigadors han tendit a associar quasi inqüestionablement els canvis urbanístics i defensius produïts en els assentaments ibèrics entre finals del segle III i inicis del segle II aC amb la presència romana a la península Ibèrica. De manera conseqüent s'oblida que l'exèrcit cartaginès ja estava present al territori des de finals del segle III aC i durant la Segona Guerra Púnica, i que la població púnica havia estat molt dinàmica a la costa sud de la península Ibèrica i a *Ebusus*.

Actualment, però, s'està començant a plantejar la idea que els ibers es prepararessin davant l'arribada dels cartaginesos. Les notícies d'un enemic majoritàriament desconegut que avançava des del sud i del qual s'havien de defensar, segurament sense saber realment a què s'enfrontaven, hauria provocat la necessitat de construir urgentment noves estructures defensives. Aquest mateix plantejament s'ha d'aplicar a la regió de la Cessetània.

Tot i no correspondre exactament al nostre tema d'estudi, nombrosos investigadors han plantejat diferents perspectives que ens són d'interès per poder entendre la societat ibèrica durant el període final, la qual es troba en continu canvi. Respecte a les transformacions socials produïdes durant els primers anys de la presència romana al nord-est peninsular, R. Knapp proposa que les fórmules jurídiques que Roma utilitza al territori canvien i s'adapten a mesura que va conquerint l'interior. Mentre encara hi ha presència cartaginesa estableix la *societas armorum*, on ambdues parts cooperen per enfrontar-se a aquests últims però les comunitats ibèriques conserven la seva independència (Knapp, 1977: 37-39). Però un cop expulsats els cartaginesos, els pactes són cada cop més favorables als interessos romans: converteixen en *socii* -aliats dependents- els pobles que els han ajudat, estableixen *deditiones* -tractats on es reconeix la superioritat romana- als que no ho han fet, i destrueixen les ciutats i esclavitzen els que han vençut militarment (Knapp, 1977: 50-51).

Durant aquest període també es documenta el trasllat de població ibèrica, la qual és desplaçada dels seus *oppida* -la majoria són abandonats definitivament- i establerta en indrets més plans. Tot i que aquest fenomen s'ha documentat tant en petits assentaments com en grans nuclis urbans, és més nombrós en aquests últims -importants des del punt de vista estratègic, polític i econòmic- (Sanmartí i Santacana, 2005: 185-186). J. M. Blázquez afirma que és la resposta de les autoritats romanes en indrets on es produïen episodis continuats de "bandolerisme", evitant així que continuessin, o per tenir controlats els habitants davant d'una possible revolta (Blázquez, 1974: 25-27). En aquesta línia, G. Vives pensa que aquest "bandolerisme" s'ha d'entendre com accions de sublevació contra el domini romà (Vives, 2015: 196). Altres autors proposen que segurament és una nova forma de control del territori que a la vegada busca eliminar els diferents grups dirigents ibèrics (Sanmartí i Santacana, 2005: 186). Per contra, Knapp defensa que els romans haurien obligat els ibers a abandonar els seus assentaments tradicionals perquè s'establissin en espais on poguessin seguir una vida més semblant a l'estil urbà romà (Knapp, 1974: 158-159).

Finalment, cal mencionar la problemàtica arqueològica que presenta el període històric objecte d'estudi. A causa del curt lapse de temps en què s'encabeixen tots els fets històrics, una de les grans dificultats arqueològiques és diferenciar un context de finals del segle III aC corresponent a l'arribada dels cartaginesos (237-218 aC) d'un altre de la Segona Guerra Púnica a la península (218-206 aC) o d'un tercer associat a les revoltes ibèriques (206-190 aC). Per ajudar a precisar la datació ens poden ser útils la presència o absència d'alguns materials arqueològics. Entre les monedes, els denaris -moneda romana d'argent- acostumen a aparèixer durant les revoltes o molt a finals de la Segona Guerra Púnica (208-206 aC), mentre que la seva absència en el registre arqueològic és més característica de la Segona Guerra Púnica. Pel que respecta a l'àmbit de la ceràmica, l'absència total de campaniana A, el predomini absolut de les produccions del Taller de Roses i la presència considerable de vasos del Taller de les Petites Estampilles indiquen una cronologia d'entre principis i mitjans del segle III aC. L'escassa presència de campaniana A i d'àmfora grecoitàlica daten els conjunts entre el 250 i el 220 aC, la fase anterior a la Segona Guerra Púnica. Per últim la presència de campaniana A i les produccions del Taller de Roses són habituals durant la Segona Guerra Púnica (finals del segle III aC), mentre que el predomini absolut de campaniana A i d'àmfora grecoitàlica poden indicar cronologies pròpies de les revoltes (principis del segle II aC) (Sanmartí *et al.*, 1998: 122-125).

4. Llistat de jaciments i descripció dels indicis

4.1. Introducció

A continuació es realitzarà un recull de la documentació arqueològica procedent de la Cessetània que mostrin una cronologia compresa entre el desembarcament de les tropes cartagineses d'Amílcar Barca al 237 aC (darrer terç del segle III aC) i les diverses revoltes indígenes que succeeixen al territori del nord-est peninsular, i acaben aproximadament entorn el 190 aC (principis del segle II aC).

Els criteris escollits per seleccionar els jaciments a estudiar son dos: que estiguin ubicats al territori de la Cessetània i que es trobin actius entre els dos períodes cronològics acabats de mencionar. Així doncs, s'inclouen tant la capital d'aquesta regió ibèrica com els centres de poder, administratius o militars, els assentaments rurals i, finalment, els centres d'activitats econòmiques o de producció.

Els jaciments cessetans que compleixen els criteris acabats de mencionar i que, per tant, s'analitzaran al llarg d'aquest estudi són els següents 14: Tarakon-Kesse (*fig. 3, 1*) -l'assentament de primer ordre o nucli urbà amb funcions de capital de la regió-; Masies de Sant Miquel (*fig. 3, 2*), el Vilar (*fig. 3, 3*), Darró (*fig. 3, 4*) i Olèrdola (*fig. 3, 5*) -assentaments de segon ordre o ciutats de menor entitat-; Alorda Park (*fig. 3, 6*), el Castell de Vilafortuny (*fig. 3, 7*), la Font de la Canya (*fig. 3, 8*) i el Puig de Sitges (*fig. 3, 9*) -assentaments de tercer ordre per sota dels anteriors-; i Rabassats (*fig. 3, 10*), les Guàrdies (*fig. 3, 11*), el Corral d'en Guardiola (*fig. 3, 12*), el Fondo del Roig (*fig. 3, 13*), els Manous (*fig. 3, 14*) i Puig Pelós (*fig. 3, 15*) -assentaments rurals dedicats a l'explotació agrícola, l'elaboració de productes o el seu emmagatzematge-.

Figura 3: Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i la ubicació dels diferents jaciments estudiats al llarg d'aquest treball (en vermell). Disponible a l'annex 2 ampliat (làmina 1). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

D'altra banda, a causa de diversos motius que exposaré a continuació, he decidit excloure de l'estudi 28 jaciments que complien amb els requisits mencionats anteriorment però que no permetien una anàlisi prou profunda per poder extreure'n conclusions sòlides. Malgrat tot, es realitzarà una breu descripció de cada un d'ells i s'intentaran integrar en l'anàlisi de la documentació en la mesura del possible (veure apartat 5). Els jaciments exclosos i els seus motius són els següents:

- 1) Els jaciments que presenten mala conservació i falta d'informació pel fet de ser excavacions antigues, i aquells que només han pogut ser estudiats parcialment a través de petits sondeigs en el marc d'una excavació preventiva o d'urgència. Són:

- Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos) (*fig. 4, 16*): camp de sitges -en total 36- amb cronologies d'entre la segona meitat del segle VII aC o la primer meitat del segle VI aC i la primera meitat del segle II aC amb un hàbitat associat al seu costat molt destruït (Ros i Barrasetas, 2009: 49-50). L'assentament, excavat als anys 50, mostra una extensió d'unes 2 ha. Hauria estat fortificat per una muralla i una torre. En una de les sitges es troba una base de premsa circular per produir vi (Giró, 1961: 161-164). Dedicat a l'acumulació d'excedent agrícola, segurament es tracta d'un assentament ibèric de característiques molt semblants al de la Font de la Canya (Ros i Barrasetas, 2009: 50), analitzat més endavant en aquest treball (veure apartat 4.4.3).
- Les Gavarres (Constantí) (*fig. 4, 17*): s'hi localitzen restes de diversos hàbitats i d'una estructura defensiva ibèrica datables entre els segles III-I aC molt arrasades i alterades per la construcció de naus industrials (Guitart *et al.*, 2008: 280-281).
- Els Garràfols (Vallmoll) (*fig. 4, 18*): datat entre els segles IV i II aC, les restes de l'assentament han estat eliminades per la construcció de diversos xalets i els diaris d'excavació es van perdre durant la Guerra Civil. Només es conserven alguns objectes dipositats en museus (Gavaldà, 1983: 183).
- Mas d'en Bassa (el Vendrell) (*fig. 4, 19*): petit assentament de caire rural actiu entre els segles III i I aC que només ha pogut ser estudiat a través de sondeigs (Asensio *et al.*, 1999: 61).
- Can Masalleres (Sant Pere de Ribes) (*fig. 4, 20*): possible assentament agropecuari fundat al segle IV aC i abandonat durant el tercer quart del segle III aC. Es detecta un únic fragment de mur datat al segle I aC, el qual no s'associa a cap estructura d'habitació i es creu que podria haver funcionat com a cobert o tancat per al ramat (Morer *et al.*, 1997: 73-74).
- Les Albardes (el Vendrell) (*fig. 4, 21*): petit nucli actiu entre finals del segle III aC i principis del segle II aC, constatat per la presència de dues sitges i alguns murs (Asensio *et al.*, 1999: 61).
- Barenys (Salou) (*fig. 4, 22*): possible assentament agrícola ocupat entre el segle VI i I aC -cronologia general per la falta d'informació- del qual només se'n té constància a través de la descripció que realitza M. Adserias a finals dels anys 90: “*Són visibles restes de murs, paviments, nivells de circulació i gran quantitat de ceràmica ibèrica. Està parcialment afectat per una edificació que hi ha a la part superior del turó*” (Adserias, 1998: 55).

- Santa Anna (Castellvell del Camp) (*fig. 4, 23*): jaciment identificat i excavat parcialment al 1932 i acabat d'excavar entre 1985 i 1987. Està molt malmès i ha desaparegut en la seva gran majoria, però s'hi ha pogut distingir diversos recintes que formarien part d'un petit assentament d'espai central ubicat en un indret de fàcil defensa i ampli control visual del seu entorn (Ramon i Massó, 1994: 11-13). S'hi ha pogut distingir dues fases d'ocupació, la primera entre els segles IV i II aC i la segona entre el 200 i el 150 aC (Ramon i Massó, 1994: 25).
  - L'Alzinar Gran de la Massana (Font-rubí) (*fig. 4, 24*): assentament d'unes 2,4 ha de superfície que presenta una ocupació continuada entre la segona meitat del segle V aC i mitjans del segle I aC. Els continus treballs agrícoles efectuats a l'indret des de la dècada dels anys 50 han provocat la seva completa destrucció. D'altra banda, la informació conservada dels treballs de prospecció i excavació consisteixen en un llistat dels elements trobats -estructures d'hàbitat, paviments, carrers empedrats i abundants sitges-, sense saber on es van localitzar ni quines característiques tenien (Ros, 2004: 225). Així doncs, es pensa que es tracta d'un nucli de segon ordre de característiques i funcions equiparables a Olèrdola (veure apartat 4.3.4), tot i que en aquest cas l'Alzinar Gran de la Massana tindria per objectiu controlar la meitat septentrional de la plana del Penedès (Ros, 2005: 586). La falta d'informació impossibilita la detecció de possibles modificacions estructurals o d'indicis de destrucció en el període objecte d'estudi.
  - Casa Bona-Mas del Notari (Vilanova i la Geltrú) (*fig. 4, 25*): Petit nucli rural, segurament dedicat a activitats agrícoles i ramaderes, fundat entre finals del segle IV aC i principis del segle III aC, i que perviu fins el segle I aC. El jaciment, que es trobava en un estat de conservació força dolent, ha estat excavat a través de sondeigs al llarg de diverses intervencions d'urgència durant la dècada del 2000 (Antequera, 2008: 16-18). Actualment la zona es troba totalment urbanitzada.
- 2) Totes les coves naturals que contenen restes materials relacionables amb la cultura ibèrica durant aquest període. La datació és poc precisa i la poca informació que es té d'aquests jaciments arqueològics no permet aportar informació al tema d'estudi. Són:
- La Cova del Gegant (Sitges) (*fig. 4, 26*): mostra una llarga ocupació, des del Paleolític Mig fins el segle XVIII dC. Dins la fase ibèrica, es localitza material ceràmic que proporciona una cronologia entre el 450 i el 129 aC (Miret, 2005: 516).

- La Cova de Can Manel de l'Obaga (Font-rubí) (*fig. 4, 27*): la troballa de fragments ceràmics ibèrics al seu interior de cronologia compresa entre el 450 aC i el 50 aC ha propiciat que l'indret s'interpreti com un refugi temporal i de pastors. Així doncs, es creu que ha d'existir a prop seu un jaciment d'hàbitat permanent encara no localitzat (Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, A).
  - La Cova Negra (Sant Pere de Ribes) (*fig. 4, 28*): tot i que té una primera ocupació entre el calcolític i el bronze antic, presenta una segona fase ibèrica compresa entre els segles III i I aC testimoniada per diversos fragments de ceràmica (Miret, 2005: 516).
- 3) Els indrets on es detecten restes d'activitats o possible presència d'hàbitats ibèrics però que no tenen cap estructura arquitectònica associada o conservada, de manera que no aporten informació al tema de recerca. Aquests jaciments són:
- La Timba del Castellot (Riudoms) (*fig. 4, 29*): camp de sitges que permet suposar l'existència d'un assentament ibèric a prop entre el segle IV i finals del segle II aC (Guitart *et al.*, 2008: 498-500).
  - El Mas de l'Inspector (Reus) (*fig. 4, 30*): sitja aïllada amb materials ibèrics datats entre finals del segle IV i la segona meitat del segle II aC (Ramon, 1990: 40-42).
  - La vinya d'en Pau (Vilafranca del Penedès) (*fig. 4, 31*): camp de sitges -en total 22- i forn ibèric datats entre els segles V-I aC. El material no es va separar durant les excavacions, de manera que no es pot aportar una cronologia detallada de cada estructura (Ros, 2003: 204-205).
  - Els Calders (Vallmoll) (*fig. 4, 32*): assentament rural dedicat a l'explotació agropecuària entre els segles III-I aC evidenciat per la ceràmica en superfície però sense presència d'estructures arquitectòniques (Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, B).
  - El Turó de l'Ermita de Montornès (la Pobla de Montornès) (*fig. 4, 33*): la presència de nombroses sitges i material ibèric en superfície fan pensar en la presència d'un nucli d'hàbitat no localitzat actiu entre els segles III-I aC (Giró i Bellmunt, 1964: 324-325).
  - El Coll de Creus (Altafulla) (*fig. 4, 34*): es documenta la presència de materials en superfície sense estructures arquitectòniques que proposen l'existència d'un assentament ibèric entre els segles III-I aC (Calpena, 2012: 8).

- L'Argilera (Calafell) (*fig. 4, 35*): la ceràmica i dues sitges demostren l'existència d'un assentament rural des de la primera meitat del segle IV aC, tot i que només es conserva l'estructura d'una granja ibèrica que funciona entre finals del segle II aC i principis del segle I aC (Sanmartí *et al.*, 1984: 7-21).
- L'Albornar (Santa Oliva) (*fig. 4, 36*): s'hi troben dues sitges amortitzades entre finals del segle III aC i inicis del segle II aC i estructures d'un possible assentament rural actiu entre el segle II aC i finals del segle I aC (Fàbrega i Benet, 1990: 45-47).
- Campdàsens (Sitges) (*fig. 4, 37*): els materials trobats en superfície indiquen la presència d'un nucli ibèric entre els segles VI i I aC (Miret, 2005: 517).
- Les Pruelles (Sitges) (*fig. 4, 38*): assentament d'ocupació estacional actiu entre els segles III i I aC. No conserva estructures arquitectòniques (Ramos, 2006: 20).
- El Montgròs (Sant Pere de Ribes) (*fig. 4, 39*): possible torre de guaita o santuari ibèrics, molt segurament relacionat amb l'assentament d'Olèrdola (veure apartat 4.3.4) (Miret, 1999: 284-285). L'indret es troba actiu entre el segle IV i el tercer quart del segle I aC (Miret, 1999: 280-281).
- Plaça d'Isabel Basora (Reus) (*fig. 4, 40*): sitja amb material ibèric de la qual només s'ha conservat la part inferior associada a un nivell ibèric datat entre finals del segle III i inicis del segle II aC on es va identificar la presència "*d'una sèrie de pedres irregulars lligades amb terra que formen una petita estructura, sense cap tipus de forma reconeixible, però associades al mateix període ibèric*" (Fabregat, 2002: 6-10).
- La Roca (Mont-roig del Camp) (*fig. 4, 41*): s'hi documenta la presència de materials de cronologia compresa entre l'Ibèric Ple i l'època romana. No estan associats a cap estructura tot i que semblen indicar la presència d'un assentament que hauria estat habitat ininterrompudament entre aquests períodes. Ubicat en un indret d'ampli domini visual, es podria tractar d'un punt de guaita o de control o bé d'un lloc sacre (Viladrell i Romero, 1978: 75-77).
- Mas d'en Gual (el Vendrell) (*fig. 4, 42*): assentament d'uns 2.500 m² format per l'agrupació de dinou sitges, set forns metal·lúrgics, tretze fosses o retalls al subsol de formes i mides diferents i tres estructures construïdes identificades com possibles espais destinats a treballs agrícoles o metal·lúrgics. El conjunt, datat entre el 250 i el 50 aC, es troba en un estat de conservació molt precari per les contínues activitats agrícoles que s'hi han dut a terme al llarg dels anys. Tot i que

no s'ha localitzat encara, es creu que molt a prop hi ha una zona d'hàbitat d'unes 0,5 ha tipus granja (Asensio *et al.*, 2005: 223-226.). En una de les estructures de funció indeterminada s'hi va trobar una màscara grotesca de terra cuita d'influència púnica datada entorn el 200 aC, fet que constata la presència física de cartaginesos al territori al segle III aC -pot ser petits grups establerts en comunitats ibèriques de la zona- (Asensio *et al.*, 2005: 228-229).

- La Mota de Sant Pere (Cubelles) (*fig. 4, 43*): els materials recollits en superfície indiquen que aquest nucli portuari fortificat estaria actiu entre els segles V i I aC (ArqueoVitis, 2023). Malgrat tot, les excavacions efectuades fins al dia d'avui només han posat al descobert estructures datades entre els segles V i IV aC¹.

Figura 4: Mapa amb el territori cassetà delimitat (en groc) i la ubicació dels diferents jaciments que s'han decidit descartar a l'hora de realitzar aquest estudi (en blau). Disponible a l'annex 2 ampliat (làmina 2). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

La descripció dels assentaments consistirà en una breu presentació on es mencionarà la seva cronologia general i les fases, la seva superfície, l'estat del seu coneixement -sobretot centrat en l'urbanisme i els sistemes defensius- i, si és possible, la planta del jaciment. A continuació es farà una descripció més exhaustiva de les restes arqueològiques -siguin mobles o immobles- que suggereixin canvis o transformacions durant aquest període. A la vegada se li farà una fitxa de registre a cada jaciment estudiat ubicades a l'annex 1 mitjançant *FileMaker Pro* per obtenir una base de dades. Posteriorment a partir de la base

¹ Informació oral proporcionada per ArqueoVitis.

de dades es crearan els diferents mapes temàtics, els quals ens ajudaran a extreure les conclusions de l'estudi.

4.2. El nucli de primer ordre de la Cessetània: Tarakon-Kesse

Tal com s'ha exposat anteriorment (veure apartat 1.3), la Cessetània mostra patrons de poblament complexos que la converteixen en una entitat política territorial comparable a una organització estatal arcaica (Sanmartí, 2004: 24). En aquest cas ho fa en forma d'un sistema de poblament fortament jerarquitzat i interrelacionat tant a àmbit territorial i polític com econòmic. El conformen quatre nivells, cadascun caracteritzat per englobar assentaments amb una ubicació geogràfica, funció, organització i superfície d'extensió concretes (Asensio *et al.*, 2001: 254-255).

Pel que respecta als assentaments de primer ordre, els nuclis que entren dins d'aquesta categoria són considerats ciutats que exerceixen de capital en l'entitat política territorial en la qual es troben. Aquesta pot ser de caire polític, econòmic... Es caracteritza per ser l'assentament ubicat en el punt més alt de la cadena jeràrquica, de manera que no depèn de cap altre nucli. D'altra banda acostuma a presentar una extensió en superfície bastant considerable, normalment configurant l'hàbitat més gran del territori, i un urbanisme regular ben desenvolupat que deixa entreveure les diferents classes socials i econòmiques que habiten al seu interior. Així doncs la seva població és elevada i heterogènia, formada per famílies benestants o elits, grups d'artesans, agricultors i ramaders. Altres trets significatius d'un nucli urbà de primer ordre ibèric són la presència de sistemes defensius complexos i d'estructures d'emmagatzematge de gran capacitat ja sigui dins la ciutat o en el seu territori immediat; una cultura material molt diversa, abundant i de gran qualitat com a resultat d'una important activitat comercial a llarga distància; una ubicació estratègica que li permeti inserir-se en les xarxes de comunicació i de comerç importants; i a vegades l'encunyació de moneda pròpia (Asensio *et al.*, 2001: 254-255).

Dins del territori de la Cessetània l'assentament de Tarakon-Kesse (*fitxa 1* a l'annex 1) encaixa amb la descripció acabada de fer. Està ubicat a la part baixa del turó de Tarragona (*fig. 3, 1*), en una zona on conflueixen la línia de costa i la riba dreta de la desembocadura del riu Francolí. La protecció natural proporcionada pel turó, la possibilitat d'establir instal·lacions portuàries i l'excel·lent ruta de comunicació cap a l'interior que permet el riu propicien al jaciment unes condicions immillorables. Malgrat que la continuïtat de

l'ocupació de l'indret fins als nostres dies dificulta molt poder excavar i obtenir nous coneixements, s'ha calculat que el nucli tindria una extensió d'entre 8 i 12 ha, raó per la qual se'l considera la capital tant política com econòmica del territori cerssetà (Adserias *et al.*, 1993: 220-221; Diloli, 2015: 62-63).

Les fonts antigues relaten com poc després de que el general Gneu Corneli Escipió arribi a la península, dirigeix les tropes romanes cap a l'interior per derrotar el campament base cartaginès comandat per Hannó. Molt a prop es trobava l'*oppidum* de *Cesse* o *Kesse*, un gran nucli ibèric ubicat a la zona baixa del turó. Bendala proposa que el topònim *Tarakon* correspongui al campament cartaginès, de manera que s'ha d'entendre el nom compost de *Tarakon-Kesse* com el resultat de dues comunitats aliades. Després de la victòria a la batalla de *Cesse*, els romans estableixen un *castrum hibernum* sobre l'antic campament cartaginès -el qual actua com a principal base estratègica durant els diversos anys de campanya militar- i assalten el nucli ibèric. Un cop acabada la conquesta el campament es converteix en un gran assentament emmurallat, fet que origina la *ciuitas* de *Tarraco* (Bendala, 2010: 455-456).

La presència de nombroses monedes amb el topònim ibèric de *Kesse* i la recerca arqueològica han pogut demostrar l'existència d'un assentament ibèric anterior a la fundació romana de *Tarraco* identificable amb *Cesse* (Diloli, 2015: 65-66). El nucli es funda a mitjans del segle V aC i des d'un inici mostra una urbanització densa i compacte caracteritzada per presentar hàbitats adossats en blocs constructius que formen barris separats per carrers. Entre els segles IV i III aC s'observa un gran desenvolupament. Malgrat que encara no s'ha trobat cap element relacionable amb l'existència de fortificacions, es creu que l'assentament estaria envoltat per una muralla. A finals del segle II aC la ciutat ibèrica queda integrada dins de les muralles romanes de *Tarraco* i els dos nuclis s'unifiquen (Adserias *et al.*, 1993: 200-212 ;Diloli, 2015: 78-80).

Bendala planteja una hipòtesi molt interessant des del punt de vista del nostre tema objecte d'estudi sobre la construcció d'un potent mur de carreus encoixinats ubicat a la zona alta del turó de Tarragona (Bendala, 2010). Integrat a l'estructura arquitectònica del Palau Arquebisbal de Tarragona, es tracta d'un mur semblant als de la muralla romana de *Tarraco* però que no hi pertany per les evidents diferències que presenta en diversos aspectes: el tipus de pedra utilitzada, el tractament de l'encoixinat i les marques de picapedrer. Si parem més atenció a aquest darrer punt es pot observar un total de nou

marques diferents, un nombre bastant elevat tenint en compte les dimensions de l'espai en qüestió. Sorpren el fet que cap d'elles coincideix amb les documentades a la muralla romana i que en alguna es poden reconèixer lletres gregues com la *Rho* (*P*) o la *Pi* (*Π*) entre d'altres (fig. 5). La gran varietat de marques semblen reflectir una inusual i exagerada concentració d'experts picapedrers, potser amb l'objectiu d'acabar com més ràpid possible la construcció del mur que hauria tingut una funció defensiva. Bendala defensa que aquest tram formaria part d'una muralla construïda el 218 aC pels cartaginesos per defensar-se de l'exèrcit romà (Bendala, 2010: 454-455).

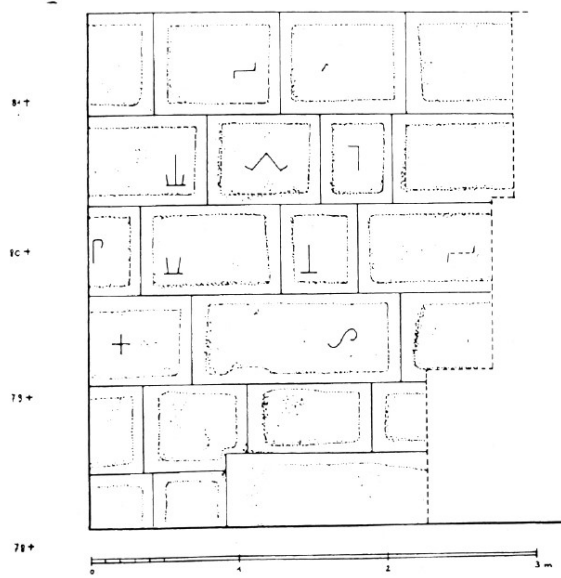

Figura 5: Dibuix del mur encoixinat amb marques de picapedrer ubicat a la zona alta de Taronk-Kesse. (Bendala, 2010: 455; fig. 14)

4.3. Els assentaments de segon ordre

Els assentaments que queden englobats dins d'aquesta categoria comparteixen la gran majoria de les qualitats exposades per als nuclis de primer ordre (veure apartat 4.2). En aquest cas, però, presenten menors dimensions -entre 2 i 6 ha-. Es tracta de ciutats que exerceixen un control polític i econòmic sobre els assentaments que es troben al seu territori circumdant a la vegada que es troben al centre de les xarxes viàries i comercials més importants de la seva zona. Per tant, són nuclis de poder que actuen com a capitals regionals (Asensio *et al.*, 2001: 256; Canela, 2015: 202).

A continuació es mostren els assentaments de segon ordre de la Cessetània que s'han pogut estudiar en més detall.

4.3.1. Masies de Sant Miquel

El jaciment de Masies de Sant Miquel (fitxa 2 a l'annex 1) es troba al municipi de Banyeres del Penedès (fig. 3, 2), sobre una ampla plataforma actualment dedicada a

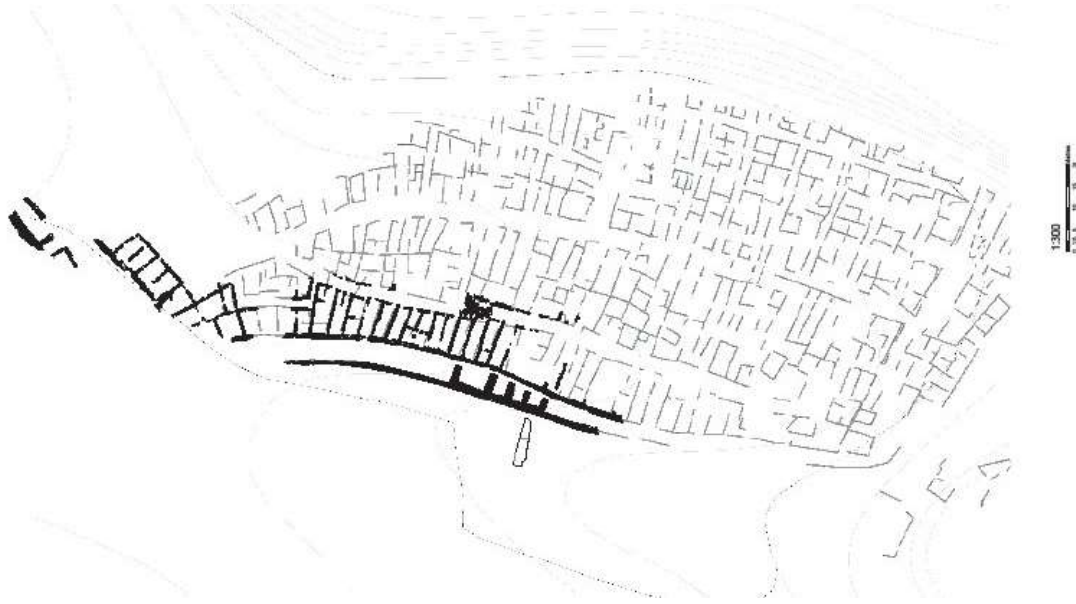
activitats agrícoles. Des de la seva posició es controla la plana del Penedès i els camins que porten cap a la costa i cap a la Depressió Central, convertint-se així en un punt estratègic en relació amb les vies de comunicació i els contactes comercials de la Cessetània oriental (Morer *et al.*, en premsa). Pel que respecta al seu entorn, s'ha plantejat l'opció que en època ibèrica l'assentament estigués ubicat sobre una petita elevació. Protegit de manera natural pel sud-est pel torrent de Sant Miquel, les defenses es completen amb la presència d'un fossat als costats oest i sud-oest. El nucli presenta una extensió mínima d'unes 4,5 ha (Noguera *et al.*, 2020: 36).

Els primers indicis d'ocupació de l'indret són durant la primera edat del ferro, al segle VII aC (Noguera *et al.*, 2020: 38). Durant el segle VI aC l'assentament evidencia una relació directa amb la necròpolis ibèrica de Can Canyís -situada a uns 500 m de distància- i les estructures documentades mostren un urbanisme consolidat. Entorn la segona meitat del segle V aC es construeix una potent muralla -probablement amb torres defensives- que ressegueix tot el perímetre de l'hàbitat i un possible fossat a la zona occidental, tot i que no es descarta l'existència d'un sistema defensiu anterior. Entre la segona meitat i finals del segle IV aC s'edifiquen nous àmbits adossats a la muralla (Adserias *et al.*, 2001: 271-272). A mitjans del segle III aC s'observa una modificació del sistema defensiu que té per objectiu reforçar la seguretat de l'assentament. Els nivells d'abandonament de les habitacions i la inutilització definitiva de les estructures defensives situen el final de l'ocupació del nucli entorn l'any 200 aC².

Gràcies als resultats de les prospeccions realitzades amb georadar durant el 2018 coneixem la trama urbana de la darrera fase del jaciment (*fig. 6*). Es tracta d'un urbanisme molt complex i molt compacte, constituït per una gran quantitat d'habitatges articulats al voltant de tres carrers principals i d'altres de secundaris d'orientació transversal. L'assentament està envoltat per una estructura defensiva complexa formada per una muralla de doble parament, tres torres i un fossat al costat sud-oest (Noguera *et al.*, 2020: 51-55).

---

² Segons la ponència "Els sistemes defensius de les ciutats cessetanes de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Baix Penedès) i el Vilar (Valls, Alt Camp)" presentada per J. Noguera, P. Menéndez, D. Asensio i J. Morer al congrés *Les fortificacions urbanes preromanes a la Mediterrània occidental: origen, funcions i evolució estructural. IX Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell*. [30 de març-1 d'abril de 2023].

Figura 6: Planta del jaciment de Masies de Sant Miquel obtinguda a partir dels resultats del georadar. La trama més gruixuda indica la trama urbana delimitada durant les campanyes arqueològiques. (Imatge inèdita cedida per J. Noguera)

Les excavacions realitzades des del 2019 han permès confirmar l'existència del fossat i d'una muralla perimetral a la qual s'adossa una bateria d'edificis rectangulars d'una sola estança que serveixen de magatzems o espais de treball. Un gran eix viari en sentit nord-sud i de 5 m d'amplada separa l'anterior barri d'un segon constituït per recintes d'hàbitat més grans i de distribució més complexa ubicat a l'interior de la xarxa urbana (*fig. 7*). La muralla està formada per dos grans murs paral·lels d'1,80 m d'amplada cada un, amb l'espai intern farcit d'argila. En total, l'estructura defensiva mostra una amplada de 8 m, inclús 9 m en algun tram on s'ha identificat tirants transversals interiors per sostenir estructures en elevació (Morer *et al.*, en premsa). Tot i que el mur intern és, com a mínim, anterior al segle IV aC, els indicis assenyalen que el pany extern i el rebliment d'argila de la muralla són de mitjans del segle III aC. Pel que respecta al fossat, aquest es troba a 6 m de distància de la muralla. Presenta una secció en "U", 6,40 m d'amplada i 4,50 m de profunditat. L'estat actual de la recerca afirma que el sistema defensiu de Masies de Sant Miquel, el qual presenta grans paral·lels també a nivell urbanístic amb l'assentament del Vilar (veure apartat 4.3.2), està concebut per evitar els atacs d'exèrcits dotats d'artilleria de torsió, una maquinària que els ibers no coneixien ni utilitzaven³.

³ Segons la ponència "Els sistemes defensius de les ciutats cessetanes de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Baix Penedès) i el Vilar (Valls, Alt Camp)" presentada per J. Noguera, P. Menéndez, D. Asensio i J. Morer al congrés *Les fortificacions urbanes preromanes a la Mediterrània occidental: origen,*

Figura 7: Imatge aèria de Masies de Sant Miquel de la zona oberta durant les campanyes arqueològiques. (Imatge inèdita cedida per J. Noguera)

Per últim, és interessant assenyalar que malgrat que la presència d'un potent nivell de cendres en una de les estances podria indicar una destrucció per incendi que pot estar vinculada a un conflicte bèl·lic, sorprèn l'absència d'armament en el registre arqueològic. Així doncs, la violenta ocupació romana d'aquesta zona i el profund impacte que va comportar en els patrons de poblament ibèric provoquen una sèrie de canvis molt ràpids i profunds que tindrien com a conseqüència l'abandonament, i potser destrucció, de l'assentament (Noguera *et al.*, 2020: 48-57).

4.3.2. El Vilar

L'assentament del Vilar (*fitxa 3 a l'annex 1*) es troba a la part nord-occidental de l'actual nucli urbà de Valls (*fig. 3, 3*). Malgrat que l'avançat nivell d'urbanització n'ha modificat molt l'entorn, podem dir que està delimitat per l'est i l'oest per dos barrancs, el del Catllar i el del Titit respectivament, que conflueixen al sud. Un sistema defensiu format per una muralla i un fossat acaben de protegir-lo pel seu extrem nord (Noguera i Menéndez, 2022: 12). Es tracta d'una ubicació privilegiada, ja que des de la seva posició pot controlar els accessos des de la costa a les terres de l'interior, en aquest cas la depressió occidental de

---

funcions i evolució estructural. IX Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell. [30 de març-1 d'abril de 2023].

la Cessetània⁴. Tot i que la major part del jaciment s'ubica sota l'actual ciutat de Valls, els estudis estimen que presenta una extensió mínima d'unes 6 ha (Ble, 2015: 96).

A causa de la seva situació en un entorn urbà, al Vilar només s'hi han pogut dur a terme intervencions arqueològiques esporàdiques i puntuals. Malgrat les limitacions, però, se sap de la seva existència des de finals del segle XIX. Al 1923 l'Institut d'Estudis Catalans va realitzar-hi una excavació, els resultats de la qual encara ara resten inèdits (Noguera i Menéndez, 2022: 10). Així doncs, l'escassa informació disponible que es té del jaciment prové majoritàriament de les obres d'ampliació i reforma de la ciutat. Se sap que la fundació de l'assentament és, com a mínim, anterior al segle IV aC. D'aquest període es documenten nombroses estructures d'hàbitat -algunes d'elles associades a un mur defensiu-, una possible plaça, una zona d'emmagatzematge, sitges i abocadors. L'última fase es caracteritza per un potent nivell d'incendi cobert per un segon nivell d'enderroc de murs. El conjunt sembla indicar que l'hàbitat és destruït i abandonat entorn el 200 aC, en el context de la Segona Guerra Púnica. La repetició d'aquest patró i la troballa l'any 2007-2008 de les restes antropològiques d'un individu en connexió anatòmica de bocaterrosa cobert per l'enderroc de l'habitació on es trobava confirma el caràcter violent de la destrucció en el context d'un conflicte bèl·lic (Fabra i Vilalta, 2008: 183-184).

Els treballs iniciats recentment per un equip de recerca de la Universitat de Barcelona han permès conèixer més detalls d'aquesta etapa final. Durant una prospecció superficial feta al 2014 es va documentar nombroses monedes hispanocartagineses (*fig. 8*) i massaliotes a més de projectils metàl·lics -puntes de fletxa i glands de fona de plom entre d'altres- a la zona que es creia era l'exterior de l'assentament. Les tomografies realitzades durant la prospecció geofísica duta a terme aquell mateix any van confirmar la hipòtesi al documentar la presència d'un enorme fossat (Noguera i Menéndez, 2022: 10).

Figura 8: Anvers (cap de Tanit) i revers (pròtoma de cavall) d'una unitat de bronze hispanocartaginesa trobada a l'entorn del Vilar. (Imatge extreta de Noguera i Menéndez, 2022: 13)

---

⁴ Segons la ponència "Els sistemes defensius de les ciutats cessetanes de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Baix Penedès) i el Vilar (Valls, Alt Camp)" presentada per J. Noguera, P. Menéndez, D. Asensio i J. Morer al congrés *Les fortificacions urbanes preromanes a la Mediterrània occidental: origen, funcions i evolució estructural. IX Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell*. [30 de març-1 d'abril de 2023].

L'any 2021 es van iniciar les excavacions, les quals van posar al descobert una ciutat ibèrica protegida per un potent sistema defensiu. Es tracta d'una muralla de doble parament de 8 m d'amplada en total i reblerta amb argila -cada mur fa 1,20 m d'amplada-. El conjunt es completa amb la presència d'un fossat ubicat a 0,8 m de distància. Aquest darrer presenta una secció en "U", 14 m d'amplada, 4 m de profunditat, una llargada possiblement

Figura 9: Imatge aèria del jaciment del Vilar. (Imatge extreta de Noguera i Menéndez, 2022: 10)

superior als 400 m i un mur d'escarpa atalussat de 3,40 m d'alçada. Pel que respecta a la trama urbana (*fig. 9*), una bateria de set recintes rectangulars, possiblement dedicats a l'emmagatzematge, s'adossen a la muralla. Al sud d'aquest barri es troba un carrer de 5 m d'amplada, el qual presenta una bifurcació en el seu extrem sud-est i dona pas a un barri interior format per cases més grans i de distribució més complexa -segurament habitatges-. Tant l'entramat urbanístic com el sistema defensiu descoberts al Vilar presenten grans paral·lelismes amb els documentats a Masies de Sant Miquel (veure apartat 4.3.1)⁵.

Els dos recintes excavats fins ara han permès corroborar la seqüència observada fins ara -un potent nivell de cendres seguit d'un nivell d'enderroc-, característica dels entorns destruïts per un incendi violent. A més s'ha documentat la presència de vuit projectils de balista, aparentment púnics, entre l'enderroc de les cases (*fig. 10*). Tot sembla indicar que la ciutat va ser destruïda per l'exèrcit cartaginès el 218 aC, a l'inici de la Segona Guerra Púnica. Aquesta datació ha estat proposada a partir dels

Figura 10: Un dels magatzems incendiats amb restes d'arrebossat a les parets, fragments de sostre, toves bigues cremades, àmfores esclafades i un dels projectils de balista (Imatge extreta de Noguera i Menéndez, 2022: 10)

⁵ Segons la ponència "Els sistemes defensius de les ciutats cessenanes de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Baix Penedès) i el Vilar (Valls, Alt Camp)" presentada per J. Noguera, P. Menéndez, D. Asensio i J. Morer al congrés *Les fortificacions urbanes preromanes a la Mediterrània occidental: origen, funcions i evolució estructural. IX Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell*. [30 de març-1 d'abril de 2023].

següents indicis: la significativa dispersió de moneda cartaginesa a l'exterior de l'assentament -que suggereix la presència d'un campament militar-, la presència dels projectils de balista disparats amb artilleria de torsió -maquinària que només posseïen els cartaginesos fins la conquesta romana de *Qart Hadasht* el 209 aC- i la coincidència entre la trajectòria marcada pels projectils i l'indret on es detecta una major concentració de moneda cartaginesa (Noguera i Menéndez, 2022: 12-13).

Tenint en compte tot allò exposat, s'ha intentat identificar l'assentament del Vilar amb l'*oppidum* ibèric de *Cissis* o *Kissa* mencionat per les fonts clàssiques. Tan Tit Livi (XXI, 60) com Polibi (III, 76) relaten que una vegada els romans desembarquen a *Emporion* i conquereixen la zona costanera, el 218 aC s'enfronten a l'exèrcit cartaginès comandat per Hannó en una batalla prop d'una població ibèrica anomenada *Kissa* o *Cissis*. Després de vèncer els cartaginesos, els romans saquegen el campament militar enemic i assalten l'*oppidum* indígena, obtenint un botí pobre. Una possible explicació podria ser que poc abans la ciutat ja hauria estat atacada pels cartaginesos, tot i que no hauria quedat destruïda del tot. Malgrat tot, les dades que es tenen actualment sobre el Vilar no són suficients per confirmar-ne la identitat, així que tampoc es descarta que es tracti d'un altre assentament destruït pel pas de l'exèrcit d'Anníbal (Noguera i Menéndez, 2022: 13).

4.3.3. Darró

El jaciment de Darró (*fitxa 4* a l'annex 1) se situa a la part superior i al llarg del vesant oriental del turó de Sant Gervasi, dins del municipi de Vilanova i la Geltrú (*fig. 3, 4*). Els estudis de paleoambient mostren que en època ibèrica la costa formava una badia de 3 km d'amplada emmarcada per un turó en ambdós costats, un d'ells el de Sant Gervasi, dins la qual desembocaven cinc torrents (*fig. 11*). Aquesta situació conforma un port natural protegit dels vents ideal per a l'arribada d'embarcacions. Des de la línia de costa cap a l'interior s'estén una plana conreable d'uns 5 km d'amplada, amb un desnivell inferior als 100 m, que arriba fins als peus de la Serralada Litoral.

Figura 11: Reconstrucció hipotètica de l'assentament de Darró i del seu entorn a principis del segle II aC. (Imatge cedida per J. García Targa)

A més el pas natural format per la vall de la riera de Canyelles permet establir una comunicació directa amb les fèrtils planes del Penedès i en especial amb Olèrdola (veure apartat 4.3.4). Així doncs, es tracta d'un indret amb unes condicions geogràfiques ideals per exercir de centre de concentració i d'emmagatzematge d'excedents agrícoles que posteriorment s'intercanvien amb els diferents pobles del Mediterrani. Aquest caràcter comercial estaria corroborat per l'absència d'elements defensius al voltant del jaciment (*fig. 11*), descartant-ne en aquest cas una funció militar. D'altra banda, aquesta dinàmica econòmica agrícola propicia la creació de nombrosos assentaments rurals al seu voltant (Fierro i López Mullor, 2005: 68-69), com serien el cas del Corral d'en Guardiola i de Casa Bona-Mas del Notari (veure apartats 4.5.3 i *fig. 4, 25* respectivament). A finals del segle III aC el jaciment presenta una extensió d'un mínim de 4 ha (Ros, 2005: 586).

Pel que respecta al seu topònim ibèric, sembla ser que aquest hauria estat *Arró* o *Darró*, el qual es relaciona amb les aigües i la presència d'un promontori. En època romana s'hauria transformat en *ad Arró* o *ad Darró* (al costat d'Arró o Darró), apareixent a la documentació medieval com *Darró*, *Adarró* o *Aderró* i originant el topònim popular actual Adarró (López Mullor, 2017: 5).

L'assentament es funda entorn el 550 aC a la part superior del turó de Sant Gervasi, moment en que segurament hi devia haver un santuari amb diverses cases al voltant. A partir del segle IV aC es produeix un creixement urbanístic notable i per primera vegada, entorn el 350 aC, es comença a ocupar el peu del promontori i la plana litoral (*fig. 11*). Durant aquest període també s'instal·la en un illot ubicat al mig de l'ampla desembocadura del torrent de Sant Gervasi, en aquell moment força cabalós, un forn on s'ha documentat la producció d'àmfores ibèriques que imiten les púnico-ebusitanes. Aquest fet reflecteix una intensa relació entre la població local i els cartaginesos, els quals es creu haurien fet d'intermediaris amb els grecs emporitans per convertir Darró en un nucli econòmic regional. Així doncs, a través del port habilitat a la platja s'haurien intercanviat matèries primeres agrícoles, vi comú i objectes de ferro per objectes manufacturats de luxe -vaixel·la de taula i vi- provinents d'Itàlia i Grècia. A inicis del segle II aC es documenta una notable transformació urbanística acompanyada d'un augment de la superfície de l'assentament (*fig. 12*). A partir del segon o tercer decenni del segle I aC Darró comença un procés de regressió provocat pel nou model de comerç i d'explotació de la terra imposat pels romans. Entorn el 50-40 aC el nucli ibèric s'abandona i es construeix una vil·la romana a l'altre costat de la desembocadura del

torrent de Sant Gervasi (fig. 12). Les antigues cases ibèriques passen a ser l'allotjament dels treballadors *-pars rustica-*, mentre que la *pars fructuaria* està formada per una terrisseria, dues premses destinades a la producció de vi i oli respectivament i nombrosos magatzems i corrals.

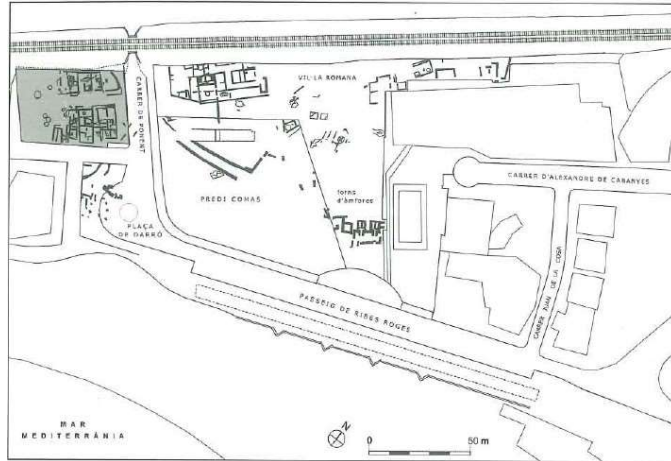

Figura 12: Planta arqueològica de Darró amb indicació de tots els vestigis arquitectònics trobats al llarg de les excavacions. (Imatge extreta de López Mullor i Fierro, 2005: 80)

L'absència de *pars urbana*, la qual no s'edifica fins la dècada del 100-110 dC, ha portat a pensar que els

propietaris residirien a *Tarraco*. La vil·la mostra diferents reformes i ampliacions fins el segle VI, moment en què s'abandona per la desaparició d'aquest sistema d'organització territorial (López Mullor, 2017: 5; Fierro i López Mullor, 2005: 70-75).

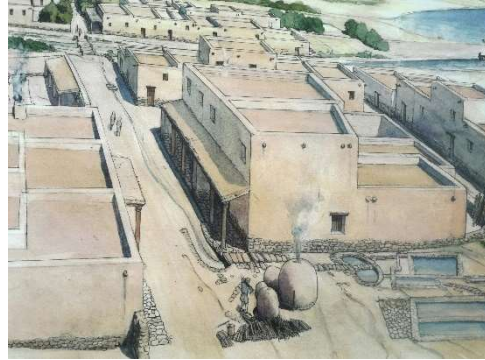
Tal com s'ha indicat anteriorment, un cop acaba la Segona Guerra Púnica i els romans comencen a exercir el seu control sobre el territori, a Darró es produeix una important remodelació urbanística a la vegada que augmenta la seva superfície -es creu que podria haver arribat fins a les 8 ha d'extensió- (Ros, 2005: 586). Durant els primers anys del segle II aC, a la zona nord-est del turó, sobre una àrea que entre els segles IV i III aC es trobava ocupada per una sèrie d'instal·lacions relacionades amb la metal·lúrgia del ferro -principalment forns a cel obert-

Figura 13: Planta del barri dels ferrers a principis del segle II aC. El verd, vermell, blau i taronja es mostren les diferents cases; en groc les instal·lacions per obtenir ferro; en lila les diferents cisternes i dipòsits on decantar l'argila per extreure el material ferri i en blau un pati obert que funciona com a zona de treball. En blanc les estructures de la fase anterior -instal·lacions metal·lúrgiques i sitges-. (Imatge extreta de López Mullor, 2017: 4)

es crea un nou barri dedicat a aquesta activitat econòmica (fig. 13). S'obre un carrer principal de terra batuda que presenta voreres de pedra i porxos, i als seus costats s'agrupen diverses construccions. Destaquen les quatre cases, totes elles amb les zones

que donen al carrer dedicades a l'activitat artesana. Així ho corrobora el fet que totes presenten dues classes de forns, els de reducció -per extreure el metall del mineral en brut- i els fornals -per fondre i treballar el ferro-. Per contra, el fons i el pis superior estaven reservats a les dependències domèstiques. Dos dipòsits bessons de pedra dotats de sobreeixidors i conductes tenien la funció de netejar el mineral de ferro mitjançant la decantació (*fig. 13*). El significat de tota aquesta remodelació urbana és dotar als artesans d'obradors propis al costat dels seus habitatges, de manera que s'optimitza el procés productiu. Aquest fet es repeteix a la plana ubicada a l'altre costat del torrent, on es documenta la creació d'un petit barri residencial associat a una terrisseria propera (*fig. 14*). Aquest cop, però, s'inutilitza instal·lacions destinades a la producció ceràmica que havien estat en actiu durant els segles IV i III aC (López Mullor i Fierro, 2005: 78-82).

Figura 14: Reconstrucció hipotètica del barri dels ferrers i, en segon pla, del barri dels artesans a principis del segle II aC. (Imatge cedida per J. García Targa)

4.3.4. Olèrdola

El jaciment d'Olèrdola (*fitxa 5* a l'annex 1) es troba dins de la muntanya de Sant Miquel d'Olèrdola, al terme municipal del mateix nom (*fig. 3, 5*). Amb 358 msnm, constitueix una plataforma rocosa de morfologia pseudo-rectangular inclinada cap al nord-est ubicada a l'extrem sud del massís del Garraf a la vegada que està rodejada per tots els costats a excepció del nord/nord-est per cingleres. Així doncs, es tracta d'una situació geogràfica idònia per controlar visualment la part meridional de la serralada i la depressió Prelitoral (Molist, 2008: 14-18). El domini d'aquesta última, també coneguda com la plana penedesenca, possibilita l'eix Darró-Olèrdola (veure apartat 4.3.3) comunicat per la riera de Vilafranca amb finalitat econòmica i comercial, i permet el control de la via principal que travessa el Penedès (la posterior via Augusta). D'altra banda, l'explotació ramadera i minera de l'entorn faciliten una elaboració especialitzada de productes manufacturats tèxtils i metal·lúrgics que posteriorment es comercien a nivell tant local com marítim. Pel que respecta a l'extensió de l'assentament ibèric, la muralla de mitjans del segle VII aC tanca la plataforma pel nord i protegeix al seu interior una superfície rectangular de 3,5 ha. S'ha de tenir en compte, però, que urbanísticament només s'ocupen dues tercers parts de la superfície (Molist, 2008: 603).

Les primeres manifestacions d'ocupació de l'indret es produeixen durant el calcolític i el bronze inicial. Les poques restes que s'ha conservat d'aquest període i la seva descontextualització dificulten la tasca d'interpretació. Malgrat tot, es creu que es tracta d'un assentament temporal o freqüentat esporàdicament, possiblement relacionat amb activitats pastorals. Tot i que l'etapa del bronze final és la menys representada, es pensa que manté el caràcter esporàdic de la fase anterior. A inicis de l'edat del ferro es produeix un canvi en el model ocupacional. Es fortifica l'únic punt accessible amb una muralla de barrera de doble parament que tanca la plataforma per

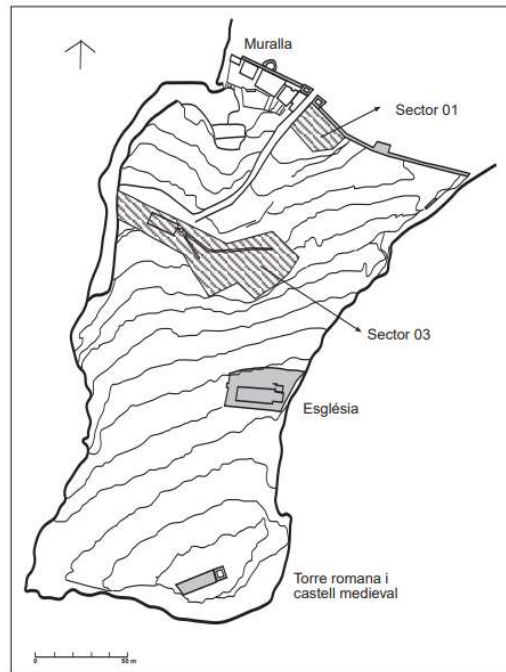
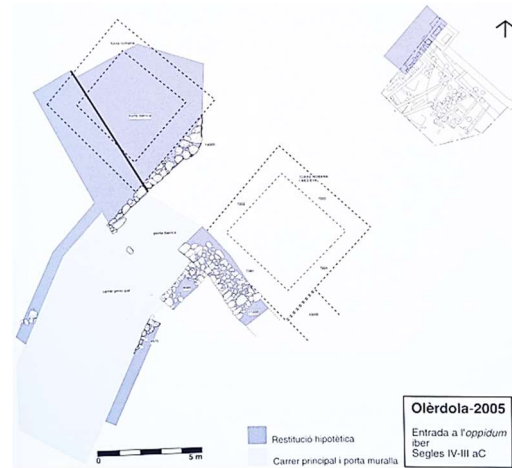

Figura 15: Planta general del jaciment d'Olèrdola. (Imatge extreta de Molist, 2008: 23; fig. 2.5)

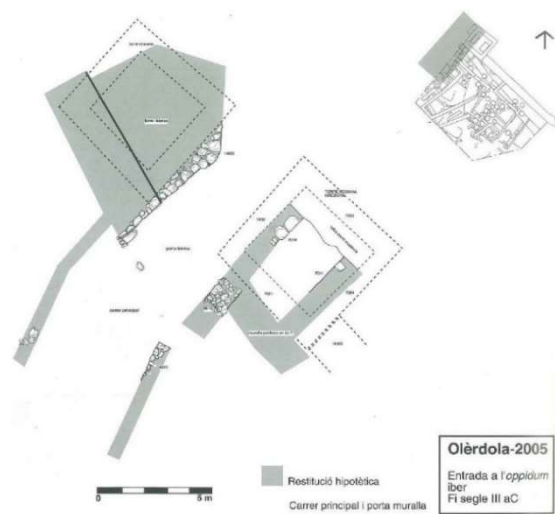
l'extrem nord-est i al seu interior es documenta un possible fons de cabana (fig. 15). Durant aquest període l'assentament es converteix en un clos on resguardar el ramat vinculat a una comunitat essencialment pastoral que actua com a centre articulador i estructurador del territori. Entre principis del segle VI aC i el segle V aC la freqüentació de l'indret, encara relacionat amb activitats pecuàries, es torna a convertir en esporàdica o residual. A mitjans del segle IV aC (fase de l'ibèric ple) s'hi funda un *oppidum*. Es reaprofitava la muralla del primer ferro i es documenta la construcció d'un nou accés a l'assentament, una torre, el carrer principal juntament amb una àrea de producció formada per una adoberia-tintoreria i un taller metal·lúrgic, un carrer secundari que articula diversos hàbitats i un conjunt de sitges. Entre finals del segle III aC i inicis del II aC es constaten modificacions en la zona d'accés a l'assentament, però l'hàbitat perviu sense gaires canvis fins el segle I aC, moment en que els romans construeixen una nova muralla amb cinc torres, la qual mostra una trajectòria lleugerament diferent a l'anterior, una cisterna i una torre talaia (fig. 15). Entorn el 75 aC, segurament relacionat amb la Guerra de Sertori, l'indret es torna a abandonar i durant tota l'etapa romana imperial fins a principis de l'edat Mitjana només es documenten ocupacions esporàdiques, podent actuar com un refugi temporal o com una pleta. Entre els segles IX i XII es documenta un vilatge medieval, el qual queda reduït a una església parroquial que perviu fins el 1884 i finalment es converteix en una masia (fig. 15) (Molist, 2008: 599-607).

D'Olèrdola ens interessa analitzar quins canvis mostra la fortificació ibèrica a finals del segle III aC. La muralla construïda durant la primera edat del ferro en disposició de barrera és modificada a mitjans del segle IV aC. Aquest fet sembla respondre a una reforma general de l'espai, moment en que s'obre a la zona nord-oest una porta d'entrada frontal, d'uns 2,6 m d'amplada, perpendicular a l'antiga muralla, i es construeix una torre de flanqueig al costat nord per protegir-la (*fig. 16*). D'aquesta darrera, ubicada a la zona nord, només s'ha pogut localitzar la primera filada. Presenta una planta trapezoidal, amb la part davantera acabada en punta. D'altra banda, es construeixen diversos àmbits relacionats amb activitats productives adossats a la cara interna. El conjunt es completa amb un accés viari enllosat i una claveguera que passa pel centre (Molist, 2008: 110-116).

Figura 16: Planta hipotètica del funcionament de l'entrada i el carrer principal de l'oppidum d'Olèrdola entre els segles IV i III aC. (Imatge extreta de Molist, 2008: 115; fig. 7.11)

A finals del segle III aC, en algun moment entre el 220 i el 200 aC, la muralla del primer ferro pateix una segona reforma estructural. Aquesta fase es caracteritza per l'aparició d'una segona torre de flanqueig al costat esquerre de la porta d'accés a l'assentament, l'anomenada torre 2 (*fig. 17*). Paral·lelament es documenta la reestructuració de l'entrada a l'assentament. Amortitzant el costat est del carrer i de la muralla apareix un nou mur d'amplada considerable que comporta l'ampliació del pas i l'agudització del colze d'entrada. Aquesta darrera reforma, que té per objectiu reforçar la defensa de l'assentament, ha sigut associada amb l'etapa d'inestabilitat prèvia a l'esclat de la Segona Guerra Púnica (Molist, 2008: 117-121).

Figura 17: Hipòtesi del funcionament de la zona d'entrada entre finals del segle III aC i el segle II aC. (Imatge extreta de Molist, 2008: 116; fig. 7.12)

Les recents intervencions dutes a terme entre el 2021 i el 2022 centrades en la torre 2 han posat al descobert que la torre ibèrica, ubicada sota les posteriors torres romana i medieval

(fig. 18), contenia com a mínim tres nivells: un pis superior on es realitzarien les tasques de vigilància o defensa de l'assentament, un pis intermedi identificat com un espai plenament domèstic i un pis inferior dividit en dos per un muret que serviria com a espai de trànsit i d'emmagatzematge. La torre és

Figura 18: Interior de la torre 2 on es pot observar la torre ibèrica en procés d'excavació. (Imatge inèdita cedida per N. Molist)

destruïda de manera violenta per un incendi i enderrocada a finals del segle III aC, sense mostrar cap intent de reconstrucció i quedant totalment abandonada (Molist i Principal, 2022). La presència d'una punta de *pilum* pesant de l'engüeta amb rebló trobada entre l'enderroc reafirma la possibilitat d'una destrucció de les defenses de l'*oppidum* a mans dels romans en el context de la Segona Guerra Púnica. Un altre aspecte interessant descobert al llarg d'aquestes campanyes és que les instal·lacions industrials adossades a la muralla també són afectades i destruïdes durant l'incendi acabat de descriure. A principis del segle II aC aquests espais es reconstrueixen tot conservant la mateixa disposició urbanística però ara són utilitzats com àmbits domèstics. Així doncs, tot i que es produeixen canvis en les activitats econòmiques de l'assentament, segurament com a reflex de les noves necessitats originades pels romans, es documenta la seva pervivència en el temps⁶.

4.4. Els assentaments de tercer ordre

En aquesta categoria s'inclouen els nuclis que mostren una extensió inferior a 1 ha (10.000 m²), tot i que en la gran majoria de casos no superen els 5000 m². Presenten una funcionalitat molt diversa, segons la qual es poden agrupar en tres grans grups. En primer lloc es troben les ciutadelles, que configuren assentaments amb fortificacions sofisticades i cases complexes relacionats amb el control del territori on residien les elits locals. Un segon tipus són les aldees fortificades, les quals es diferencien de les anteriors per mostrar una fortificació molt més pobre -normalment amb un únic mur de tanca, sense estructures complexes- i cases més simples -generalment d'una sola habitació-. Per últim, es

⁶ Informació inèdita facilitada per N. Molist (Museu d'Arqueologia de Catalunya -MAC-).

documenten les petites poblacions o nuclis rurals dedicats a diverses funcions de caràcter econòmic (Canela, 2015: 202; Belarte *et al.*, 2022: 226; Asensio *et al.*, 2001: 258-261). Aquests darrers normalment esdevenen punts d'acumulació, gestió i redistribució dels productes agrícoles produïts pels assentaments més petits ubicats al seu voltant, majoritàriament cereal. Per tant, els nuclis de tercer ordre s'ubiquen en indrets que els permet controlar visualment el seu entorn a la vegada que configuren una zona ideal per la comunicació i el comerç.

A continuació es mostren els assentaments d'aquesta categoria dins la Cessetània que s'han pogut estudiar en més detall.

4.4.1. Alorda Park

El jaciment d'Alorda Park (*fitxa 6 a l'annex 1*), també conegut com Les Toixoneres o la Ciutadella ibèrica de Calafell, es troba sobre un petit turó al límit est del municipi de Calafell (*fig. 3, 6*). S'ubica a 15 m d'alçada sobre el nivell del mar i entorn els 300 m de distància de l'actual línia de costa, tot i que segurament en

Figura 19: Recreació virtual 3D de l'assentament d'Alorda Park i del seu entorn al segle III aC. (Imatge de J.R. Casals extreta de Itineris Coma, 2018)

època ibèrica aquesta devia estar molt més a prop. El promontori mostra una morfologia allargada i una superfície relativament plana, amb un desnivell màxim de 3 m. Està delimitat a l'oest per una petita cala que el separa d'una segona elevació situada a uns 70 m, al nord-oest per la riera de la Bisbal i a l'est pel torrent de la Cobertera. Aquests últims desemboquen al voltant de l'elevació, convertint-la en una petita península de vessants abruptes a la qual només s'hi podia accedir amb facilitat des del costat nord (*fig. 19*). D'altra banda, està situada al centre d'una petita esplanada oberta al mar que no arriba als 150 km². Es tracta, doncs, d'un litoral obert, baix, sorrenc i sense accidents orogràfics importants, que dóna pas a planes suaus que s'enfilen lentament fins al massís del Montmell, d'escassa altitud. Així doncs, la seva situació geogràfica es pot qualificar de privilegiada, ja que gaudeix de diverses fonts des d'on abastir-se d'aigua en un radi de pocs quilòmetres a la rodona. A més és un punt estratègic per controlar el territori, les

vies de comunicació marítimes i fluvials i l'arribada dels productes comercials. L'assentament té una extensió d'uns 1.800 m² de superfície (Asensio *et al.*, 2003: 267; Sanmartí i Santacana, 1992: 11-15).

Durant el primer període documentat, Alorda Park és un possible assentament format per cabanes de planta circular, testimoniats per diversos forats de pal i alguns murs curvilinis, datat entre les últimes etapes del bronze final i la primera edat del ferro (segles VII-VI aC). Durant el període ibèric s'hi poden distingir quatre fases d'ocupació diferenciades. La primera, entre la segona meitat del segle VI aC i mitjans del segle V aC, mostra un nucli format per habitacions rectangulars disposades radialment que comparteixen les parets mitgeres i s'adossen a un mur de fons que a la vegada té la funció de muralla. Entre mitjans del segle V aC i inicis del segle IV aC es duu a terme una gran reestructuració. A la zona occidental es crea una nova xarxa viària, molt regular, formada per una gran plaça i carrers que delimiten quatre blocs d'habitacions de planta rectangular. A la zona oriental s'elimina el colze de la muralla nord i se la desplaça més al sud. A la vegada es construeixen una torre geminada i una torre rectangular -ambdues buides- i un fossat paral·lel a la muralla de 35 m de llargada, 6 m d'amplada i 2 m de profunditat. L'antic accés es tapia i és mou al sud de la torre geminada. Durant la tercera fase, datada entre els segles IV i III aC, s'evidencia un creixement del nucli (*fig. 20*). Sorgeixen quatre nous blocs de recintes, interpretats cadascun d'ells com una gran unitat domèstica, s'ocupa l'espai que anteriorment havia sigut una plaça i es remodela altres recintes del període anterior. La porta d'accés es torna a tapiar i s'obre una de nova una mica més al sud-oest. A principis del segle II aC es documenta un abandonament generalitzat de la ciutadella. Malgrat tot, alguns dels recintes continuen ocupats fins finals del segle, quan l'indret queda totalment deshabitat. Es documenta una fase romana, ja que en algun moment avançat del segle I aC es construeix una domus a la zona sud-oriental que és ràpidament abandonada, a finals del segle I aC (Asensio *et al.*, 2003: 267-274; Sanmartí i Santacana, 1992: 21-35).

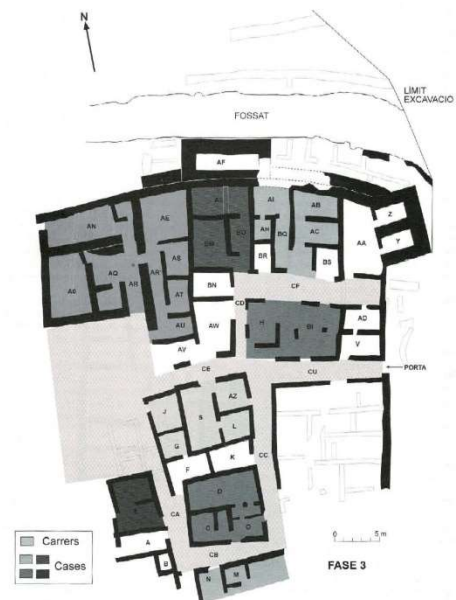
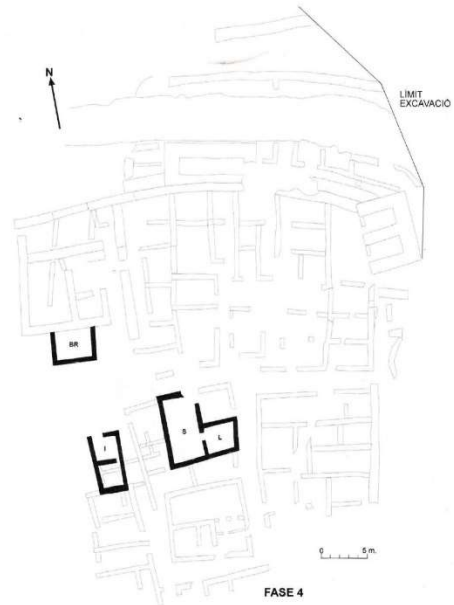

Figura 20: Planta d'Alorda Park durant la fase ibèrica 3 (segles IV-III aC). (Imatge extreta de Asensio *et al.*, 2003: 272; fig. 3)

Si parem atenció a la quarta i última fase ibèrica, s'observa com al llarg del segle II aC l'assentament deixa de ser un nucli de poder i s'abandona progressivament. Així doncs, es documenta com a principis del segle II aC les muralles queden deshabilitades i es desocupa per complet el sector nord-oriental (*fig. 21*). L'excepció és el conjunt S-L, al qual se li treu el mur que compartimenta els àmbits per obtenir un únic espai. Contemporàniament s'edifiquen dos nous recintes a la zona occidental. Aquests darrers són el recinte I -el qual utilitza part d'un habitatge anterior- i el recinte BR (Sanmartí i Santacana, 1992: 33-35; Asensio *et al.*, 2003: 273). Aquest procés s'inicia en algun moment entorn el 200 aC, quan la ciutadella deixa de ser un hàbitat reduït de persones on vivien elits militars i comerciants per esdevenir un nucli amb una ocupació residual. Aquest fet molt segurament s'ha d'associar amb la repressió de Cató produïda al 195 aC per l'aixecament dels diferents pobles ibèrics, on Alorda Park deixaria de ser un centre important en el poblament de la zona (Asensio *et al.*, 2003: 278). L'episodi sembla que no hauria estat violent, ja que no es documenten nivells d'incendi ni de destrucció.

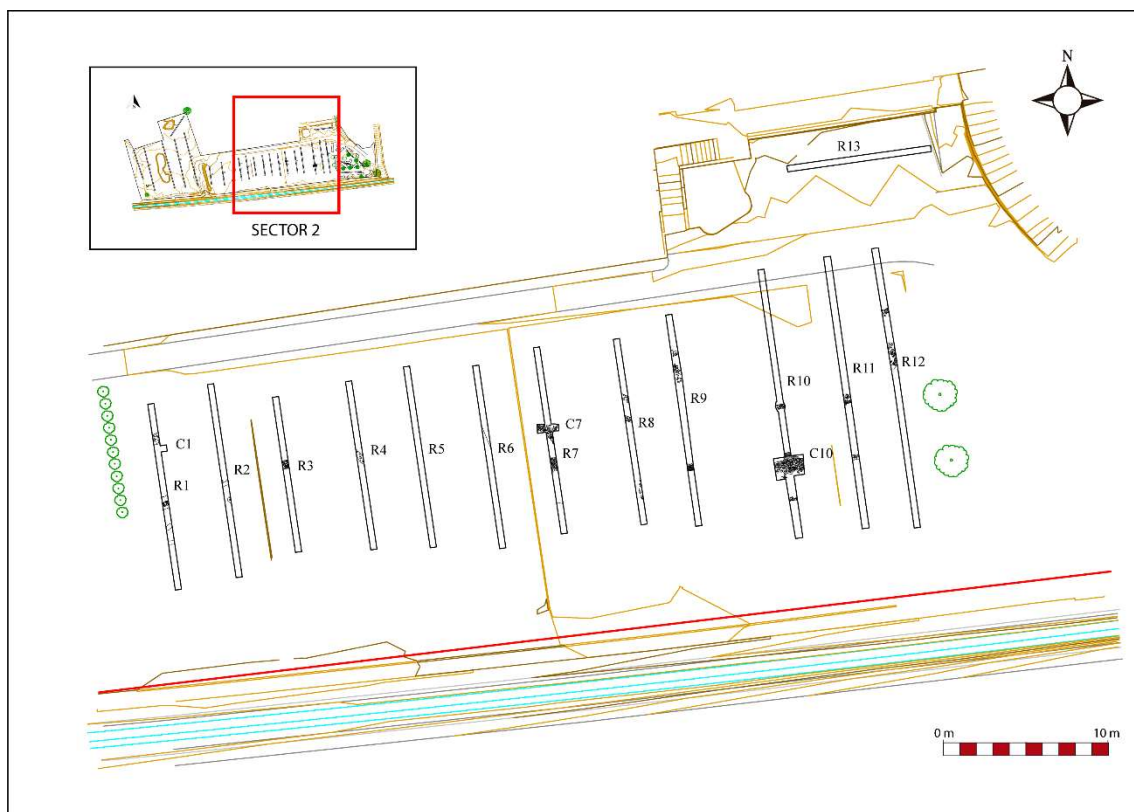
Figura 21: Planta d'Alorda Park durant la fase ibèrica 4 (segle II aC). (Imatge extreta de Asensio *et al.*, 2003: 276; fig. 4)

4.4.2. El Castell de Vilafortuny

El jaciment del Castell de Vilafortuny (*fitxa 7 a l'annex 1*) es troba al vessant sud d'un petit turonet del municipi de Cambrils (*fig. 3, 7*). Ubicat entre els 4 i els 6 m d'alçada sobre el nivell del mar i a molt poca distància de la costa, l'assentament està localitzat al mig d'una badia natural de platges sorrenques compresa entre el riu Llastres i el Cap de Salou. Es tracta d'una regió de perfil pràcticament pla que queda tancat per unes serres que el delimiten per l'oest i pel nord. D'altra banda, a poc més d'1 km es troba la riera de Maspujols, una de les principals vies de comunicació cap a les muntanyes de Prades. Així doncs, es tracta d'un indret estratègic, ja que permet controlar tant la costa com la plana on es troba a la vegada que possibilita el contacte i el comerç amb l'interior. Tot i que encara no se'n coneixen els límits, l'elevació on està el jaciment permet una superfície

ocupable de 5 ha aproximadament. Actualment es sospesa la possibilitat que es tractés de l'assentament ibèric de *Salauris* mencionat per Aviè a la seva obra *Ora Maritima* (Cots *et al.*, en premsa).

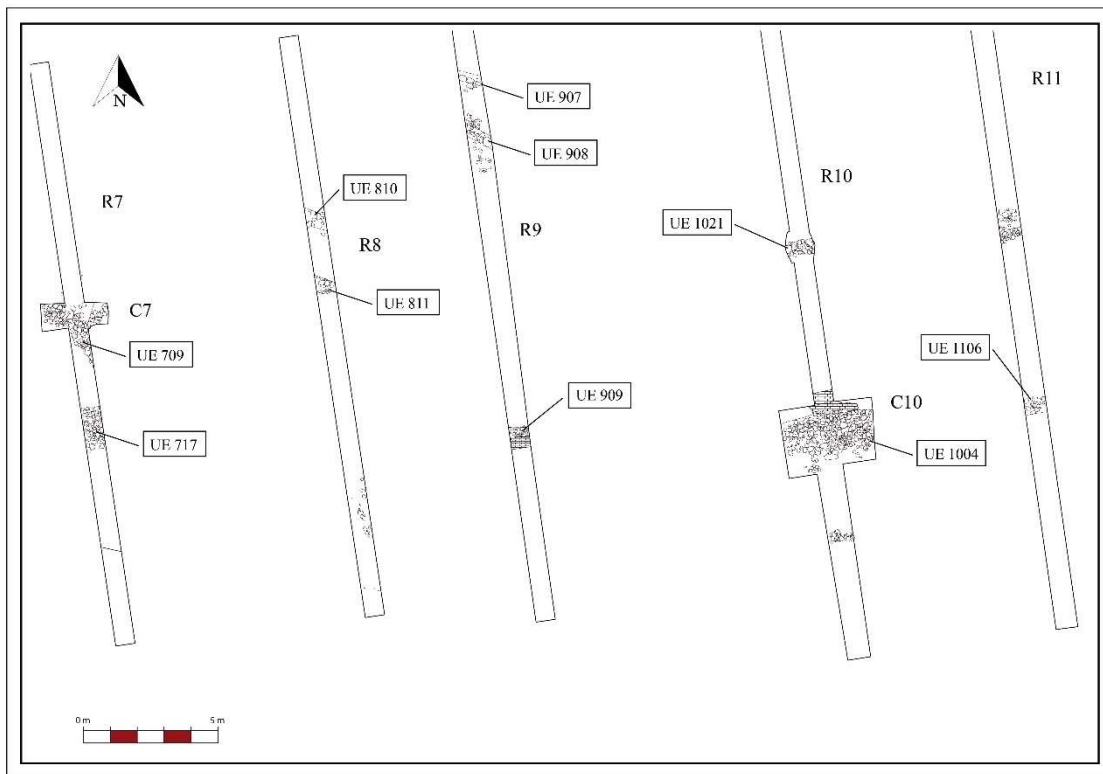
Amb motiu d'un projecte d'urbanització, l'any 2018 es duen a terme un total de 25 rases dividides en tres sectors per efectuar un control preventiu al terreny. En el sector 1, ubicat a la zona oest, els resultats van ser negatius. En canvi als sectors 2 i 3 es van posar al descobert un seguit de murs de dimensions variables corresponents a un nucli protohistòric (*fig. 22*). Aquests han sigut interpretats com les restes d'una part d'un sistema defensiu ibèric associat a una possible zona d'hàbitat.

Figura 22: Detall del sector 2, el qual va proporcionar el major nombre de restes ibèriques identificades. (Imatge extreta de Cots *et al.*, en premsa; fig. 6)

En general, els murs localitzats entre les rases R7 i R12 del sector 2 i entre les rases R1 i R4 del sector 3 presenten una alineació de nord-oest a sud-est (*fig. 22*). Estan formats per pedres de petites i mitjanes dimensions lligades amb fang i la seva amplada oscil·la entre els 40 i els 60 cm. A les rases R7, R9, R10 i R11 del sector 2 també es van documentar murs més grans (UE 717, 909, 1004 i 1106 respectivament), d'aproximadament 1 m d'amplada, els quals es relacionen amb les estructures de tancament de l'assentament pel

vessant est i sud-est. L'estructura defensiva sembla que es complementaria amb la presència d'un fossat, representat per un retall d'una extensió aproximada de més de 6 m, el qual acabaria de delimitar i defensar l'espai habitable (*fig. 23*). Per últim, a la rasa R6 del sector 2 es va posar al descobert un mur de les mateixes característiques que les estructures associades a l'hàbitat però ubicat fora dels límits teòrics de l'assentament marcats per la possible estructura defensiva. Així doncs, es creu que podria tractar-se d'una estructura *extramuros* (Cots *et al.*, en premsa).

Figura 23: Detall de les rases on es van localitzar les estructures més importants dins del sector 2. Les UE 717, 909, 1004 i 1106 han estat identificades com una possible estructura de tancament i defensa de l'assentament, mentre que els murs d'orientació nord-oest a sud-est s'interpreten com l'espai d'hàbitat. Per últim es pot observar el retall que podria configurar un fossat. (Imatge extreta de Cots *et al.*, en premsa; fig. 7)

Les intervencions efectuades en aquest indret han permès obtenir la següent seqüència: no es detecta cap ocupació humana fins a principis del segle IV aC, moment en que es fundaria l'assentament ibèric. De moment només s'ha pogut identificar una sola fase d'ocupació, sense poder especificar si dins d'aquesta es produeixen reformes estructurals. L'hàbitat continua ocupat fins finals del segle III aC o principis del segle II aC, una cronologia difícil de precisar degut a la falta de dades per ser una investigació encara molt incipient. No es detecta cap altra ocupació fins als segles XVIII i XIX, quan es

construeixen un seguit de canals d'irrigació pels camps agrícoles de la zona. Ja en època contemporània s'edifica el Club de Tennis Vilafortuny (Cots *et al.*, en premsa).

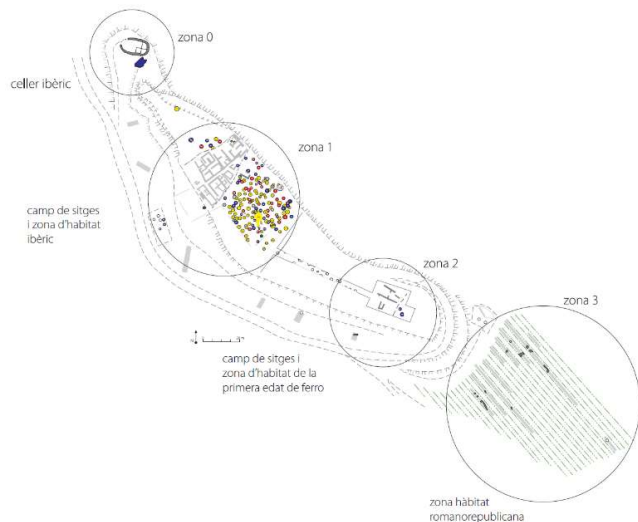
Pel que respecta al nostre tema objecte d'estudi, la manca d'informació no permet arribar més enllà d'assenyalar que l'assentament del Castell de Vilafortuny s'abandona entre finals del segle III aC i principis del segle II aC, sense, ara per ara, poder precisar més en el motiu o la manera. Tampoc es pot assegurar que es tracti d'un fet associat directament a la Segona Guerra Púnica o les posteriors revoltes ibèriques contra l'ocupació romana. Malgrat tot l'exposat, he considerat d'utilitat incloure aquest jaciment al meu estudi seguint aquesta possible línia de recerca. D'altra banda, soc conscient de la falta d'informació provocada per haver estat estudiat a través de petits sondeigs i que per tant s'hauria d'haver descartat. Tot i així he cregut convenient incloure'l a l'estudi per tenir en compte almenys un assentament ubicat a l'oest de Tarakon-Kesse.

4.4.3. La Font de la Canya

El jaciment de la Font de la Canya (*fitxa 8* a l'annex 1) es troba a la part superior i els vessants d'un turó del municipi d'Avinyonet del Penedès (*fig. 3, 8*), de morfologia allargassada i estreta. El promontori es troba rodejat per l'est i per l'oest per dos torrents que 160 m al nord conflueixen i acaben formant part de la riera de Ribes, la qual desemboca directament al Mediterrani per Sitges. D'altra banda, l'assentament està ubicat a la depressió Prelitoral Catalana, una planícia lleugerament ondulada delimitada pels massissos de l'Ordal i del Garraf i per una barrera muntanyosa formada per les serres de Mediona, Puigfred i Ancosa. Molt possiblement la Via Heràclea, coneguda en època romana com la Via Augusta, passava prop del jaciment (López Reyes *et al.*, 2015: 18-21). Tot allò exposat fa pensar que es tracta d'un indret ideal per controlar visualment el seu entorn a la vegada que permet la comunicació i el comerç amb la zona costanera, segurament a través de l'assentament del Puig de Sitges (veure apartat 4.4.4). De les 2,5 ha que mostra el jaciment, es creu que l'assentament ibèric tindria una extensió aproximada d'1 ha (López Reyes *et al.*, 2015: 19).

Dins del jaciment s'hi poden distingir diverses zones (*fig. 24*), agrupades en funció de la seva proximitat geogràfica. Pel que respecta a la seqüència cronològica, el primer assentament de la Font de la Canya es funda a mitjans del segle VII aC, durant la primera edat del ferro. El nucli, ubicat a la part sud del turó (zona 2), està format per un petit

hàbitat d'uns 150 m² on es combinen en un mateix espai les zones de residència i diferents zones de treball i transformació. D'aquesta fase s'ha documentat 76 sitges. Un possible esfondrament provocat pel terreny poc estable podria haver motivat que entre el 575 i el 550 aC, durant l'ibèric antic, s'abandonin les instal·lacions i es construeixi un nou nucli de les mateixes característiques una mica més al nord (zona 1). D'aquest període s'han localitzat 29 sitges en total. Durant l'ibèric ple

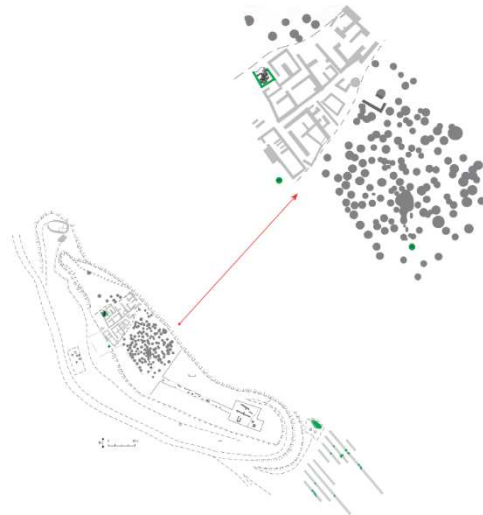
Figura 24: Planta general del jaciment de la Font de la Canya amb indicació de les diferents zones de recerca arqueològica. En groc es mostren les sitges de la primera edat del ferro; en vermell les de l'ibèric antic; en blau les de l'ibèric ple i en verd les de l'ibèric final o romà republicà. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 3). (Imatge extreta de López Reyes *et al.*, 2015: 22-23)

l'assentament assoleix la seva màxima expansió. L'hàbitat s'estén per la vessant oest, es construeix un celler o magatzem (zona 0) i es constaten un total de 41 sitges. Novament, a principis del segle II aC s'abandona l'hàbitat i es crea un nou nucli al peu sud-est del turó, en una zona de plana (zona 3). L'assentament s'abandona definitivament al segle I aC, en època romana republicana (López Reyes *et al.*, 2015: 42-92).

Tot i els nombrosos canvis que es produeixen al jaciment, aquest mai deixa de ser un assentament concebut i especialitzat en l'acumulació, gestió i redistribució del cereal. Aquest fet queda corroborat quan s'observa que les sitges conformen el 80% de la superfície ocupada mentre que la resta és dedicat a les zones d'hàbitat (*fig. 24*) (López Reyes *et al.*, 2015: 40).

D'aquest jaciment ens interessa parar especial atenció a l'anomenada fase 3B, la qual engloba el període cronològic comprés entre el 220 i el 180 aC. Aquesta es caracteritza per l'abandonament de l'hàbitat ubicat a la zona 1 i l'amortització d'una gran quantitat de sitges. Així doncs, s'observa com l'anterior període d'expansió i creixement queda truncat i es produeix un abandonament sobtat de totes les estructures d'hàbitat i zones de treball que suposa la fi de l'assentament ibèric. Aquest fet coincideix amb l'esclat de la Segona Guerra Púnica a finals del segle III aC i indubtablement s'han de relacionar. D'altra banda, tot i que es troba fora del marc cronològic objecte d'estudi, és significativa la darrera fase constatada al jaciment. A principis del segle II aC es reocupa un sol recinte

de la zona 1 associat a dues sitges (López Reyes, 2019: 11-16) (*fig. 25*) i durant l'època romana republicana (180-50 aC) es funda un nou hàbitat a la zona 3. Aquest cop, però, s'ubica en una zona plana al peu del turó, segurament com a reflex de l'ocupació romana de la península i la imposició del seu model socioeconòmic a la població local (López Reyes *et al.*, 2015: 92-96).

Figura 25: Planta de la Font de la Canya amb indicació en verd de les estructures actives durant l'ibèric final (finals del segle III aC-segle II aC). Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 4). (Imatge extreta de López Reyes *et al.*, 2015: 92)

4.4.4. El Puig de Sitges

L'assentament del Puig de Sitges (*fitxa 9* a l'annex 1) està situat sobre una petita elevació a Sitges (*fig. 3, 9*). Es tracta d'una punta rocosa lleugerament avançada sobre el mar i fàcilment defensable que configura un dels extrems occidentals del massís del Garraf (García Targa *et al.*, 2014: 135). La presència de platges al seu voltant -que permeten l'arribada de mercaderies per via marítima- i la riera de Vilafranca al sud-oest -que configura un camí natural que comunica directament la costa amb l'assentament d'Olèrdola (veure apartat 4.3.4) i el Penedès- converteixen el nucli en un indret privilegiat per efectuar activitats comercials i d'intercanvi (García Targa *et al.*, 2014: 141). L'ocupació continuada del turó i la seva escassa potència estratigràfica han provocat que es conservin molt poques restes de fases antigues (García Targa i Izquierdo, 2014: 96). Malgrat tot, tenint en compte la seva posició estratègica, la seva funció comercial i redistribuïdora cap a l'interior i la seva extensió d'entorn 1 ha, es podria considerar un hàbitat de tercer ordre dins la Cessetània.

L'indret es troba habitat de forma ininterrompuda com a mínim des de la primera edat del ferro al segle VII aC. D'aquest primer període daten un parell de sitges. Durant l'època ibèrica antiga i plena (segles VI-III aC) mostra l'aparència d'un nucli emmurallat d'entorn 1 ha d'extensió amb nombroses sitges a la zona alta del puig. És a partir del període ibèric final i romà republicà que sembla augmentar la seva superfície. Gràcies a la menció en

quatre fonts diferents d'època alt-imperial (Pomponi Mel·la, Plini el Vell, Claudi Ptolomeu i una inscripció de *Tarraco*), es creu que la població s'anomenaria *Subur*. L'assentament presenta reformes importants a l'inici de l'època alt-imperial i continua ocupat fins finals del segle II dC o principis del segle III, moment en que s'abandona. No és fins el segle IX, ja en cronologies medievals, que es reocupa l'indret fundant sobre les restes antigues el nucli de *Cigias* o *Ciges* ("Sitges"), el qual ha estat ocupat fins l'actualitat (García Targa *et al.*, 2014: 147-148).

Si parem més atenció al canvi que es produeix a l'assentament entre finals del segle III aC i inicis del segle II aC, s'observa com la zona habitada s'estén fora muralles, per la carena i el vessant marítim de la serra muntanyosa a l'extrem sud-est del puig tot ampliant la seva superfície inicial d'1 ha (fig. 26). Durant aquest període les fonts arqueològiques semblen

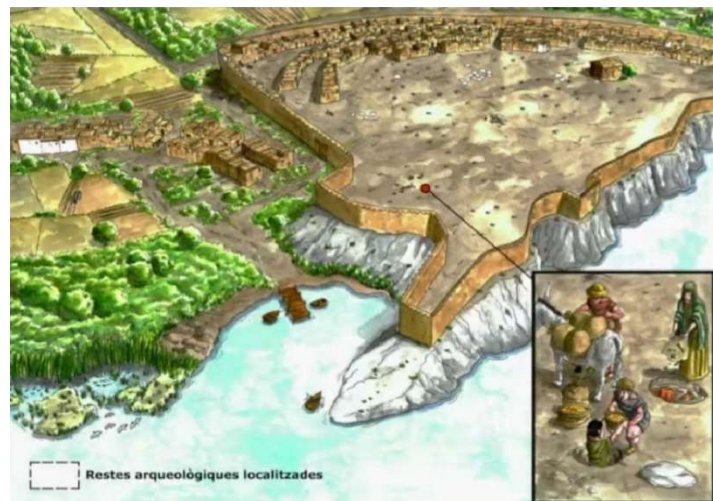

Figura 26: Reconstrucció ideal del Puig de Sitges en època de l'ibèric final. (Imatge extreta de García Targa *et al.*, 2014: 147)

indicar la presència d'un assentament ibèric relativament gran que arriba fins a molts pocs metres del penya-segat. A l'interior de la muralla la trama urbana es disposa en dues terrasses, mostrant una ocupació força densa del vessant oest del turó. A la part alta del puig es documenten un elevat nombre de sitges de gran capacitat. Pel que respecta a les activitats econòmiques dels seus habitants, segurament el nucli mantenia una relació directa amb els assentaments ubicats més a l'interior -Olèrdola o la Font de la Canya entre d'altres- a través de la riera de Vilafranca. La gran quantitat de sitges que presenten aquests assentaments fa pensar en un trasllat de l'excedent agrari cap a la costa a través d'aquesta ruta per, un cop al Puig de Sitges, ser emmagatzemat i intercanviat per altres productes de la Mediterrània en el marc de relacions comercials amb agents externs. D'altra banda, també devia realitzar activitats agropecuàries (García Targa *et al.*, 2014: 144-148). L'hàbitat no mostra signes de violència ni de destrucció i té continuïtat en una ciutat romana de més de 2 ha d'extensió en època alt-imperial que conserva les muralles ibèriques (García Targa i Izquierdo, 2014: 100).

4.5. Els assentaments de quart ordre

Aquesta categoria es caracteritza per englobar petits nuclis especialitzats que poden mostrar diverses funcions. Es tracta d'assentaments rurals, centres de producció artesanal, granges, punts de guaita, nuclis de poblament dispers, etc. Aquesta tipologia d'enclavaments no superen els 1.000 m² (0,1 ha) d'extensió (Belarte *et al.*, 2022: 226), acostumen a estar ubicats prop de la línia de costa o a les vessants de petits turons al límit de les zones de conreu i no mostren estructures defensives ni una voluntat estratègica - eviten els indrets elevats i aparentment no presenten intervisibilitat entre ells- (Canela, 2015: 344). D'altra banda, s'ubiquen en el punt més baix de la cadena jeràrquica, de manera que sempre tenen relativament a prop algun nucli de categoria superior de qui són dependents (Canela, 2015: 337). Pel que respecta a la cultura material ceràmica, presenten una baixa presència d'objectes importats en comparació a les produccions locals, entre les quals els contenidors d'emmagatzematge sempre són els més representats. Aquest fet, però, no exclou que les ceràmiques d'importació mostrin una gran diversitat de procedències -són originàries d'àrees gregues, itàliques i púniques- (Belarte *et al.*, 2022: 241-242).

A continuació es mostra els assentaments de quart ordre de la Cessetània que s'han pogut estudiar en més detall.

4.5.1. Rabassats

El jaciment de Rabassats (*fitxa 10* a l'annex 1) es troba dins d'una finca de propietat particular ubicada al nord-oest del nucli urbà de Nulles (*fig. 3, 10*). El terreny presenta una suau pendent cap al sud. Tot i que la superfície construïda és d'entorn els 400 m², el conjunt del jaciment mostra una superfície d'uns 1.300 m². Els estudis antracològics indiquen que el paisatge on es trobava l'assentament estava caracteritzat per ser obert i degradat a causa de l'extensió dels cultius que es realitzaven des de la granja (*fig. 27*), els quals eren segurament de secà -olivera, vinya i cereals-. Els cultius limitarien amb zones boscoses, d'on s'obtidria els recursos llenyosos per la combustió. Pel que respecta a la

seva situació geogràfica, Rabassats es troba a només 5 km de distància de la ciutat del Vilar (veure apartat 4.3.2). Gràcies a la proximitat d'aquest centre redistribuïdor de mercaderies (fig. 27), l'assentament rural queda inserit dins les xarxes comercials on intercanvia el seu petit excedent agrícola per ceràmiques d'importació (Belarte *et al.*, 2020: 309-311).

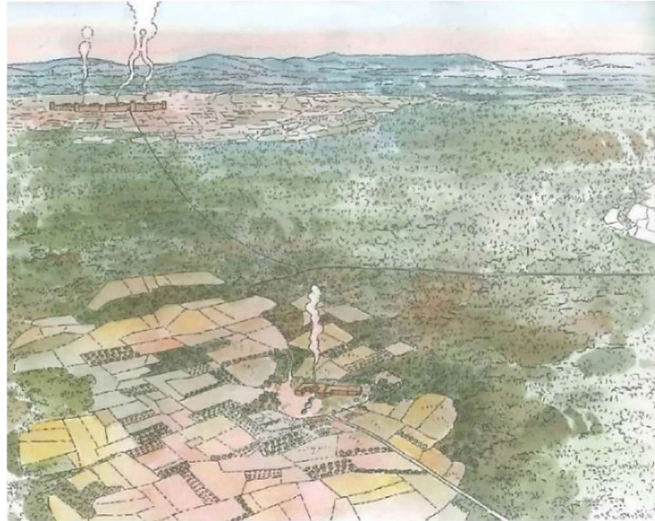

Figura 27: Reconstrucció del paisatge antic a l'entorn de Rabassats (en primer pla) a partir de les dades antracològiques. Al fons l'assentament del Vilar. (Imatge extreta de Belarte *et al.*, 2018: 20)

Anteriorment, la propietat on es troba Rabassats havia estat dedicada al cultiu, tot i que en els darrers 10 anys ha restat erma (Belarte *et al.*, 2020: 295-296). Els continus rebaixos produïts pels treballs agrícoles juntament amb el fet que la cota del nivell geològic és més alta en el costat oriental del jaciment han provocat que les estructures arqueològiques d'aquest sector es trobin molt malmeses (Belarte *et al.*, 2020: 305).

La granja mostra dues fases consecutives durant l'ibèric ple, si bé molt difícils de precisar dins aquest marc cronològic. La primera correspon al moment d'erigir la construcció i es troba representada per un seguit d'estructures retallades al nivell geològic dins del sector 3 (fig. 28). La segona fase es refereix a l'edifici en si. Aquest darrer està format per diversos àmbits organitzats al voltant d'espais oberts. S'hi poden distingir dues zones. La meitat occidental, la més ben conservada, consta de tres recintes disposats en "U" al voltant d'un pati. Aquest espai obert redistribuïdor sembla que estava parcialment enllosat i presenta, en el seu extrem nord, adossat al mur d'un dels àmbits, un possible forn de planta semicircular. Es creu que tant el sector 1 com el 3, ambdós subdividits en dos

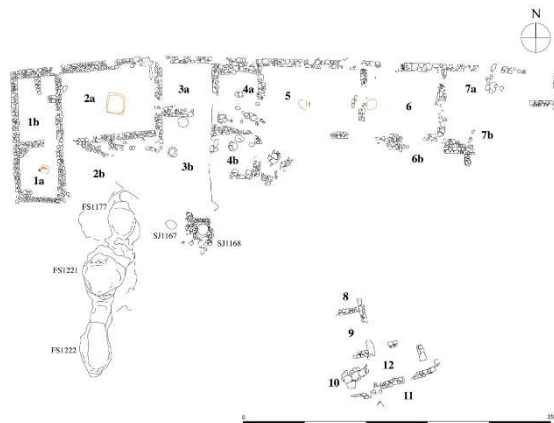

Figura 28: Planta general de l'establiment rural de Rabassats. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 5). (Imatge extreta de Belarte *et al.*, 2020: 298; fig. 2)

espais, estarien destinats al processat i emmagatzematge d'aliments. Dins del primer, mentre que la meitat meridional s'interpreta com un àrea de transformació d'aliments com la molta per la presència d'una zona enllosada i fragments de molins, la meitat septentrional funcionaria com un rebost per l'abundant vaixela trobada en el seu interior. Pel que respecta al sector 3, la troballa de grans contenidors tipus tenalla i àmfors així com de dues sitges el vinculen a una funció d'emmagatzematge. Pel que respecta a l'habitació 2a, la seva ubicació central i la presència d'una llar de foc porten a pensar que es tracta d'una zona residencial on es reposava i menjava. La meitat oriental de l'edifici, en pitjor estat de conservació que l'anterior, probablement reproduïa l'ala oest. Així doncs, els recintes 4 i 7 estaven dividits en dos àmbits i, tot i que de difícil interpretació, i sembla que haurien tingut una funció de zona de treball i d'emmagatzematge. Així semblen indicar-ho la presència de *pondera* i fusaioles, una zona empedrada amb grans lloses planes, un parell de fosses i una sitja en l'àmbit 4. Les dues habitacions centrals, la 5 i la 6, en una primera fase formaven part d'un únic recinte. La gran llar de foc, similar a la de l'àmbit 2, fa pensar en una funció d'espai residencial per la primera sala, mentre que la segona podria haver estat un indret de reparació d'objectes de ferro. A l'exterior, al sud-oest de l'edifici, s'han documentat diverses sitges -una d'elles amb un paviment enllosat al voltant de la seva boca-, un sistema de tres basses o dipòsits connectats per la decantació de líquids i diversos retalls de funció desconeguda. El complex rural es completa amb la presència a l'extrem sud d'un altre conjunt d'àmbits -cinc en total- molt arrasats, dels quals no se n'ha pogut establir la cronologia ni la funció, tot i que es creu que podrien haver estat espais d'emmagatzematge o relacionats amb la producció d'activitats artesanals (Belarte *et al.*, 2020: 297-309; Belarte *et al.*, 2022: 233-239).

Tot sembla indicar que l'edifici principal s'hauria construït en algun moment de finals del segle IV aC, durant l'ibèric ple. L'establiment rural estaria habitat per dues famílies emparentades o per una família extensa i en ell s'hi durien a terme tasques agrícoles, segurament complementades per activitats artesanals. L'assentament s'abandona a finals del segle III aC, sense cap signe de violència aparent degut a l'absència de nivells d'incendi. Malgrat tot, la troballa d'un esquelet gairebé complet entre el farciment d'una de les basses, datat per C14 entre els segles I aC i I dC, sembla indicar que l'indret va ser freqüentat després del seu abandonament (Belarte *et al.*, 2020: 309-312).

4.5.2. Les Guàrdies

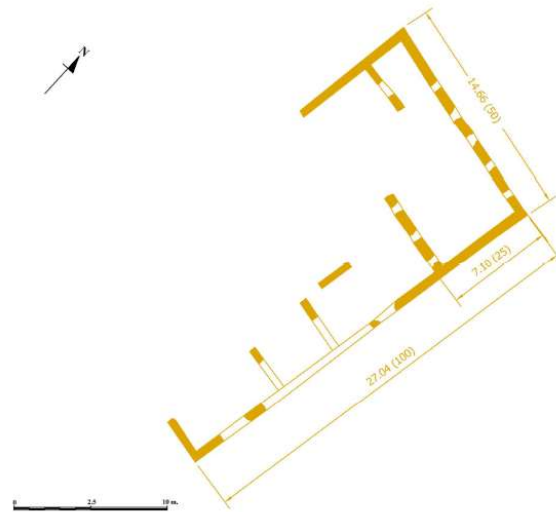
L'assentament de les Guàrdies (*fitxa 11* a l'annex 1) s'ubica a la part alta d'un petit turó d'escassa elevació al Vendrell (*fig. 3, 11*). Es tracta d'una zona amb bona potencialitat d'explotació agrícola. A més, el bon control visual de la plana i de la costa el converteix en un indret estratègic clau per la comunicació entre la plana litoral i la Depressió Prelitoral Catalana. Però l'element més característic d'aquesta àrea és l'aflorament de vetes de ferro (Morer i Rigo, 1999: 20). Aquest petit hàbitat de quart ordre es dedicava tant a l'extracció i processat del ferro -s'hi ha pogut documentar tot el procés metal·lúrgic- com a la producció agrícola (Morer i Rigo, 1999: 9).

L'assentament es funda a principis del segle IV aC (*fig. 29*), segurament com a resposta al progressiu desenvolupament cultural i econòmic del món ibèric que va comportar l'expansió del seu poblament i la creació de nous centres d'hàbitat controlats per les grans ciutats. Presenta un conjunt d'habitacions estructurades al voltant d'un carrer orientat de nord a sud, 28 sitges disperses dins el nucli i diferents instal·lacions relacionades amb el treball del ferro (mines a cel obert i diverses estructures de combustió dedicades al tractament del mineral, la reducció i la forja). Al llarg d'aquesta primera fase es produeixen dues reformes: la primera a inicis del segle III aC i la segona produïda a mitjans del mateix segle, moment en que s'assoleix la màxima expansió del nucli amb 1.800 m². Entorn el 200 aC s'abandonen les estructures d'hàbitat i es construeix un nou conjunt de 345 m² una mica més a l'est. El nucli continua habitat fins mitjans del segle I aC, moment en que s'abandona (Morer i Rigo, 1999: 19-23). El jaciment està excavat en la seva totalitat.

Figura 29: Planta general de l'assentament de les Guàrdies. En blau les estructures de l'ibèric ple; en vermell les estructures de l'ibèric final; en taronja les restes relacionades amb la metal·lúrgia; i en verd les sitges. (Imatge extreta de Morer i Rigo, 1999: 18)

De les Guàrdies ens interessa analitzar el moment final de la primera fase (finals del segle III aC) però sobretot hem de posar èmfasi a la segona fase. Aquesta darrera, iniciada a principis del segle II aC, es caracteritza per l'abandonament de les estructures de la primera fase i la construcció d'un nou edifici de planta rectangular (*fig. 30*). Al seu interior s'hi poden distingir, com a mínim, cinc àmbits, els quals podrien estar destinats tant a habitació com per realitzar-hi activitats artesanals. Destaca la presència

Figura 30: Planta de l'assentament de les Guàrdies a inicis del segle II aC on es mostra una proposta de restitució metrològica. (Imatge extreta de Belarte *et al.*, 2011: 104; fig. 11)

de dos grans blocs de pedra, els quals han estat interpretats com la base d'una premsa de vi o d'oli, i d'un forn de morfologia arrodonida i funció desconeguda (Morer i Rigo, 1999: 27). D'altra banda, un estudi metrològic ha evidenciat que per la seva edificació es deixa d'utilitzar el sistema de mesura propi del món ibèric i s'aplica un mòdul base característic del món romà: el *pes oscus* de 0,27-0,28 m (*fig. 30*). Així doncs, es mantenen la tècnica, els materials constructius i la cultura material ibèrics però s'adopta un nou tipus de planta totalment aliè al món ibèric -més aviat respon a la tipologia de les primeres *villae* rústiques que s'implementen al territori- (Belarte *et al.*, 2011: 103-104).

Pel que respecta a la funcionalitat de l'assentament durant la segona fase, s'abandonen les estructures relacionades amb l'extracció i processat del ferro i la base de la seva economia passa a ser l'agricultura (Morer i Rigo, 1999: 28). Els estudis carpològics revelen el cultiu de cereals -concretament el blat i l'ordi-, vinya, oliveres i llegums -faves, llenties i pèsols-; aliments que posteriorment s'haurien processat per obtenir oli, vi o farina entre d'altres productes (Morer i Rigo, 1999: 32). Així doncs, no només es produeix un canvi en les estructures d'hàbitat sinó també en les activitats que es duïen a terme al nucli. No s'hi ha detectat cap nivell de destrucció ni d'incendi, sinó que més aviat podria respondre a l'arribada d'una nova família a l'assentament relacionada amb el seu canvi de funcionalitat.

Si intentem buscar una explicació al per què es modifica l'activitat principal que es duïa a terme fins llavors a les Guàrdies, segurament l'hem de relacionar directament amb la fi

de la Segona Guerra Púnica. Anterior a aquest, els habitants de l'assentament s'especialitzaven en l'activitat metal·lúrgica, realitzant tot el procés complet des de l'extracció del mineral fins l'elaboració dels objectes ferris. Molt probablement produirien tant eines agrícoles com armament, i mantindrien unes relacions clientelars amb els nuclis més propers. Els estris de conreu estarien destinats als assentaments rurals especialitzats en activitats camperoles com l'Argilera, les Albardes (veure *fig. 4, 35 i 4, 21* respectivament) o el Fondo del Roig (veure apartat 4.5.4). En canvi les armes estarien dirigides a l'elit guerrera que vivia a Alorda Park (veure apartat 4.4.1), el nucli jerarquitzador del territori del qual depenia l'assentament. El fet de ser un assentament tant especialitzat el convertia en dependent pel que respecta a la producció alimentària, de manera que per subsistir necessitava l'excedent produït per un altre nucli. Tot l'exposat crea un microterritori entre els jaciments de la zona (Morer *et al.*, 1997: 85-88).

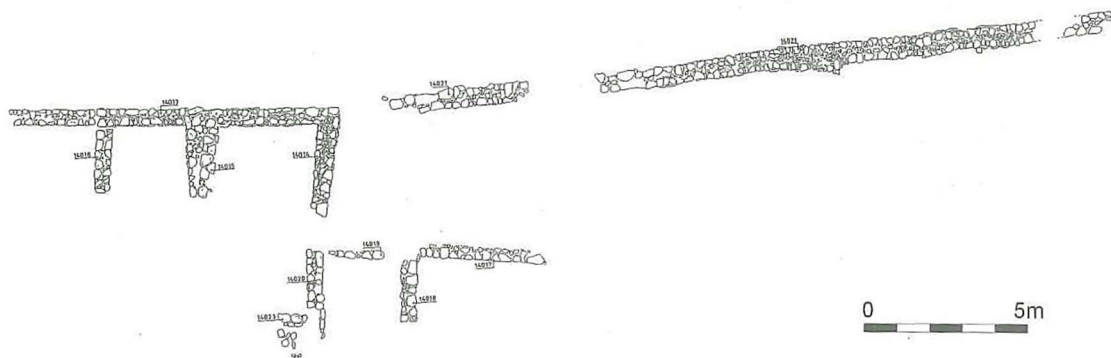
Un cop els romans aconseguen la victòria i comencen a dominar el territori mitjançant l'eliminació dels dirigents ibèrics, la població de les Guàrdies hauria estat substituïda per una de nova. Els nous habitants construeixen un nou edifici amb nous patrons mètrics, i no són artesans sinó que es dediquen a tasques agrícoles per l'autoconsum. Així doncs, es pot considerar que no hi ha una continuïtat d'ocupació en aquest assentament sinó que se'n crea un de nou. Una prova en seria el fet que l'abandonament de la ciutadella d'Alorda Park és contemporani a la transformació d'aquest jaciment. Així doncs, la fase d'abandonament documentada a principis del segle II aC no és més que la materialització d'un moment de crisi produït pel contacte amb els interessos imperialistes romans. Al cap i a la fi les seves activitats i el seu funcionament només s'expliquen i s'entenen si tenim en compte l'existència d'altres centres més o menys propers i la relació jeràrquica que s'hauria establert entre ells.

4.5.3. El Corral d'en Guardiola

L'assentament del Corral d'en Guardiola (*fitxa 12* a l'annex 1), també conegut com el Pedroell, està situat a Vilanova i la Geltrú (*fig. 3, 12*). Més concretament s'ubica en una zona de plana -que presenta bones condicions per l'agricultura- la qual limita a l'est pel torrent d'en Parellada, a l'oest pel torrent de la Pastera i al nord per formacions muntanyoses com el Puig de l'Àliga. Actualment es conserven uns 380 m² de l'establiment -el seu estat de conservació no permet saber-ne la seva extensió total-, i s'ha

proposat que podria haver desenvolupat una funció principalment agropecuària (García Targa, 1999: 1-4).

Degut a la degradació de les restes no s'han pogut identificar amb claredat els extrems est i oest. D'altra banda, les activitats agrícoles més recents i la construcció d'un camí en aquesta mateixa zona han provocat que tampoc s'hagi conservat la meitat sud del jaciment, completament arrasada. Tot sembla indicar, però, que s'estendria cap aquest sector. El que sí està ben documentat és el límit nord del nucli, el qual es caracteritza per la presència d'un gran mur de tancament (*fig. 31*). A la zona oest se li adossen en bateria tres àmbits d'amplades compreses entre els 2,5 i 3 m. No s'ha conservat el seu mur de tancament sud. Més al sud es troben uns altres dos espais de característiques i estat de conservació similars. El conjunt es completa amb un sisè àmbit totalment diferenciat dels anteriors, ubicat a la zona est. Tot i que el seu pobre estat de conservació no permet una bona interpretació de les seves funcions, els cinc primers àmbits semblen estar dedicats a l'habitatge o la realització de diferents activitats productives, mentre que el sisè espai correspondria més aviat a un tancat o un cobert que podria haver servit d'emmagatzematge (García Targa, 1999: 12-22). La presència d'un molí rotatori de grans dimensions -50 cm d'alçada per 85 cm de diàmetre- i d'un morter de pedra trobat durant les prospeccions superficials realitzades a l'indret així com les característiques de l'assentament semblen indicar que es tracta d'un nucli habitat per un nombre reduït de persones dedicat principalment a l'activitat agrícola, pot ser també a la ramadera (García Targa, 1999: 24; Morer i Rigo, 2003: 318-319).

Figura 31: Planta general de l'assentament del Corral d'en Guardiola. (Imatge extreta de Morer i Rigo, 2003: 321; fig. 3)

L'hàbitat es funda durant el segle III aC i perdura fins la segona meitat del segle I aC, moment en que s'abandona. L'escassetat de materials ceràmics que ofereixen datacions precises no permet saber si es tracta d'un nucli amb diverses fases d'ocupació o si bé es tracta d'una sola fase constructiva. El que és segur és que presenta una ocupació continuada al llarg del segle II aC sense aparents transformacions ni destruccions (García Targa, 1999: 21-24).

4.5.4. El Fondo del Roig

L'assentament del Fondo del Roig (*fitxa 13 a l'annex 1*) es troba ubicat dins del terme municipal de Cunit (*fig. 3, 13*), en una zona sense possibilitats d'exercir un control visual estratègic del territori del seu voltant. Es tracta d'una granja d'uns 360 m² d'extensió (Ferrer *et al.*, 2003: 339).

Tot i que s'ha pogut documentar una fossa de planta arrodonida i dimensions reduïdes datada entre el bronze final i la primera edat del ferro, no és fins a principis del segle IV aC que es construeixen les primeres estructures. Es tracta d'un conjunt de planta quadrangular format per una sèrie d'àmbits juxtaposats que presenten el mateix mur de tanca compartit (*fig. 32*). En algun moment indeterminat es produeixen reformes centrades en la zona nord de l'hàbitat, el qual perviu fins que és abandonat al llarg del tercer quart del segle III aC (Ferrer *et al.*, 2003: 346-347).

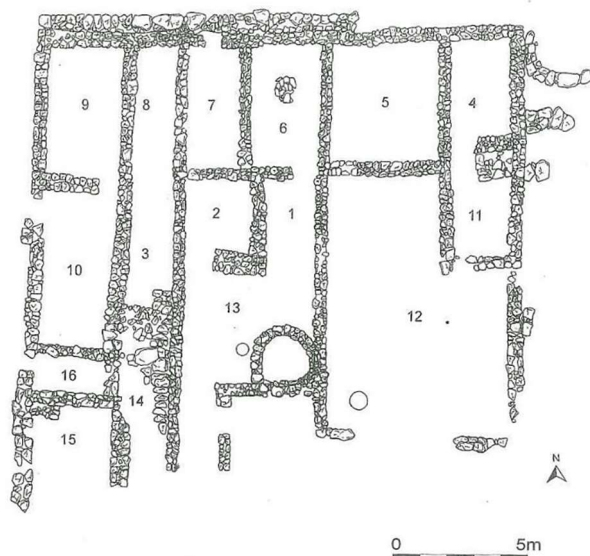
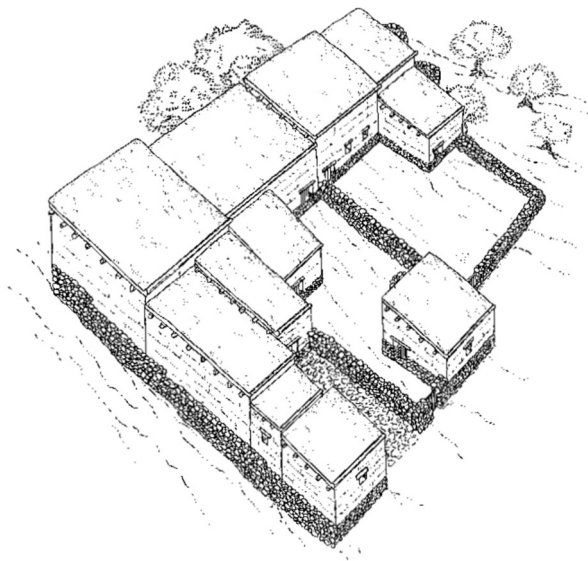

Figura 32: Planta general de l'assentament del Fondo del Roig. (Imatge extreta de Ferrer *et al.*, 2003: 341; fig. 2)

Malgrat que el límit sud del nucli no s'ha conservat a causa de les posteriors tasques de conreu, els sondejos efectuats durant l'adequació del jaciment semblen mostrar que no s'estendria gaire més en aquesta direcció. La primera fase es caracteritza per presentar un mínim de 12 àmbits de formes i dimensions diverses (*fig. 32*). Destaca la presència d'un gran espai central format per les habitacions 5, 6, 7 i 8 ubicat al sector nord, al qual s'hi podia accedir ja fos pel nord a través d'un accés directe des de l'exterior o pel sud per un

passadís que conformarien els àmbits 3 i 14. Aquest últim presenta un paviment format per un enllosat de pedres planes i configuraria l'accés principal al nucli, a la vegada que serviria per comunicar les estances de la zona sud amb les de la zona nord. D'altra banda, els grans espais de morfologia irregular conformats pels àmbits 12 i 13 s'han interpretat com a zones obertes sense cobrir que funcionarien com a patis. Les habitacions regulars del sector nord han estat identificades per l'hàbitat mentre que els espais més irregulars tan en forma com en dimensions del sector sud i la presència en aquest darrer de sitges, retalls de funció indeterminada i estructures de planta circular fan pensar en una zona de treball i emmagatzematge (Ferrer *et al.*, 2003: 340).

Les reformes que inicien la segona fase afecten únicament al sector nord (*fig. 32*) i semblen respondre a la voluntat de construir un segon pis, el qual no era factible amb la disposició anterior. El gran espai central es subdivideix en quatre noves habitacions (àmbits 5, 6, 7 i 8), s'elimina el mur divisor entre les estances 3 i 8 per formar un únic espai, es comunica els àmbits 12-5, 13-6 i 2-7 per donar accés a les noves habitacions i es reforça el mur nord a la vegada que es tapia l'únic accés d'aquest sector des de l'exterior. S'hi han documentat elements constructius interpretats com caixes d'escaleres. Pel que respecte a la nova distribució dels espais, l'assentament s'estructura en tres blocs possiblement independents (*fig. 33*): un primer a l'est format per les habitacions 4, 5, 11 i 12; un segon central que englobaria els àmbits 1, 2, 6, 7 i 13; i un tercer a l'oest amb les estances 3, 8, 9, 10, 14, 15 i 16. Tot sembla indicar que la funcionalitat dels espais no canvia respecte a la primera fase. Així doncs, molt segurament es tracta d'un nucli on es realitzarien tasques relacionades amb l'agricultura al sector sud, mentre que el nord seria la zona d'habitatge d'una família extensa. Així mateix, la subdivisió d'aquest últim en blocs podria indicar la realització de certs treballs en espais especialitzats (Ferrer *et al.*, 2003: 340-346). L'abandonament de l'assentament no mostra signes de violència ni destrucció.

Figura 33: Reconstrucció hipotètica de l'assentament del Fondo del Roig. (Imatge extreta de Ferrer *et al.*, 2003: 343; fig. 4)

4.5.5. Els Manous

L'assentament dels Manous (*fitxa 14 a l'annex 1*) es troba ubicat a l'extrem sud-oest del terme del Catllar (*fig. 3, 14*), sobre la vessant oest d'un turó que mostra un suau descens. Es tracta d'un indret alt -entorn els 150 msnm- i bastant planer que divideix les conques dels rius Gaià i Francolí. D'altra banda, està situat a uns 7 km de distància de l'assentament de primer ordre de la Cessetània, Tarakon-Kesse (veure apartat 4.2). Tot i que actualment la zona es troba ocupada per boscos, anteriorment es va utilitzar per al conreu de vinya i garrofers (Díaz, 2009: 4-8). Aquest fet ha provocat que l'estat de conservació del jaciment sigui desigual, fins i tot dificultant, en algun punt, la interpretació de la seva funcionalitat (Díaz, 2009: 46). Tot sembla indicar, però, que es tracta d'un nucli agrícola amb una superfície edificada d'uns 700 m² d'extensió (Díaz, 2009: 50).

L'assentament, fundat a principis del segle III aC, mostra una única fase constructiva. S'hi han pogut documentar dues àrees diferenciades que mostren un comportament diferent (*fig. 34*). A la zona nord es troba el sector 1, una construcció de planta rectangular allargada que mostra una gran densitat d'estances destinades a usos variats -principalment d'hàbitat i d'emmagatzematge-. Està format per dos grans blocs arquitectònics. El primer, ubicat a la meitat occidental, presenta una orientació del nord-oest al sud-est mentre que el segon, ubicat a la zona oriental, presenta la façana nord reculada i lleugerament esbiaixada -tendeix a una orientació oest-est-. Ambdós cossos semblen seguir el mateix patró: els àmbits compresos entre l'1 i l'11 comparteixen el mur de façana septentrional; els àmbits 12, 13, 14, 17, 18 i 21 configuren una segona bateria d'habitacions mentre que els àmbits 20 i 16 pertanyen a

una tercera filada. Tant els àmbits 15 com 19 s'interpreten com una zona oberta -el primer presenta dues estructures identificades com possibles bases d'escales-. El sector 2, el qual es troba força més arrasat que l'àrea anterior, s'ubica a la zona sud. Es diferencia del

Figura 34: Planta general del jaciment dels Manous amb indicació dels diferents sectors i àmbits que el conformen. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 6). (Imatge modificada extreta de Díaz, 2009: 121; planimetria 4)

primer pel fet de mostrar una menor densitat constructiva i, malgrat les dificultats per interpretar-ne la funcionalitat, la presència de tres petits dipòsits amb les parets i el fons revestits amb un enlluït de morter han portat a pensar que es tracta d'una zona de treball i d'elaboració de productes. Es creu que podria haver estat una zona a l'aire lliure o amb una coberta construïda amb elements peribles. Pel que respecta a les sitges, se n'han localitzat 10 en total. Estan repartides per tot el jaciment, tot i que la majoria es concentren a l'extrem occidental del sector 1 (Díaz, 2009: 14-35; Díaz, 2009: 46-49).

La presència a l'assentament d'un elevat nombre de sitges, dels tres petits dipòsits i de materials relacionats amb activitats econòmiques com els fragments de molí, els *pondera* o les fusaioles (Díaz, 2009: 9) semblen indicar que es tracta d'un petit establiment rural destinat a l'explotació agrícola del seu entorn immediat format per estructures que semblen dedicades a l'hàbitat, l'elaboració de productes i el seu emmagatzematge. El nucli continua actiu durant el conflicte bèl·lic i els primers decennis de domini romà, sense mostrar cap indicatiu de modificació entre finals del segle III aC i inicis del segle II aC. Finalment és abandonat durant el tercer quart del segle II aC (Díaz, 2009: 50).

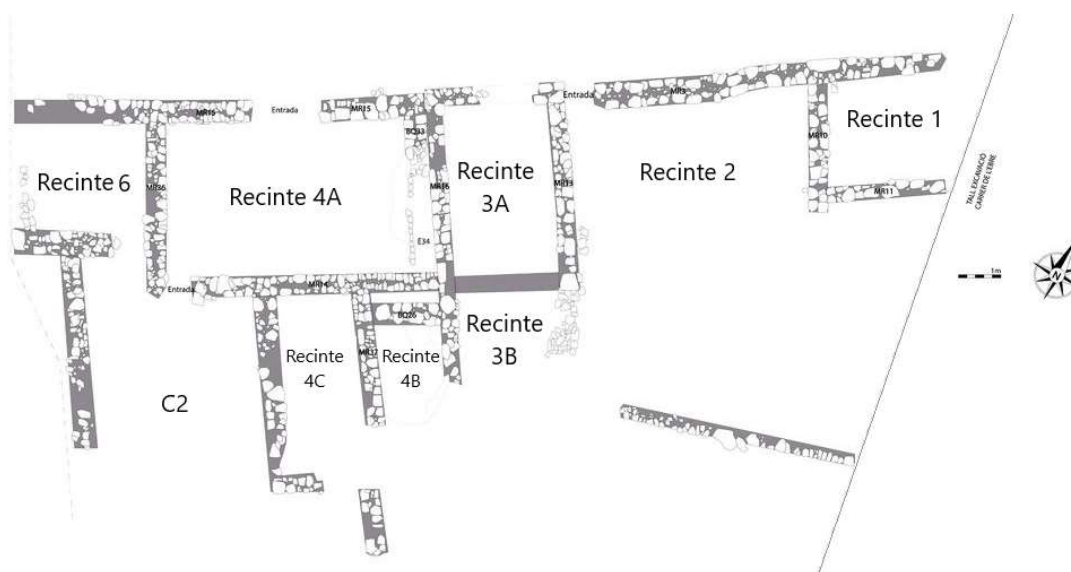
4.5.6. El Puig Pelós

El jaciment del Puig Pelós (*fitxa 15* a l'annex 1) es troba als peus d'un turó dins el terme municipal de Cunit (*fig. 3, 15*), encarat cap al mar. Ubicat a 35 msnm i a 1200 m de la línia de costa, es tracta d'una zona boscosa que anteriorment havia servit per a usos agrícoles. Per la seva banda oest, a la part baixa, presenta una plana de conreu delimitada pel costat est pel torrent de la Creueta, actualment sec (Sabaté, 2023: 3-5). Aquest darrer enllaça la granja ibèrica de Puig Pelós, de la qual actualment s'han posat al descobert uns 350 m², amb el nucli agrícola del Fondo del Roig (veure apartat 4.5.4). Degut a les funcions similars que haurien pogut desenvolupar -producció i emmagatzematge-, es creu que podrien formar part d'una xarxa comercial que hauria connectat la zona costanera - amb assentaments com la Mota de Sant Pere, Alorda Park o Darró (veure *fig. 4, 43* i apartats 4.4.1 i 4.3.3 respectivament)- amb l'interior de la Cessetània oriental -com Masies de Sant Miquel (veure apartat 4.3.1)- (Sabaté, 2023: 42).

Tot i que el jaciment es descobreix al 1984, no és fins el 2018 que s'hi comencen a dur a terme treballs arqueològics. Així doncs, el coneixement que se'n té és encara molt limitat. A aquest fet s'ha d'afegir l'alt grau d'arrasament provocat pels treballs de conreu i

d'urbanització duts a terme en la zona, destruint una part important del conjunt arqueològic. És el cas del costat est de l'àmbit 1, arrasat durant la construcció d'una vorera (Sabaté, 2022: 8).

L'assentament es funda a finals del segle III aC. Els treballs efectuats fins ara posen al descobert diversos recintes de planta rectangular disposats en bateria en sentit nord-est / sud-oest. Al costat sud se li adossa una segona bateria, formant un mínim de vuit àmbits. Completa el conjunt un possible espai viari o passadís -C2- (*fig. 35*). Els recintes 1 i 4 estarien destinats a activitats productives, d'emmagatzematge i rebost, mentre que el recinte 3, l'únic espai on es documenten enterraments rituals o propiciatoris consistents en el crani i les extremitats d'ovelles -cinc en total-, sembla respondre a una funcionalitat domèstica. Tant els recintes 2 com 6 han estat només delimitats (Sabaté, 2023: 17-32). De manera provisional, se situa l'abandonament d'aquest nucli rural a mitjans del segle II aC (Sabaté, 2022: 71).

Figura 35: Planta general del jaciment de Puig Pelós amb indicació dels diferents recintes que el conformen. (Imatge modificada extreta de Sabaté, 2023: 7; fig. 4b)

És especialment significatiu el recinte 4, subdividit en 3 àmbits (*fig. 35*). El recinte 4A és l'únic on es documenten dues fases d'ocupació. En un primer moment presenta dues portes, una nord i una sud, que funcionen juntament amb una rampa d'accés que mostra una pendent nord-sud retallada a la roca natural i creua l'espai en diagonal. En algun moment indeterminat la porta sud ubicada al mig del mur 14 es tapia i se n'obre una de nova a la cantonada sud-oest del mateix mur, mentre que la rampa i la porta nord

continuen en funcionament. En el paviment d'aquesta darrera fase s'ha documentat la presència d'un petit foc, d'una estructura rectangular feta de tovots i de diverses peces lítiques que haurien servit d'esmoladors. Tot sembla indicar que la funcionalitat d'aquest espai estava relacionada amb la realització de treballs de caire productiu o artesanal. Al recinte 4B, interpretat com un espai obert, s'hi van trobar un fragment de molí rotatori, un fragment de base de premsa de vi amb el rebaix corresponent al canal que evacuava el most i tres pivots d'àmfores itàliques perfectament clavats a la zona sud del paviment. Per últim, l'àmbit 4C podria haver servit com a espai d'emmagatzematge o rebost (Sabaté, 2022: 21-34; Sabaté, 2023: 29-31).

La presència d'algun fragment d'àmfora itàlica en superfície així com la seva presència en el recinte 4B han portat a pensar als investigadors en la possibilitat de que originalment hi hagués una fase romana dels segles II-I aC, allargant així la seva cronologia final. Aquesta, però, d'haver existit, hauria estat destruïda per les contínues activitats agràries dutes a terme en aquesta zona. D'altra banda, tampoc s'ha pogut datar amb precisió la cronologia de la segona fase detectada al recinte 4A (Sabaté, 2023: 41).

5. Anàlisi de la documentació

L'anàlisi i interpretació dels indicis arqueològics que s'han presentat al llarg d'aquest treball han permès extreure conclusions sobre l'origen i la naturalesa de les diferents novetats que es detecten als jaciments cessetans entre l'arribada dels cartaginesos al 237 aC i el període de revoltes indígenes contra l'ocupació romana que acaba entorn el 195 aC. És important, però, indicar que la influència púnica és anterior a la presència bàrquida, com mostren l'abundància d'àmfores púniques en el segle IV aC, els contactes amb *Ebusus*... Un exemple respecte la clara influència púnica sobre l'arquitectura ibèrica anterior a finals del segle III aC el trobem a la torre geminada Y-Z d'Alorda Park (veure apartat 4.4.1). Aquest element defensiu, construït a finals del segle V aC, té un clar paral·lel amb la torre 3 de la fase 3 de la colònia fenícia de *Mozzia* -edificada al segle V aC- (Olmos i Puche, 2008: 36-37; Montanero i Olmos, 2019: 579-580). Actualment al sud de la península s'estan desenvolupant altres recerques que segueixen aquesta línia d'investigació i que se centren en aspectes com la religió, les monedes o els sistemes defensius (Del Reguero, 2019). A la vegada, les dades també ens permeten entendre quin

va ser l'impacte sobre les poblacions ibèriques, així com les reaccions que van adoptar davant l'arribada dels nousvinguts.

L'estudi ha revelat, a grans trets, dos tipus principals d'evidències arqueològiques -els assentaments pròpiament dits i els canvis detectats tant a nivell urbanístic com poliorcètic- que s'exposaran a continuació.

Primerament s'analitzarà els assentaments, entenent-los com a indrets on es desenvolupa una ocupació continuada. En relació a aquesta última, al llarg d'aquest treball s'han pogut observar dues tendències molt marcades relacionades amb la categoria dels nuclis d'hàbitat (*fig. 36*).

Figura 36: Mapa amb el territori cerssetà delimitat (en groc) amb els diferents jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva categoria: nucli de primer ordre (asterisc vermell), nucli de segon ordre (triangle verd), nucli de tercer ordre (quadrat groc) i nucli de quart ordre (cercle blau). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 7). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

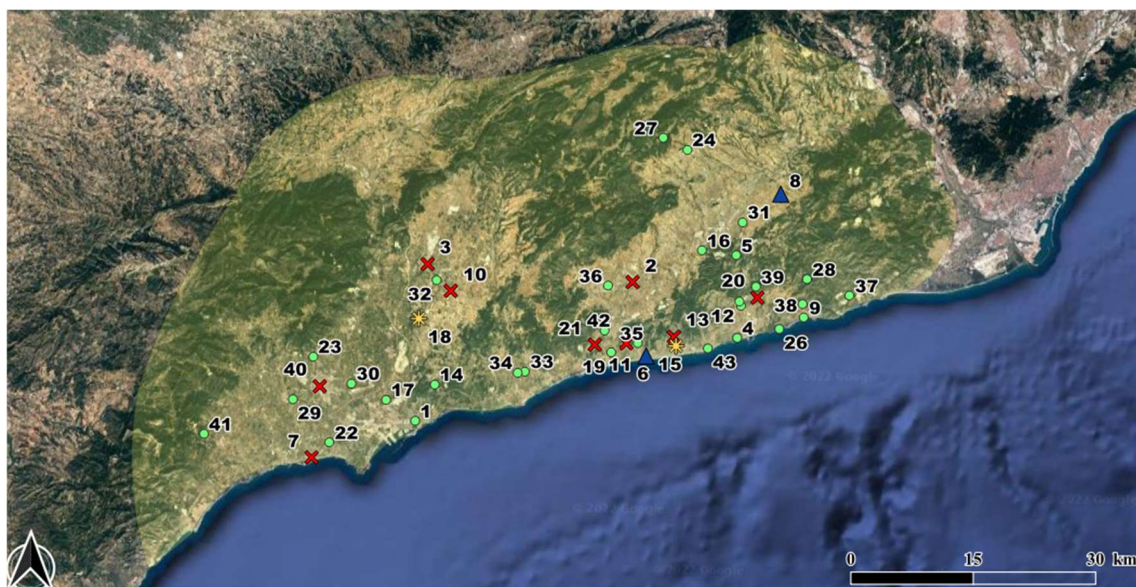
D'un costat, els grans nuclis de població experimenten canvis evidents de diferents naturaleses (*fig. 37 i 39*). Alguns d'ells, com Masies de Sant Miquel o el Vilar (veure *fig. 37, 2 i 37, 3* respectivament), són abandonats entorn el 200 aC o bé, com Alorda Park o la Font de la Canya (veure *fig. 37, 6 i 37, 8* respectivament), mostren un gran descens de la població que provoca una ocupació molt residual. D'altres presenten una pervivència molt més enllà del període objecte d'estudi, inclús experimentant un auge en el seu

desenvolupament. N'és un exemple Darró (veure *fig. 37, 4*), el qual mostra grans modificacions urbanístiques durant aquestes cronologies, mentre que Tarakon-Kesse (veure *fig. 37, 1*) configura un cas especial ja que esdevé la capital de la província romana d'Hispania Citerior l'any 197 aC.

Figura 37: Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) amb els diferents jaciments analitzats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva pervivència dins del període objecte d'estudi: els que no mostren una pervivència posterior al 190 aC (creu vermella), els que sí mostren una pervivència més enllà del 190 aC (cercle verd), els que no s'ha pogut determinar la seva pervivència degut a la falta de dades arqueològiques (asterisc groc) i els que perviuen al 190 aC però mostren un gran descens de la seva població en una ocupació residual (triangle blau). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 8). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

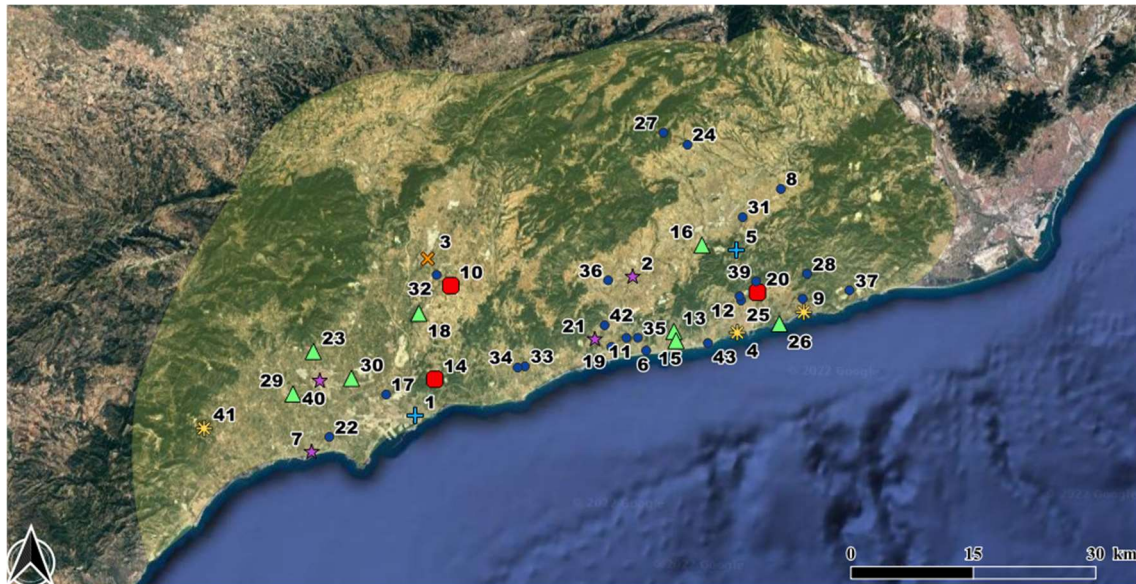
En contraposició a allò que acabem d'exposar, es documenta que la majoria dels assentaments que mostren dimensions reduïdes presenten una continuïtat poblacional (*fig. 38*) fins a finals del segle I aC (*fig. 39*), moment en que el desmembrament del món ibèric i la seva integració en la civilització romana provoquen l'abandonament d'aquests nuclis ibèrics tradicionals per fundar les primeres vil·les romanes. Aquest darrer fet no exclou, però, que alguns d'aquests assentaments pugin haver estat abandonats durant el període objecte d'estudi, com és el cas del Fondo del Roig, Rabassats o Can Masalleres (veure *fig. 37, 13; 37, 10* i *38, 20* respectivament). És interessant observar que en aquests casos l'abandonament sembla produir-se sense signes de violència aparent, ja que aquests jaciments no mostren cap nivell d'incendi ni destrucció.

Figura 38: Mapa amb el territori cerssetà delimitat (en groc) i tots els jaciments mencionats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva pervivència dins del període objecte d'estudi: els que no mostren una pervivència posterior al 190 aC (creu vermella), els que sí mostren una pervivència més enllà del 190 aC (cercle verd), els que no s'ha pogut determinar la seva pervivència degut a la falta de dades arqueològiques (asterisc groc) i els que perviuen al 190 aC però mostren un gran descens de la seva població en una ocupació residual (triangle blau). Jaciments: 1: Taron-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós; 16: Mas Castellar; 17: les Gavarres; 18: els Garràfols; 19: Mas d'en Bassa; 20: Can Masalleres; 21: les Albardes; 22: Barenys; 23: Santa Anna; 24: l'Alzinar Gran de la Massana; 25: Casa Bona-Mas del Notari; 26: la Cova del Gegant; 27: la Cova de Can Manel de l'Obaga; 28: la Cova Negra; 29: la Timba del Castellot; 30: el Mas de l'Inspector; 31: la Vinya d'en Pau; 32: els Calders; 33: el Turó de l'Ermita de Montornès; 34: el Coll de Creus; 35: l'Argilera; 36: l'Albornar; 37: Campdàsens; 38: les Pruelles; 39: el Montgròs; 40: Plaça d'Isabel Basora; 41: la Roca; 42: Mas d'en Gual; 43: la Mota de Sant Pere. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 9). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Molt segurament, aquest patró que relaciona la categoria que té l'assentament -el paper que juga dins l'organització jeràrquica- amb la seva pervivència respon a una dinàmica d'interessos polítics i territorials. Davant l'arribada dels romans i el seu intent de dominar la península, els grans nuclis d'hàbitat que concentrarien més poder territorial i polític es veurien afectats per l'intent d'establir un nou poder i una nova organització. En aquesta línia, Ros observa que els assentaments de major entitat més propers a la futura ciutat de Tarraco -com són el Vilar, Masies de Sant Miquel i Alorda Park- registren nivells de destrucció i abandonament, mentre que als més allunyats -Olèrdola i Darró- es documenten reformes i continuïtat en l'ocupació (Ros, 2004: 225-226). És interessant veure com l'estudi dut a terme sembla confirmar aquesta hipòtesi (*fig. 40*), a la vegada que aporta nous assentaments que compleixen aquests indicis, com el Castell de

Vilafortuny o el Puig de Sitges (veure *fig. 40, 7 i 40, 9* respectivament). D'altra banda, les darreres intervencions arqueològiques han permès constatar una ocupació residual a la Font de la Canya per aquest període (veure *fig. 40, 8*), trencant aquesta pauta aparent. En termes generals, però, tot indica que els assentaments afectats i que no mostren continuïtat semblen seguir un patró de pervivència lligat a la distància a la qual es troben del nucli de primer ordre de la Cessetània, Tarakon-Kesse.

Figura 39: Mapa amb el territori cessetà delimitat (en groc) i tots els jaciments mencionats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva cronologia final: finals del segle III aC (quadrat vermell), 218 aC (creu taronja), entorn 200 aC (estrella morada), al llarg del segle II aC (triangle verd), al llarg del segle I aC (cercle blau), posterior al I aC (asterisc groc) i ocupació continuada fins l'actualitat (creu blava). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós; 16: Mas Castellar; 17: les Gavarres; 18: els Garràfols; 19: Mas d'en Bassa; 20: Can Masalleres; 21: les Albardes; 22: Barenys; 23: Santa Anna; 24: l'Alzinar Gran de la Massana; 25: Casa Bona-Mas del Notari; 26: la Cova del Gegant; 27: la Cova de Can Manel de l'Obaga; 28: la Cova Negra; 29: la Timba del Castellot; 30: el Mas de l'Inspector; 31: la Vinya d'en Pau; 32: els Calders; 33: el Turó de l'Ermita de Montornès; 34: el Coll de Creus; 35: l'Argilera; 36: l'Albornar; 37: Campdàsens; 38: les Pruelles; 39: el Montgròs; 40: Plaça d'Isabel Basora; 41: la Roca; 42: Mas d'en Gual; 43: la Mota de Sant Pere. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 10). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

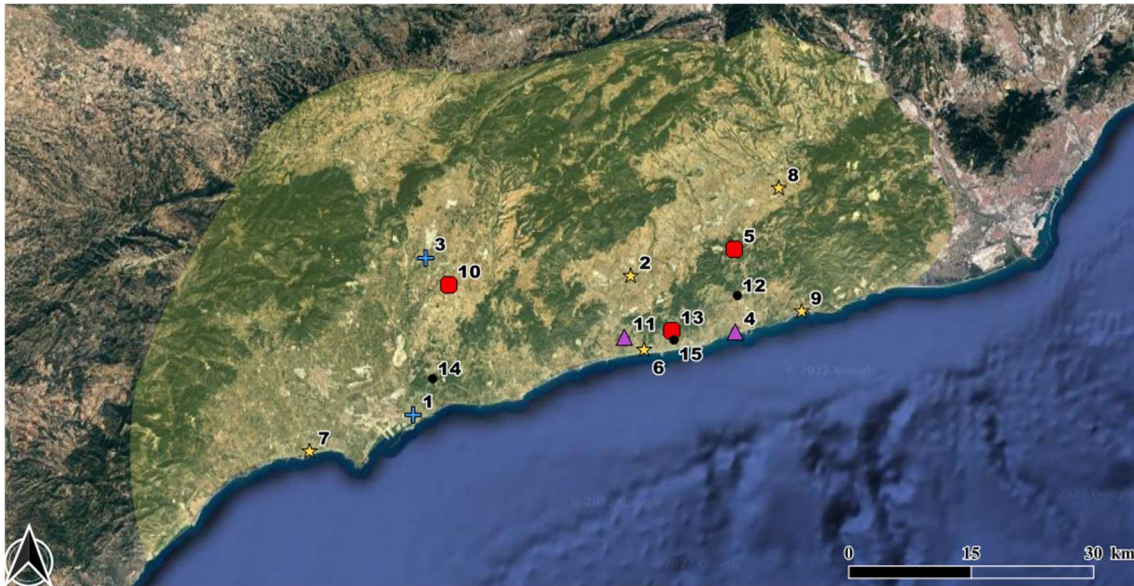
És en aquest punt que pren rellevància el segon tipus d'evidència observada al llarg d'aquest treball, els canvis a nivell urbanístic o poliorcètic (*fig. 41*), ja que semblen corroborar els fets acabats d'exposar. Així doncs, mentre que alguns d'aquests hàbitats en surten perjudicats i són abandonats -sovint amb signes de violència-, d'altres es mantenen i es reformen per convertir-se en punts de recolzament de la dominació romana, com semblen ser el cas de Darró o el Puig de Sitges (veure *fig. 41, 4 i 41, 9*

Figura 41: Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i els jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons el tipus d'indici que mostren: abandonament (cercle vermell), abandonament i nova fundació (casa blava), ocupació residual (casa negra); augment de superfície (casa negra gran); construcció de sistemes defensius (torre negra); construcció i destrucció de sistemes defensius (torre vermella); destrucció violenta i abandonament (foc); modificació dels sistemes defensius i destrucció amb abandonament (creu vermella); reformes en l'estructura urbana i augment de la superfície (casa verda gran); i sense modificacions aparents (cercle verd). Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 12). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

A nivell dels indicis documentats relatius a la poliorcètica, són especialment significatius els documentats al Vilar i a Masies de Sant Miquel. Ambdós nuclis presenten elements defensius concebuts específicament per fer front a un armament que les poblacions ibèriques no coneixien ni utilitzaven: l'artilleria de torsió testimoniada pels projectils de balista documentats al Vilar. A finals del segle III aC aquesta només es trobava en possessió dels cartaginesos, i no és fins al 209 aC que els romans la comencen a utilitzar. Així doncs, la construcció d'amples muralles de doble parament reblertes d'argila per part dels ibers només pot significar que aquests darrers sabien que s'acostaven les tropes estrangeres i volien defensar-se d'elles. La cronologia de les evidències documentades corrobora aquest període de gran inestabilitat i canvis comprés en poc menys de tres dècades (*fig. 42*).

Figura 42: Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i els jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons la cronologia dels indicis documentats: finals del segle III aC (quadrat vermell); 218 C (creu blava); entorn el 200 aC (estrella groga); principis del segle II aC (triangle morat); i sense evidència (cercle negre). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. Disponible a l'annex 2 ampliada (làmina 13). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Per últim, he cregut interessant destacar que, tot i que no ser el tema d'estudi principal, s'ha observat que els tres assentaments rurals conservats en major extensió mostren un patró arquitectònic molt semblant. En tots ells es presenta una estructura de planta quadrangular o rectangular on dos cossos arquitectònics diferenciats, ja sigui ubicats en perpendicular o de manera consecutiva, s'articulen mitjançant un pati o espai obert redistribuïdor. El primer dels casos el trobem al Fondo del Roig (veure apartat 4.5.4) mentre que el segon està exemplificat per Rabassats i els Manous (veure apartats 4.5.1 i 4.5.5 respectivament). Aquests darrers mostren una possible àrea de processat dels productes, en ambdós casos massa arrasats com per poder fer-ne una bona interpretació funcional.

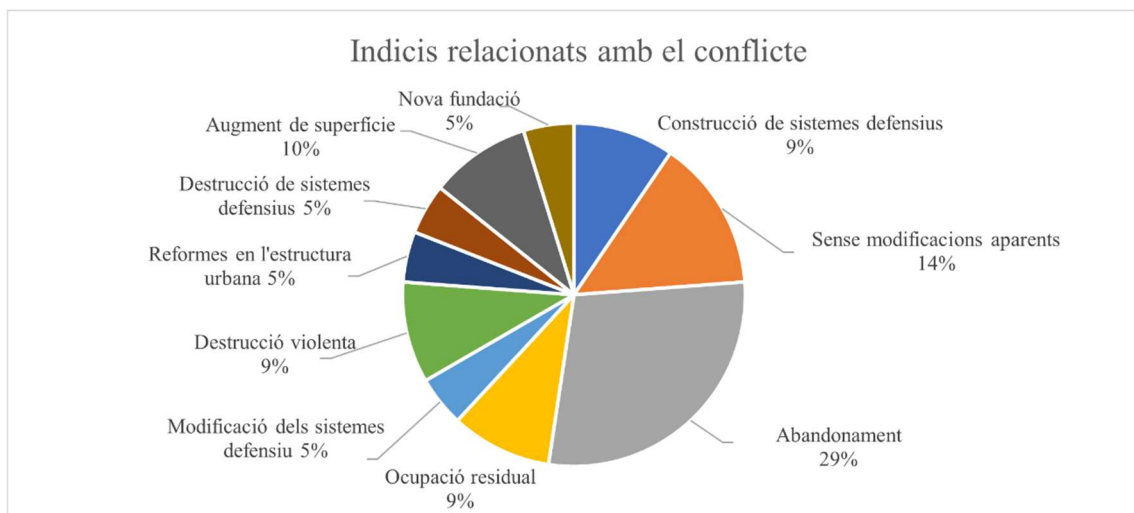
6. Conclusions i perspectives de futur

Al llarg d'aquest treball s'han aconseguit els objectius plantejats a l'inici. Així doncs, s'ha realitzat un estat de la qüestió dels assentaments de primer, segon, tercer i quart ordre de la Cessetania que mostren reformes o novetats de qualsevol tipus entre l'arribada dels

cartaginesos al 237 aC i el període de revoltes indígenes contra l'ocupació romana que acaba entorn el 195 aC. El resultat ha generat nova informació que ha permès entendre i contextualitzar en un marc històric, extraordinàriament canviant i convuls, l'impacte que va suposar per aquesta població l'arribada dels nous pobles al seu territori.

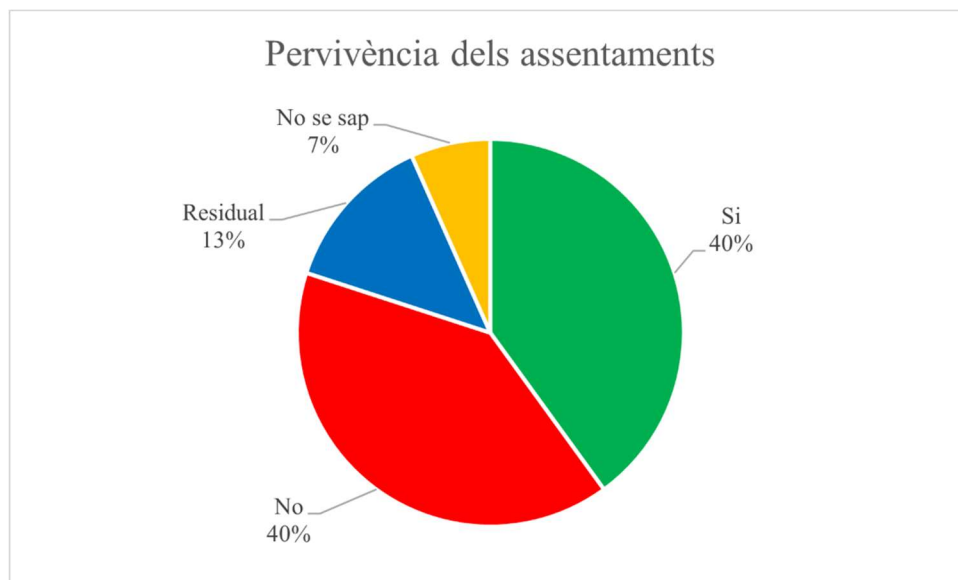
Les evidències documentades han permès corroborar alguns dels aspectes ja observats en l'estudi realitzat anteriorment (Anguera, 2021), on s'intuïa que els nuclis de poder ibèrics -assentaments de primer i segon ordre- queden profundament afectats per l'arribada dels exèrcits tant cartaginès com romà al territori del nord-est peninsular en el context de la Segona Guerra Púnica. Amb la posterior conquesta romana, es crea un ambient de malestar que desemboca en revoltes indígenes, durament reprimides per Cató l'any 195 aC.

Els textos clàssics ens parlen de com els diferents pobles ibèrics es posicionen per un dels dos bàndols segons els seus interessos particulars, i concorden en assenyalar que des d'un primer moment Tarakon-Kesse esdevé un dels principals campaments romans durant el conflicte i al llarg dels anys posteriors. Aquest fet, sumat a la poca menció de la regió de la Cessetània per part dels autors en relació a d'altres com són els laietans, els ausetans o els ilergetes, s'ha tendit a interpretar per part de la historiografia com un territori aliat dels romans. Si per contra es tenen en compte els indicis arqueològics estudiats, s'observen diferents patrons (*fig. 43*).

Figura 43: Gràfic de sectors amb percentatges sobre els indicis relacionats amb el conflicte bèl·lic que mostren els jaciments estudiats al llarg d'aquest treball. (Imatge pròpia realitzada mitjançant Excel).

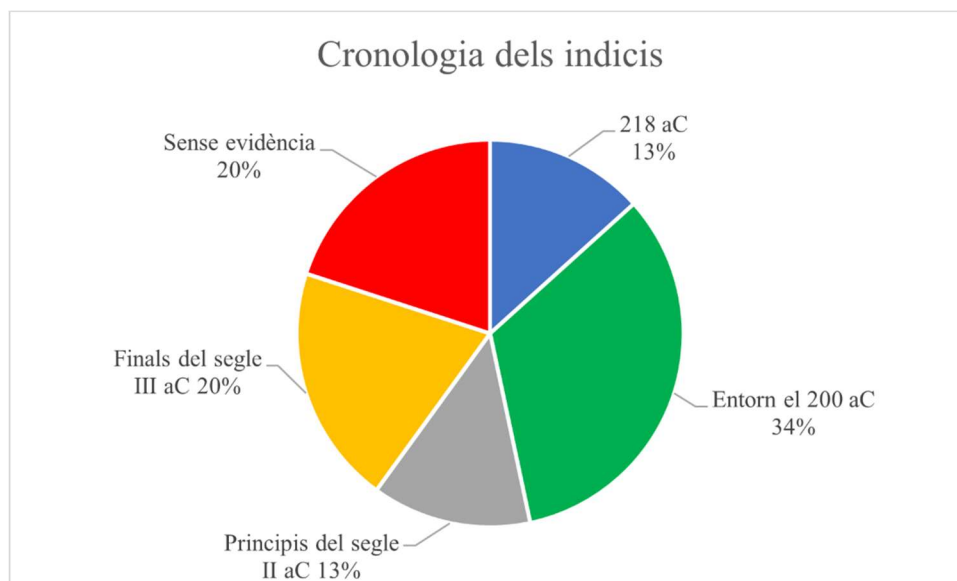
D'un costat hi ha aquells assentaments que configuren un nucli de poder -els de primer, segon i tercer ordre-, on s'han detectat els següents indicis: la construcció o modificació de sistemes defensius, la destrucció violenta, l'abandonament, la transformació en una ocupació residual, reformes en l'estructura urbana o l'augment de la seva superfície. Tot indica que els assentaments afectats i que no mostren pervivència segueixen un patró de pervivència lligat a la distància a la que es troben del nucli de primer ordre de la Cessetània, Tarakon-Kesse (*fig. 40*). Així doncs, aquells més allunyats a ell són els que sobreviuen i prosperen mentre que els més pròxims s'abandonen -a vegades precedits d'un episodi violent- o acaben amb una ocupació residual (*fig. 44*). D'altra banda, els assentaments de quart ordre tendeixen a no mostrar cap indicatiu de modificació, tot i que també s'ha documentat noves fundacions i abandonaments. Aquests darrers, però, aparentment mai van associats a un episodi violent.

Figura 44: Gràfic de sectors amb percentatges sobre la pervivència que mostren els assentaments estudiats al llarg d'aquest treball. (Imatge pròpia realitzada mitjançant Excel).

Al contrari del que mostren les fonts escrites, els indicis arqueològics semblen reflectir un període convuls i canviant. S'observen destruccions violentes provocades tant per l'exèrcit cartaginès com romà durant el transcurs de la Segona Guerra Púnica com per aquests últims durant les revoltes indígenes contra l'ocupació del seu territori (*fig. 45*). Altres assentaments documenten reformes en la seva estructura i fins i tot l'augment de la seva superfície. Per últim, alguns dels assentaments no mostren cap modificació

aparent durant aquest període històric. Per tant, la Cessetània s'ha d'entendre com un territori amb diverses realitats.

Figura 45: Gràfic de sectors amb percentatges sobre la cronologia dels indicis detectats als jaciments estudiats al llarg d'aquest treball. (Imatge pròpia realitzada mitjançant Excel).

D'altra banda s'ha posat de manifest el gran buit d'informació que es detecta en l'àrea delimitada entre els termes municipals de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant a l'oest, les serres prelitorals al nord, el Cap de Salou a l'est i la costa al sud. En comparació amb altres regions del territori cessetà estudiat, el primer mostra molts pocs assentaments ibèrics coneguts. Segurament aquest fenomen correspon més a una falta d'informació produïda entre d'altres motius per la forta antropització de l'espai que no pas a la manca d'ocupació durant aquest període.

Per finalitzar voldria comentar que les dades obtingudes gràcies als treballs arqueològics duts a terme als jaciments analitzats han estat molt significatives. A més, moltes de les evidències s'han descobert al llarg dels darrers anys, com en el cas d'Olèrdola, el Vilar, Masies de Sant Miquel, el Puig de Sitges, Rabassats o el Castell de Vilafortuny entre d'altres. Per tant, tenint en compte els grans avenços que s'han produït sobre aquesta qüestió durant les últimes dècades, crec que és imprescindible continuar en aquesta línia d'investigació per poder observar els nous indicis en una àrea concreta que reuneix un gran potencial d'estudi -la Cessetània-. Encara queda molt per conèixer i futurs

descobriments ens ajudaran a entendre la peculiar i canviant conjuntura compresa entre el 237 i el 190 aC en aquest territori.

7. Bibliografia

Aderias, M. (1998). *Evidències del passat. Prehistòria i món antic a Vila-Seca*. Monografies de Vila-seca 20, Vila-seca: Agrupació Cultural de Vila-Seca.

Adserias, M; Burès, L; Miró, M. T. i Ramon, E. (1993). “L’assentament pre-romà de Tarragona”. *Revista d’arqueologia de Ponent* 3, 177-230.

Adserias, M; Cela, X. i Mari, L. (2001). “El poblat ibèric fortificat de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Tarragona)”. *Revista d’arqueologia de Ponent* 11-12, 255-275.

Anguera, M. (2021). *Els assentaments del nord-est peninsular entre l’arribada dels cartaginesos i les primeres revoltes contra els romans*. Treballs Finals de Grau d’Arqueologia, Universitat de Barcelona. En línia: <http://hdl.handle.net/2445/183144> [Data de consulta: 22/12/2022]

Antequera, F. (2008). *Memòria de la intervenció arqueològica al jaciment de Casa Bona (Vilanova i la Geltrú)*, CODEX Arqueologia i Patrimoni.

Asensio, D; Ferrer, C; Morer, J; Pou, J. i Sabaté, G. (1999). “El poblament ibèric al Vendrell: estat de la qüestió”. *Miscel·lània penedesenca* 24, 55-70.

Asensio, D; Jornet, R; López Reyes, D. i Morer, J. (2005). “La troballa d’una màscara grotesca de terra cuita en el jaciment ibèric de Mas d’en Gual (el Vendrell, Baix Penedès)”. *Fonaments* 12, 223-233.

Asensio, D; Morer, J. i Pou, J. (2003). “La ciutadella ibèrica de Toixoneres (Calafell)”. Guitart, J; Palet, J. M. i Prevosti, M. (eds.). *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental. Actes del Simposi Internacional d’Arqueologia del Baix Penedès*, 267-279.

Asensio, D; Morer, J; Rigo, A. i Sanmartí, J. (2001). “Les formes d’organització social i econòmica a la Cossetània ibèrica: noves dades sobre l’evolució i tipologia dels

assentaments entre els segles VII-I a.C.”. Martín, A. i Plana-Mallart, R. (eds.). *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània Occidental. Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastret del 25 al 27 de maig de 2000*. Monografies d'Ullastret 2, 253-272.

Belarte, C; Canela, J. i Morer, J. (2018). *Rabassats (Nulles, Alt Camp): una granja a l'antiga Cessetània ibèrica. Guia arqueològica*. Ajuntament de Nulles i Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Belarte, C; Canela, J; Morer, J; Cuscó, O. i Ocaña, M. (2020). “L'establiment rural de l'ibèric ple de Rabassats (Nulles, Alt Camp)”. *Tribuna d'Arqueologia 2017-2018*, 295-313.

Belarte, C; Canela, J; Morer, J; Cuscó, O; Ocaña, M; Euba, I. i Valenzuela-Lamas, S. (2022). “Rural Settlement in Iron Age Cessetania (Northeastern Iberian Peninsula): Characteristics and Socioeconomic Role”. *Journal of Mediterranean Archaeology* 34.2, 225-251.

Belarte, C; Olmos, P. i Principal, J. (2011). “¿Los romanos "iberizados"? Aporciones romanas y tradiciones indígenas en la Hispania Citerior mediterránea”. *XVII Congreso Internazionale di Archeologia Classica: Meetings between Cultures in the Ancient Mediterranean*, Bollettino di Archeologia on line, volume speciale, 96-111.

Bendala, M. (2010). “La retaguardia hispana de Aníbal”. *Mainake* 32, 437-460.

Blázquez, J. M. (1974). *La Romanización*. Madrid: Istmo.

Blázquez, J. M. (2012). “La herencia de Amílcar Barca (290-229 a.c.) y de Asdrúbal (245-221 a.c.) a Aníbal (247/246-183 a.c.): La Segunda Guerra Púnica”. Remedios, S; Prados, F. i Bermejo, J. (eds.). *Aníbal de Cartago. Historia y Mito*. Polifemo: Madrid, 27-43.

Ble, E. (2015). *Guerra y conflicto en el nordeste de Hispania durante el período romano republicano (218-45 a.C). La presencia del ejército romano a partir de sus evidencias arqueológicas metálicas*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història. En línia: <http://hdl.handle.net/10803/398391> [Data de consulta: 02/05/2023]

Bosch Gimpera, P. (1932). *Etnologia de la Península Ibèrica*. Barcelona: Alpha. Imp. Altés.

Calpena, D. (2012). *Memoria de la prospección superficial. Conexión ferroviaria para el tráfico de mercancías entre el área de Tarragona y la línea Castellbisbal/Papiol-Mollet-Sant Fots. Tramo: Constantí-St Vicenç de Calders*. Atics.

Canela, J. (2015). *Evolució del poblament i el paisatge a la Cessetània occidental durant el I mil·lenni aC*. Tesis doctoral. Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Universitat Rovira i Virgili. En línia: <https://www.tdx.cat/handle/10803/296436#page=1> [Data de consulta: 23/05/2023]

Cots, I; Diloli, J; Vilalta, E, i Capella, E. (en premsa). “El Castell de Vilafortuny (Cambrils, Tarragona). Un assentament d'època ibèrica al litoral tarragoní”, *Revista d'Arqueologia de Ponent* 32.

Cruz Andreotti, G. (2003). “La construcción de los espacios políticos ibéricos entre los siglos III y I a.C.: algunas cuestiones metodológicas e históricas a partir de Polibio y Estrabón”. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología* 29, 28-54.

Del Reguero, J. (2019). “Reconfiguración y monumentalización de la puerta sur del oppidum oretano de El Cerro de las Cabezas (Valdepeñas, Ciudad Real) (ss. V-III a.C.)”. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de la Universidad Autónoma de Madrid* 45, 225-238.

Díaz, M. (2009). *Memòria de les intervencions arqueològiques a l'Illa “C” del PP 19 de Pins-Manous. El Catllar (Tarragonès)*. CODEX Arqueologia i Patrimoni i Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya. Memòria inèdita.

Diloli, J. (2015). “Tarrakon-Kese. L'ocupació protohistòrica de la ciutat de Tarragona”. *Revista d'Arqueologia de Ponent* 25, 61-82.

Fabra, E. i Vilalta, E. (2008). “La destrucció del poblat”. J. M. Vergès, J. López (coord.). *Història de Valls, II. Prehistòria i Història Antiga*, Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 183-185.

Fabregat, M.R. (2002). “Aparcament subterrani Plaça Isabel Basora. Reus (Baix Camp)”. *Memòries d'Intervenció Arqueològica*, Generalitat de Catalunya.

Fàbrega, X. i Benet, C. (1990). *Memòria de la intervenció arqueològica al jaciment de l'Albornar (Banyeres del Penedès, Baix Penedès)*. CODEX Arqueologia i Patrimoni. Generalitat de Catalunya, Direcció General del Patrimoni Cultural.

Ferrer, C; García Targa, J; Morer, J. i Rigo, A. (2003). “Fondo del Roig (Cunit). Un nucli camperol ibèric de la Cossetània”. Guitart, J; Palet, J. M. i Prevosti, M. (eds.). *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental. Actes del Simposi Internacional d'Arqueologia del Baix Penedès*. Barcelona: Departament de Cultura, 339-348.

Fierro, X. i López Mullor, A. (2005). “El poblament d'època antiga al terme municipal de Vilanova i la Geltrú”. García Targa, J. (coord.). *Cossetans i romans. Els antics pobladors de Solicrup i Darró*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 67-76.

García Targa, J. (1999). *Corral d'en Guardiola (Vilanova la Geltrú, Garraf)*. Memòria de les intervencions arqueològiques en el traçat de l'autopista A-16- Tram Sitges-El Vendrell IV, CODEX Arqueologia i Patrimoni.

García Targa, J. i Izquierdo, P. (2014). “El Puig de Sitges, a la recerca de Subur”. *Arqueologia de Sitges. I Jornada*. Sitges: Consorci Patrimoni de Sitges, 96-101.

García Targa, J; Miret, M. i Izquierdo, P. (2014). “El Puig de Sitges: de la primera edat del ferro a l'època romana”. *Tribuna d'Arqueologia 2013-2014*, 135-151.

Gavaldà, A. (1983). *El llibre de Vallmoll*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

Giró, P. (1961). “El poblado prerromano de “Mas Castellà” (Monjos, Vilafranca del Penedès)”. *Empúries: revista del món clàssic i antiguitat tardana* 22-23, 159-182.

Giró, P. i Bellmunt, J. (1964). “La Pobla de Montornés”. *Empúries: revista del món clàssic i antiguitat tardana* 26-27, 322-330.

Guitart, J; Jàrrega, R. i Prevosti, M. (2008). *Memòria de les prospeccions extensives del Projecte: PAT. Estudi del paisatge arqueològic antic de l'Ager Tarraconensis (a la dreta del riu Francolí)*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

Knapp, R. C. (1977). *Aspects of the Roman experience in Iberia, 206-100 B.C.* Anejos de Hispania Antiqua IX, Valladolid: Universidad de Valladolid.

López Mullor, A. (2017). *Poblat ibèric i vil·la romana de Darró o Adarró (segles VI aC - VI dC). Vilanova i la Geltrú (Garraf). Guia arqueològica*. Vilanova i la Geltrú: Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, Diputació de Barcelona.

López Mullor, A. i Fierro, X. (2005). “L’establiment ibèric i la vil·la romana de Darró”. García Targa, J. (coord.). *Cossetans i romans. Els antics pobladors de Solicrup i Darró*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 77-86.

López Reyes, D. (2019). *Memòria arqueològica de l’adequació a la visita pública del jaciment de la Font de la Canya Fase 3/2019 (Avinyonet del Penedès, Barcelona), entre els dies 1-22 d’octubre de 2019*. ArqueoVitis i Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, Diputació de Barcelona.

López Reyes, D. (coord.); Asensio, D; Jornet, R. i Morer, J. (2015). *La Font de la Canya. Guia Arqueològica*, Sant Sadurní d’Anoia: Institut d’Estudis Penedesencs.

Martínez Gázquez, J. (1992). *La campaña de Catón en Hispania*. Barcelona: Publicaciones y Ediciones, ed. Universitat de Barcelona.

Martínez Gázquez, J. (2004). “Livio e Hispania”. André, J. (dir.). *Hispanité et romanité*. Madrid: Casa de Velázquez, 177-187.

Menezes Crespo, J. C. (2006). *Um estudo comparativo dos contatos estabelecidos entre emporitanos e indigetes: O caso emporitano e o oppidum de Ullastret (500 - 350 a.c.)*. Niterói (Brasil): Universidade Federal Fluminense, Instituto de Ciências Humanas e Filosofia.

Miret, M. (1999). “El jaciment del Montgròs (Sant Pere de Ribes, Garraf): lloc de guaita o santuari d’època ibèrica?”. *Miscel·lània Penedesenca* 24, 269-290.

Miret, M. (2005). “Jaciments arqueològics i poblament d’època ibèrica antiga i plena (segles VI-III aC) a la comarca del Garraf (Barcelona)”. Mercadal, O. i Barberá, J. (coord.). *Món ibèric als Països Catalans. XIII Col·loqui Internacional d’Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà: Institut d’Estudis Ceretans, 513-530.

Molist, N. (ed.). (2008). *La intervenció al sector 01 del Conjunt Històric d’Olèrdola. De la prehistòria a l’etapa romana (campanyes 1995-2006)*. *Monografies d’Olèrdola* 2. Barcelona: Museu d’Arqueologia de Catalunya-Olèrdola.

Montanero, D. i Olmos, P. (2019). “La arquitectura militar de los asentamientos fenicios occidentales: Nuevas aportaciones al estudio arquitectónico y metrológico”. Ferjaoui, A. i Redissi, T. (eds.). *La vie, la mort et la religion dans l’univers phénicien et puniques. Actes du VIIème congrès International des études phéniciennes et puniques. Hammamet, 9-14 novembre 2009. Volume I. Présence phénicienne et puniques en Méditerranée, urbanisme, architecture*. Tunis: Institut National du Patrimoine, 571-606.

Morer, J; Asensio, D; Noguera, J; Pinto, M; Gil, B; Cantero, F; Jornet, R; Jimeno, D; Rosselló, M. i Pou, J. (en premsa): “La ciutat ibèrica de Masies de Sant Miquel. Estat de la qüestió”. *Tribuna d’Arqueologia*, 2020 - 2021.

Morer, J. i Rigo, A. (1999). *Ferro i ferrers en el món ibèric. El poblat de les Guàrdies (El Vendrell)*. Autopistes de Catalunya S.A.

Morer, J. i Rigo, A. (2003). “Jaciments ibèrics en el traçat de l’autopista A-16. Noves dades per a l’estudi del poblament a la Cossetània”. Guitart, J; Palet, J. M. i Prevosti, M. (eds.). *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental. Actes del Simposi Internacional d’Arqueologia del Baix Penedès*. Barcelona: Departament de Cultura, 317-326.

Morer, J; Rigo, A. i Barrasetas, E. (1997). “Les intervencions arqueològiques a l’autopista A-16: valoració de conjunt”. *Tribuna d’Arqueologia 1996-1997*, 67-98.

Noguera, J.; Ble, E. i Valdés, P. (2013). *La Segona Guerra Púnica al nord-est d’Ibèria. Una revisió necessària*. 10è Premi d’arqueologia Memorial Josep Barberà i Farràs, Barcelona: Societat Catalana d’Arqueologia.

Noguera, J. i Menéndez, P. (2022). “La ciutat ibèrica del Vilar de Valls: l’antiga Kissa?”. Rovira, J. M. (dir.). *Cultura i Paisatge* 15, 10-13.

Noguera, J; Sanmartí, J; Belarte, M. C; Sala, R; Morer, J; Asensio, D; Ble, E; Jornet, R; Revilla, V. i Pou, J. (2020). “La ciudad ibérica de Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès, Tarragona) entre los siglos VII-III a. C. Resultados de una investigación con métodos no invasivos”. *Archivo Español de Arqueología* 93, 35-60.

Olmos, P. i Puche, J. M. (2008). “La proporció en l’arquitectura ibèrica: la torre Y-Z de la ciutadella ibèrica d’Alorda Park (Calafell, Baix Penedès)”. *Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense* 30, 29-41.

- Pitillas, E. (1996). “Una aproximación a las reacciones indígenas frente al expansionismo romano en Hispania (205 al 133 a.n.e.)”. *Memorias de Historia Antigua* 17, 133-156.
- Ramon, E. (1990). “Dos jaciments d'època ibèrica en el terme de Reus”. *Lligalls* 2, 36-46.
- Ramon, E. i Massó, J. (1994). “El Poblat ibèric de Santa Anna (Castellvell del Camp, Baix Camp)”. *Col·lecció Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya* 11, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- Ramos, J. (2006). *Memòria prospecció superficial i estudi de l'afectació sobre el Patrimoni cultura. Projecte d'Urbanització del Pla de millora urbana 13 “Mas Alba Ponent”*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Generalitat de Catalunya.
- Ros, A. (2003). “El camp de sitges de Vinya d'en Pau (Vilafranca del Penedès), revalorització dels materials dipositats al museu de Vilafranca”. *Revista d'arqueologia de Ponent* 13, 191-209.
- Ros, A. (2004). “El món ibèric tardà i la romanització al Penedès”. Fullola, J. M. (coord.). *Fonaments 10-11. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans*. València: Editorial Afers, 213-244.
- Ros, A. (2005). “L'ibèric tardà a la Cessetània: canvis i continuïtats en el món ibèric (segles III-I aC)”. Mercadal, O. (coord.). *Món ibèric als Països Catalans. XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 583-596.
- Ros, A. i Barrasetas, E. (2009). “El jaciment protohistòric de Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos, Alt Penedès): un nucli d'acomulació d'excedents agrícoles a la conca del Foix (segles VII-III aC)”. *II Monografies del Foix*, Diputació de Barcelona, 41-52.
- Sabaté, M. (2023). *Informe de la intervenció arqueològica al jaciment ibèric de Puig Pelós (Cunit, Baix Penedès, Tarragona), entre els dies 23 de novembre i 17 de desembre de 2022*. ArqueoVitis, Generalitat de Catalunya.

Sabaté, M. (2022). *Memòria arqueològica de la intervenció al jaciment ibèric de Puig Pelós (Cunit, Baix Penedès, Tarragona), entre els dies 8 de novembre i 6 de desembre de 2021*. ArqueoVitis, Generalitat de Catalunya

Sanmartí, J. (2004). “From local groups to early states: the development of complexity in protohistoric Catalonia”. *Pyrenae* 35, 7-41.

Sanmartí, J; Garcia, J; Asensio, D, i Principal, J. (1998). “Les fàcies ceràmiques d’importació del segle III aC i la primera meitat del segle II aC a la costa central de Catalunya”. Ramón Torres, J; Sanmartí, J; Asensio, D. i Principal, J. (eds.). *Arqueo Mediterrània Vol. 4. Les fàcies ceràmiques d’importació a la costa ibèrica, les Balears i les Pitiüses durant el segle III i la primera meitat del segle II aC*. Barcelona: Àrea d’Arqueologia, Universitat de Barcelona, 111-128.

Sanmartí, J. i Santacana, J. (2005). *Els ibers del nord*. Barcelona: Rafael Dalmau.

Sanmartí, J. i Santacana, J. (1992). *El poblat ibèric d’Alorda Park. Calafell, Baix Penedès. Campanyes 1983-1988*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya 11, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Sanmartí, J; Santacana, J. i Serra, R. (1984). *El jaciment ibèric de l’Argilera i el poblament protohistòric al Baix Penedès*. Quaderns de treball 6, Barcelona: Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona.

Smith, W. (ed.). (1846). *Dictionary of Greek and roman biography and mythology. Vol. II*. London: John Murray.

Smith, W. (ed.). (1876). *Dictionary of Greek and roman biography and mythology. Vol. III*. London: John Murray.

Tarradell, M. (1962). *Les arrels de Catalunya*. Barcelona: Editorial Vicens-Vives.

Viladrell, R. i Romero, V. (1978). “Hallazgos arqueológicos en el santuario prehistórico de la Roca (Mont-roig, Tarragona)”. *Pyrenae* 13-14, 75-80.

Vives, G. (2015). “El fenómeno del bandolerismo como sublevación contra Roma: el caso de Hispania en la época republicana”. *Antesteria* 4, 187-197.

Vivo, J. (2015). *Les societats ibèriques de la Hispània Citerior durant els primers anys de romanització (218-133 aC)*. Tesi doctoral. Universitat de Girona, Departament d'Història i Història de l'Art. En línia: <http://hdl.handle.net/10803/385283> [Data de consulta: 08/01/2023]

Pàgines web

ArqueoVitis. (2023). *La Mota de Sant Pere*. [Blog]. En línia: <https://arqueovitis.com/la-mota-de-sant-pere-cubelles/> [Data de consulta: 12/04/2023]

Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, A. *Cova de can Manel de l'Obaga*. En línia: <https://invarque.cultura.gencat.cat/card/3944> [Data de consulta: 27/01/2023]

Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, B. *Els Calders*. En línia: <https://invarque.cultura.gencat.cat/card/15210> [Data de consulta: 27/01/2023]

Itineris Coma. (2018). *J. R. Casals. Art & Heritage*. [Blog]. En línia: <https://itineriscoma.org/jr-casals-art-heritage> [Data de consulta: 26/05/2023]

Molist, N. i Principal, J. (2022). “El crani ibèric d’Olèrdola i una nova torre de la muralla romana”. *Arqueoblog*, Museu d’Arqueologia de Catalunya. [Blog]. En línia: <http://blog.mac.cat/el-crani-iberic-dolerdola-i-una-nova-torre-de-la-muralla-romana/> [Data de consulta: 12/04/2023]

Fonts antigues

Cayo Plinio Segundo. *Historia natural. Volumen II: libros III-IV*. 1998, Madrid: Editorial Gredos.

Dió Cassi. *Història Romana. Llibres I-XXXV (Fragments)*. 2004, Madrid: Editorial Gredos.

Polibi. *Històries. Llibres I-IV*. Traducció i notes de M. Balasch Recort. Introducció de A. Díaz Tejera. Revisió de J.M. Guzmán Hermida. 1990, Madrid: Editorial Gredos.

Tito Livio. *Ab urbe condita. Volumen IV: Libros XXI-XXV*. 1993, Madrid: Editorial Gredos.

8. Annex 1: Fitxes dels jaciments estudiats

Fitxa 0: Plantilla en blanc

Fitxa 1: *Tarakon-Kesse*

Fitxa 2: Masies de Sant Miquel

Fitxa 3: El Vilar

Fitxa 4: Darró

Fitxa 5: Olèrdola

Fitxa 6: Alorda Park

Fitxa 7: El Castell de Vilafortuny

Fitxa 8: La Font de la Canya

Fitxa 9: El Puig de Sitges

Fitxa 10: Rabassats

Fitxa 11: Les Guàrdies

Fitxa 12: El Corral d'en Guardiola

Fitxa 13: El Fondo del Roig

Fitxa 14: El Manous

Fitxa 15: El Puig Pelós

Núm. catàleg

Nom del jaciment

Municipi

Comarca

Situació UTM Lat.

Long.

Cronologia inicial

Cronologia final

Categoria

Indicis relacionats amb el conflicte

Elements de datació

Cronologia

Material ceràmic de referència

Monedes de referència

Altres elements

Pervivència de l'assentament

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions

**Bibliografia i
webgrafia**

Núm. catàleg 1

Nom del jaciment Tarakon-Kesse

Municipi Tarragona

Comarca Tarragonès

Situació UTM Lat. 352676.97

Long. 4552914.39

Cronologia inicial Mitjans del segle V aC

Cronologia final Ocupació continuada fins l'actualitat

Categoria Nucli de primer ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Construcció de sistemes defensius

Elements de datació Pedra utilitzada, tractament de l'encoixinat i marques de picapedrer.

Cronologia 218 aC

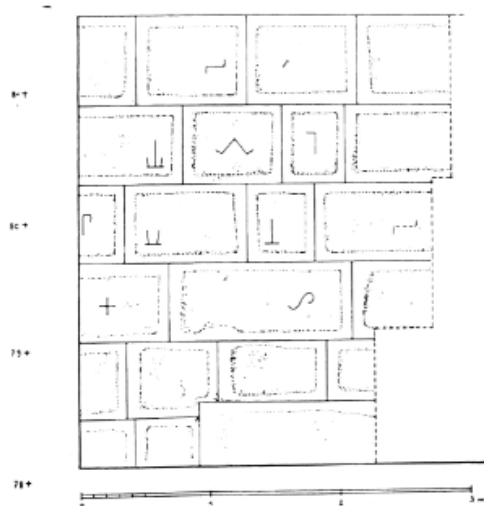
Material ceràmic de referència -

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions A la zona alta de Tarakon-Kesse es detecta un potent mur de carreus encoixinats amb abundants marques de picapedrer. Cap d'elles coincideix amb les documentades a la muralla romana, possibilitant que es tracti d'una muralla cartaginesa.

Bibliografia i webgrafia Adserias, M; Burès, L; Miró, M. T. i Ramon, E. (1993).

Bendala, M. (2010).

Diloli, J. (2015).

Núm. catàleg 2

Nom del jaciment Masies de Sant Miquel

Municipi Banyeres del Penedès

Comarca Baix Penedès

Situació UTM Lat. 379317.45

Long. 4569901.27

Cronologia inicial Segle VII aC

Cronologia final Entorn 200 aC

Categoria Nucli de segon ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Modificació dels sistemes defensius i destrucció amb abandonament

Elements de datació Material ceràmic i numismàtic

Cronologia Entorn 200 aC

Material ceràmic de referència Àmfora grecoitàlica i vernís negre tipus campaniana A.

Monedes de referència Divisor d'imitació emporità.

Altres elements -

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Les excavacions realitzades des del 2019 han documentat el fossat, una muralla de doble parament amb l'espai intern farcit d'argila i un potent nivell de cendres en una de les estances adossades a la muralla. D'aquesta darrera, tot i que el mur intern és, com a mínim, anterior al segle IV aC, tot sembla indicar que el pany extern i el rebliment d'argila de la muralla són de mitjans del segle III aC.

Bibliografia i webgrafia

Adserias, M; Cela, X. i Marí, L. (2001).

Morer, J; Asensio, D; Noguera, J; Pinto, M; Gil, B; Cantero, F; Jornet, R; Jimeno, D; Rosselló, M. i Pou, J. (en premsa)

Noguera, J; Sanmartí, J; Belarte, M. C; Sala, R; Morer, J; Asensio, D; Ble, E; Jornet, R; Revilla, V. i Pou, J. (2020).

Noguera, J; Menéndez, P; Asensio, D. i Morer, J. (2023). [Ponència]

Núm. catàleg 3 **Nom del jaciment** El Vilar

Municipi Valls **Comarca** Alt Camp

Situació UTM Lat. 354204.46 **Long.** 4572104.35

Cronologia inicial Segle IV aC **Cronologia final** 218 aC

Categoria Nucli de segon ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Destrucció violenta i abandonament

Elements de datació Material ceràmic, monedes i armament

Cronologia 218 aC

Material ceràmic de referència Vernís negre tipus campaniana A i del Taller de Roses; àmfora púnico-ebusitana, grecoitàlica i púnica del cercle de l'estret.

Monedes de referència Moneda hispano-cartaginesa i massaliota.

Altres elements Projectil de balista púnics; glands de fona de plom.

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Al 218 aC es documenta un potent nivell d'incendi -cobert per un nivell d'enderroc dels murs dels hàbitats- relacionat amb la destrucció i l'abandonament de l'assentament així com la presència de projectils de balista (possiblement púnics). Les prospeccions a l'exterior del perímetre de l'*oppidum* aporten la troballa de nombroses monedes hispano-cartagineses i de diversos projectils metàl·lics. Es sospesa que es tracti de la *Kissa* o *Cissis* citada a les fonts.

Bibliografia i webgrafia Ble, E. (2015). Noguera, J; Menéndez, P; Asensio, D. i Morer, J. (2023). [Ponència]
Fabra, E. i Vilalta, E. (2008).
Noguera, J. i Menéndez, P. (2022).

Núm. catàleg 4

Nom del jaciment Darró

Municipi Vilanova i la Geltrú

Comarca Garraf

Situació UTM Lat. 392133.23

Long. 4563068.48

Cronologia inicial Segle VI aC

Cronologia final Segle VI dC

Categoria Nucli de segon ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Reformes en l'estructura urbana i augment de superfície

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia 190-180 aC

Material ceràmic de referència Vernís negre tipus campaniana A; àmfora púnica i itàlica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Durant els primers anys del segle II aC es crea dos nous barris artesanals dedicats a la metal·lúrgia i la ceràmica respectivament. Ambdós presenten un carrer central, i als seus laterals es troben instal·lacions productives i diverses cases. Totes elles tenen al seu interior les instal·lacions necessàries per dur a terme les activitats artesanals. Aquesta gran remodelació urbana sembla voler dotar als artesans d'obradors propis al costat dels seus habitatges per optimitzar el procés productiu.

Bibliografia i webgrafia Fierro, X. i López Mullor, A. (2005). Ros, A. (2005).

López Mullor, A. (2017).

López Mullor, A. i Fierro, X. (2005).

Núm. catàleg	5	Nom del jaciment	Olèrdola
Municipi	Olèrdola	Comarca	Alt Penedès
Situació UTM Lat.	392015.00	Long.	4573187.50
Cronologia inicial	Calcolític	Cronologia final	Ocupació continuada fins l'actualitat
Categoria	Nucli de segon ordre		
Indicis relacionats amb el conflicte	Construcció i destrucció de sistemes defensius		
Elements de datació	Material ceràmic i armament		
Cronologia	220-200 aC		
Material ceràmic de referència	Vernís negre del Taller de Roses i tipus campaniana A; i àmfora púnica i centre-mediterrània.		
Monedes de referència	-		
Altres elements	<i>Pilum</i> pesant de llengüeta amb rebló (romà)		
Pervivència de l'assentament	Sí		
Planimetria del jaciment i/o novetat			

Observacions En algun moment entre el 220 i el 200 aC la muralla del primer ferro pateix una reforma estructural que té per objectiu reforçar la defensa de l'assentament. Es construeix una torre de flanqueig al costat esquerre de la porta d'accés i es reestructura l'entrada per ampliar el pas. Les intervencions del 2021 i 2022 posen al descobert que la torre és incendiada i enderrocada a finals del segle III aC. L'incendi també afecta la zona industrial adossada a la muralla, la qual és reconstruïda i passa a ser una zona d'habitatge.

Bibliografia i webgrafia Informació inèdita facilitada per N. Molist.
Molist, N. (ed.). (2008).
Molist, N. i Principal, J. (2022). [Blog]

Núm. catàleg 6

Nom del jaciment Alorda Park

Municipi Calafell

Comarca Baix Penedès

Situació UTM Lat. 380971.00

Long. 4560858.47

Cronologia inicial Segle VII aC

Cronologia final Finals del segle I aC

Categoria Nucli de tercer ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament i ocupació residual

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia 195 aC

Material ceràmic de referència Vernís negre tipus campaniana A; àmfora centre-mediterrània, púnico-ebusitana i grecoitàlica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions En algun moment entorn el 200 aC la ciutadella mostra un abandonament progressiu i deixa de ser un centre de poder important en el poblament de la zona per esdevenir un nucli amb una ocupació residual. Aquest fet molt segurament s'ha d'associar amb la repressió de Cató produïda al 195 aC per l'aixecament dels diferents pobles ibèrics. L'episodi sembla que no hauria estat violent, ja que no es documenten nivells d'incendi ni de destrucció.

Bibliografia i webgrafia Asensio, D; Morer, J. i Pou, J. (2003).

Itineris Coma. (2018). [Blog]

Sanmartí i Santacana, 1992.

Núm. catàleg 7

Nom del jaciment El Castell de Vilafortuny

Municipi Cambrils

Comarca Baix Camp

Situació UTM Lat. 339985.00

Long. 4548433.35

Cronologia inicial Inicis del segle IV aC

Cronologia final Finals del segle III - inicis del II aC

Categoria Nucli de tercer ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament

Elements de datació Material ceràmic i la seva distribució comercial

Cronologia Finals del segle III-inicis del II aC

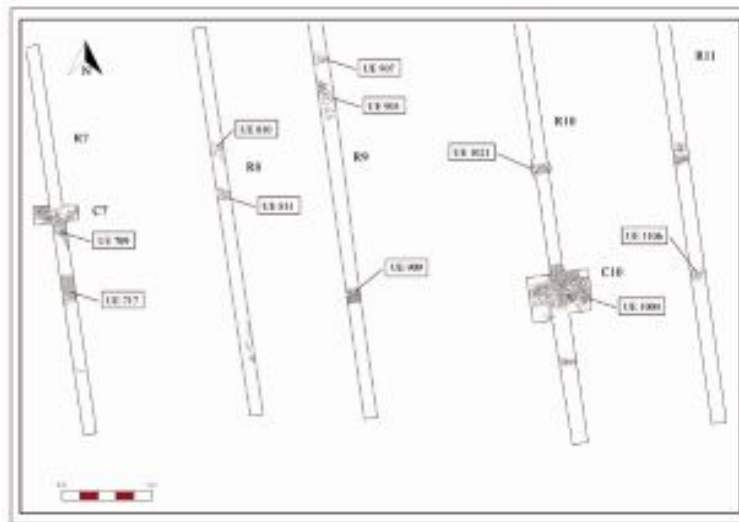
Material ceràmic de referència Càlat ibèric; morter massaliota; àmfora ebussitana, massaliota, grecoitàlica i centre-mediterrània. Absència de vernís negre tipus campaniana A.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Els sondejos han permès establir la cronologia d'abandonament de l'assentament entre finals del segle III aC i inicis del segle II aC, però l'estat incipient de la investigació no ha pogut precisar-ne el motiu o la manera. Tampoc es pot assegurar que es tracti d'un fet associat directament a la Segona Guerra Púnica o les posteriors revoltes ibèriques contra l'ocupació romana.

Bibliografia i webgrafia Cots, I; Diloli, J; Vilalta, E, i Capella, E. (en premsa).

Núm. catàleg 8

Nom del jaciment La Font de la Canya

Municipi Avinyonet del Penedès

Comarca Alt Penedès

Situació UTM Lat. 397471.00

Long. 4580659.52

Cronologia inicial Mitjans del segle VII aC

Cronologia final Mitjans del segle I aC

Categoria Nucli de tercer ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament i ocupació residual

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia 220-180 aC

Material ceràmic de referència Àmfora grecoitàlica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions El període d'expansió i creixement de l'assentament queda truncat i s'abandona sobtadament entre el 220 i el 180 aC. A principis del segle II aC es reocupa un dels recintes de la zona 1, el qual s'associa a dues sitges. Al 180 aC es funda un nou hàbitat en una zona plana, al peu del turó.

Bibliografia i webgrafia López Reyes, D. (2019).

López Reyes, D. (coord.); Asensio, D;
Jornet, R. i Morer, J. (2015).

Núm. catàleg 9

Nom del jaciment El Puig de Sitges

Municipi Sitges

Comarca Garraf

Situació UTM Lat. 400280.00

Long. 4565567.22

Cronologia inicial Segle VII aC

Cronologia final Segle III dC

Categoria Nucli de tercer ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Augment de superfície

Elements de datació Tècnica constructiva i material ceràmic

Cronologia Entorn 200 aC

Material ceràmic de referència Vernís negre; àmfora itàlica i púnica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions L'assentament augmenta la seva superfície entre finals del segle III aC i principis del segle II aC. Mostra una ocupació continuada i s'acaba convertint en una ciutat romana.

Bibliografia i webgrafia García Targa, J. i Izquierdo, P. (2014).

García Targa, J; Miret, M. i Izquierdo, P. (2014).

Núm. catàleg 10

Nom del jaciment Rabassats

Municipi Nulles

Comarca Alt Camp

Situació UTM Lat. 357035.30

Long. 4568826.80

Cronologia inicial Finals del segle IV aC

Cronologia final Finals del segle III aC

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia Finals del segle III aC

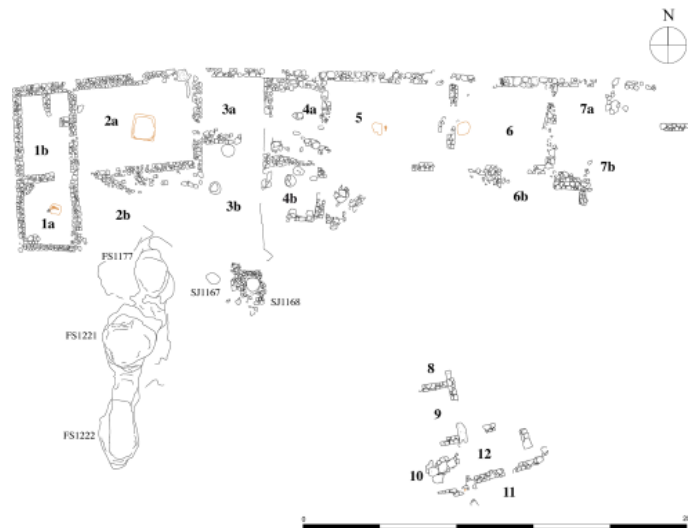
Material ceràmic de referència Vernís negre del Taller de Roses i tipus campaniana A. Àmfora púnico-ebusitana, centre-mediterrània, massaliota, grecoitàlica i del cercle de l'estret. Morter ebusità.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions L'establiment rural és abandonat a finals del segle III aC sense cap signe de violència aparent degut a l'absència de nivells d'incendi.

Bibliografia i webgrafia Belarte, C; Canela, J. i Morer, J. (2018).

Belarte, C; Canela, J; Morer, J; Cuscó, O. i Ocaña, M. (2020).

Belarte, C; Canela, J; Morer, J; Cuscó, O; Ocaña, M; Euba, I. i Valenzuela-Lamas, S. (2022).

Núm. catàleg 11

Nom del jaciment Les Guàrdies

Municipi El Vendrell

Comarca Baix Penedès

Situació UTM Lat. 378545.31

Long. 4562413.42

Cronologia inicial Segle IV aC

Cronologia final Mitjans del segle I aC

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament i nova fundació

Elements de datació Material ceràmic i paràmetres mètrics

Cronologia Principis del segle II aC

Material ceràmic de referència Vernís negre tipus campaniana A i àmfora grega.

Monedes de referència -

Altres elements *Pes oscus* de 0,27-0,28 m

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Petit nucli dedicat a l'extracció i treball del ferro. Cap al 200 aC s'abandonen totes les construccions i es funda una nova construcció seguint paràmetres mètrics característics dels romans a la vegada que passa a desenvolupar tasques agrícoles per l'autoconsum. Sembla relacionat amb l'abandonament d'Alorda Park.

Bibliografia i webgrafia Belarte, C; Olmos, P. i Principal, J. (2011).

Morer, J. i Rigo, A. (1999).

Morer, J; Rigo, A. i Barrasetas, E. (1997).

Núm. catàleg 12

Nom del jaciment El Corral d'en Guardiola

Municipi Vilanova i la Geltrú

Comarca Garraf

Situació UTM Lat. 392400.00

Long. 4567512.50

Cronologia inicial Segle III aC

Cronologia final Segona meitat del segle I aC

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Sense modificacions aparents

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia Sense evidència

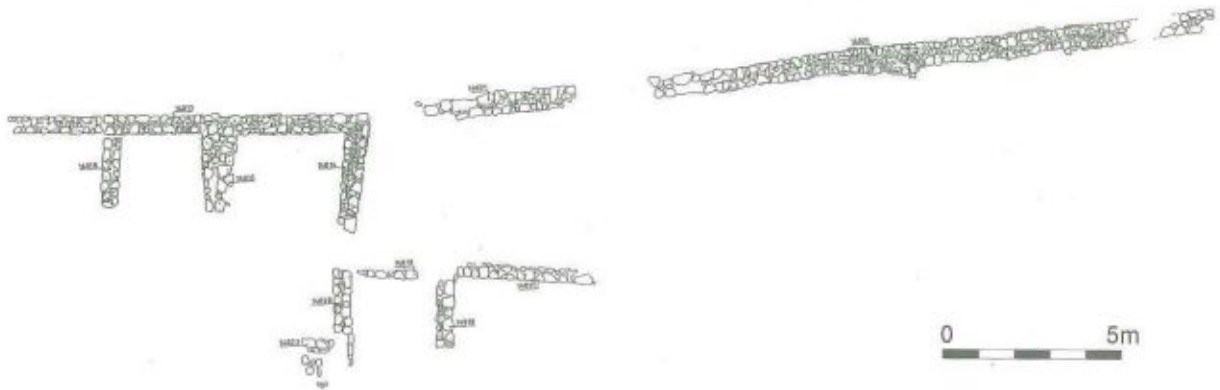
Material ceràmic de referència Àmfora púnico-ebusitana, centre-mediterrània, massaliota i itàlica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Nucli principalment agrícola fundat durant el segle III aC. Perdura fins la segona meitat del segle I aC sense aparents transformacions ni destruccions.

Bibliografia i webgrafia García Targa, J. (1999).

Morer, J. i Rigo, A. (2003).

Núm. catàleg 13

Nom del jaciment El Fondo del Roig

Municipi Cunit

Comarca Baix Penedès

Situació UTM Lat. 384371.00

Long. 4563207.50

Cronologia inicial Inicis del segle IV aC

Cronologia final Tercer quart del segle III aC

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Abandonament

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia Finals del segle III aC

Material ceràmic de referència Escassa presència de vernís negre tipus campaniana A i del Taller de Roses i d'àmfora grecoitàlica. Absència d'àmfora itàlica.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament No

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Assentament molt probablement d'activitat agrària que sobre el tercer quart del segle III aC és abandonat sense mostrar senyals de destrucció.

Bibliografia i webgrafia Ferrer, C; García Targa, J; Morer, J. i Rigo, A. (2003).

Núm. catàleg 14

Nom del jaciment Els Manous

Municipi El Catllar

Comarca Tarragonès

Situació UTM Lat. 355078.00

Long. 4557347.00

Cronologia inicial Principis del segle III aC

Cronologia final Tercer quart del segle II aC

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Sense modificacions aparents

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia Sense evidència

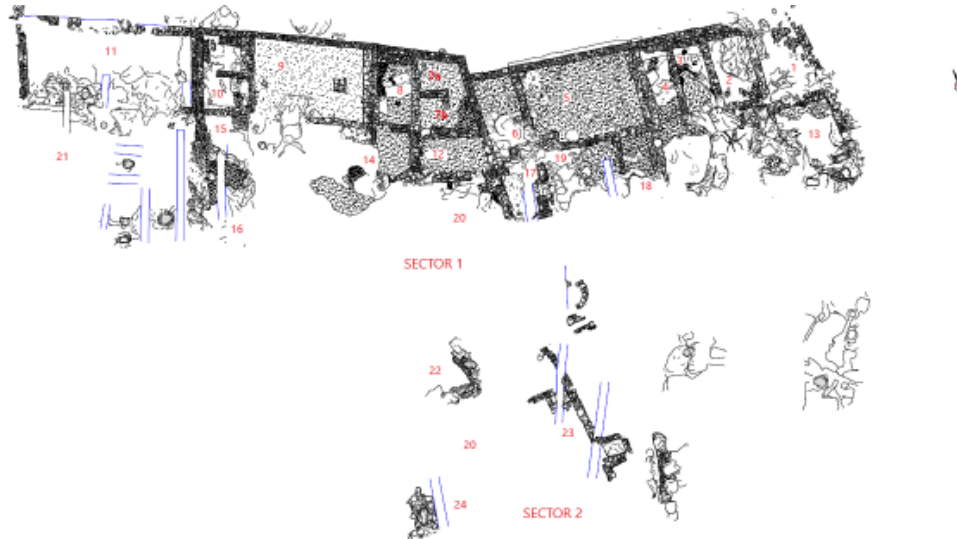
Material ceràmic de referència Àmfora púnico-ebusitana, púnica gaditana i itàlica; vernís negre tipus campaniana A, del Taller de Roses i de Cales.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament Sí

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Establiment rural destinat a l'explotació agrícola fundat a principis del segle III aC. Es troba actiu fins el tercer quart del segle II aC sense aparents transformacions ni destruccions.

Bibliografia i webgrafia Díaz, M. (2009).

Núm. catàleg 15

Nom del jaciment El Puig Pelós

Municipi Cunit

Comarca Baix Penedès

Situació UTM Lat. 384627.50

Long. 4562077.22

Cronologia inicial Finals del segle III aC

Cronologia final Mitjans del segle II aC (segle I aC ?)

Categoria Nucli de quart ordre

Indicis relacionats amb el conflicte Sense modificacions aparents

Elements de datació Material ceràmic

Cronologia -

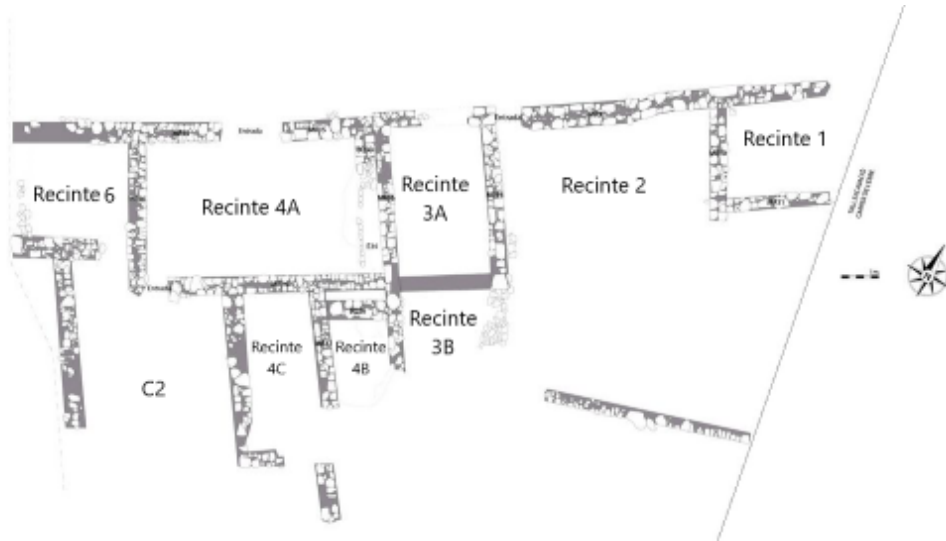
Material ceràmic de referència Àmfora púnico-ebusitana, greco-itàlica, de la costa catalana i itàlica; vernís negre tipus campaniana A i del Taller de Roses; morter púnic.

Monedes de referència -

Altres elements -

Pervivència de l'assentament No se sap

Planimetria del jaciment i/o novetat

Observacions Granja ibèrica de finals del segle III aC que aparentment és abandonada a mitjans del segle II aC. La presència d'algun fragment d'àmfora itàlica en superfície així com la seva presència en el recinte 4B han portat a pensar als investigadors en la possibilitat de que originalment hi hagués una fase romana dels segles II-I aC, allargant així la seva cronologia final. Aquesta, però, d'haver existit, hauria estat destruïda per les contínues activitats agràries dutes a terme en aquesta zona.

Bibliografia i webgrafia Sabaté, M. (2022).

Sabaté, M. (2023).

9. Annex 2: Figures ampliades

Làmina 1 (*fig. 3*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i la ubicació dels diferents jaciments estudiats al llarg d'aquest treball (en vermell). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Làmina 2 (*fig. 4*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i la ubicació dels diferents jaciments que s'han decidit descartar a l'hora de realitzar aquest estudi (en blau). (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Làmina 3 (*fig. 24*): Planta general del jaciment de la Font de la Canya amb la indicació de les diferents zones de recerca arqueològica. En groc es mostren les sitges de la primera edat del ferro; en vermell les de l'ibèric antic; en blau les de l'ibèric ple i en verd les de l'ibèric final o romà republicà. (Imatge extreta de López Reyes *et al.*, 2015: 22-23)

Làmina 4 (*fig. 25*): Planta general del jaciment de la Font de la Canya amb indicació en verd de les estructures actives durant l'ibèric final (finals del segle III aC-segle II aC). (Imatge extreta de López Reyes *et al.*, 2015: 92)

Làmina 5 (*fig. 28*): Planta general de l'establiment rural de Rabassats. (Imatge extreta de Belarte *et al.*, 2020: 298; fig. 2)

Làmina 6 (*fig. 34*): Planta general del jaciment dels Manous amb indicació dels diferents sectors i àmbits que el conformen. (Imatge modificada extreta de Díaz, 2009: 121; planimetria 4)

Làmina 7 (*fig. 36*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) amb els diferents jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva categoria: nucli de primer ordre (asterisc vermell), nucli de segon ordre (triangle verd), nucli de tercer ordre (quadrat groc) i nucli de quart ordre (cercle blau). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Làmina 8 (*fig. 37*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) amb els diferents jaciments analitzats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva pervivència dins del període objecte d'estudi: els que no mostren una pervivència posterior al 190 aC (creu vermella), els que sí mostren una pervivència més enllà del 190 aC (cercle verd), els que no s'ha pogut determinar la seva pervivència degut a la falta de dades arqueològiques (asterisc groc) i els que perviuen al 190 aC però mostren un gran descens de la seva població en una ocupació residual (triangle blau). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Làmina 9 (*fig. 38*): Mapa amb el territori cessetà delimitat (en groc) i tots els jaciments mencionats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva pervivència dins del període objecte d'estudi: els que no mostren una pervivència posterior al 190 aC (creu vermella), els que sí mostren una pervivència més enllà del 190 aC (cercle verd), els que no s'ha pogut determinar la seva pervivència degut a la falta de dades arqueològiques (asterisc groc) i els que perviuen al 190 aC però mostren un gran descens de la seva població en una ocupació residual (triangle blau). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós; 16: Mas Castellar; 17: les Gavarres; 18: els Garràfols; 19: Mas d'en Bassa; 20: Can Masalleres; 21: les Albardes; 22: Barenys; 23: Santa Anna; 24: l'Alzinar Gran de la Massana; 25: Casa Bona-Mas del Notari; 26: la Cova del Gegant; 27: la Cova de Can Manel de l'Obaga; 28: la Cova Negra; 29: la Timba del Castellot; 30: el Mas de l'Inspector; 31: la Vinya d'en Pau; 32: els Calders; 33: el Turó de l'Ermita de Montornès; 34: el Coll de Creus; 35: l'Argilera; 36: l'Albornar; 37: Campdàsens; 38: les Pruelles; 39: el Montgròs; 40: Plaça d'Isabel Basora; 41: la Roca; 42: Mas d'en Gual; 43: la Mota de Sant Pere. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

Làmina 10 (*fig. 39*): Mapa amb el territori cessetà delimitat (en groc) i tots els jaciments mencionats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva cronologia final: finals del segle III aC (quadrat vermell), 218 aC (creu taronja), entorn 200 aC (estrella morada), al llarg del segle II aC (triangle verd), al llarg del segle I aC (cercle blau), posterior al I aC (asterisc groc) i ocupació continuada fins l'actualitat (creu blava). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós; 16: Mas Castellar; 17: les Gavarres; 18: els Garràfols; 19: Mas d'en Bassa; 20: Can Masalleres; 21: les Albardes; 22: Barenys; 23: Santa Anna; 24: l'Alzinar Gran de la Massana; 25: Casa Bona-Mas del Notari; 26: la Cova del Gegant; 27: la Cova de Can Manel de l'Obaga; 28: la Cova Negra; 29: la Timba del Castellot; 30: el Mas de l'Inspector; 31: la Vinya d'en Pau; 32: els Calders; 33: el Turó de l'Ermita de Montornès; 34: el Coll de Creus; 35: l'Argilera; 36: l'Albornar; 37: Campdàsens; 38: les Pruelles; 39: el Montgròs; 40: Plaça d'Isabel Basora; 41: la Roca; 42: Mas d'en Gual; 43: la Mota de Sant Pere. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

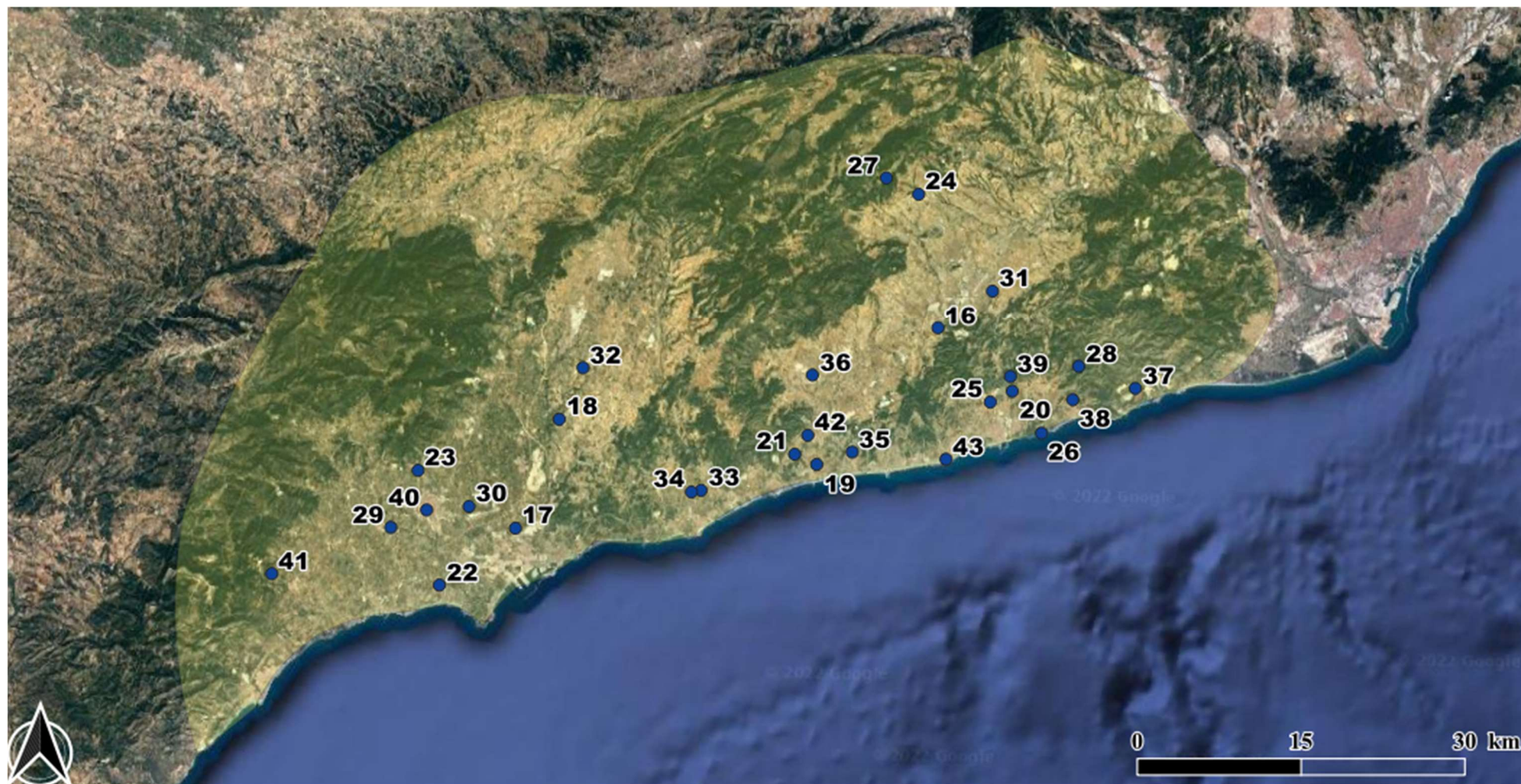
Làmina 11 (*fig. 40*): Mapa amb el territori cessetà delimitat (en groc) amb els assentaments de primer, segon i tercer ordre analitzats al llarg d'aquest treball classificats segons la seva pervivència dins del període objecte d'estudi: els que no mostren una pervivència posterior al 190 aC (creu vermella), els que sí mostren una pervivència més enllà del 190 aC (cercle verd) i els que perviuen al 190 aC però mostren un gran descens de la seva població en una ocupació residual (triangle blau). La línia vermella indica el possible radi d'influència de Tarakon-Kesse. Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de

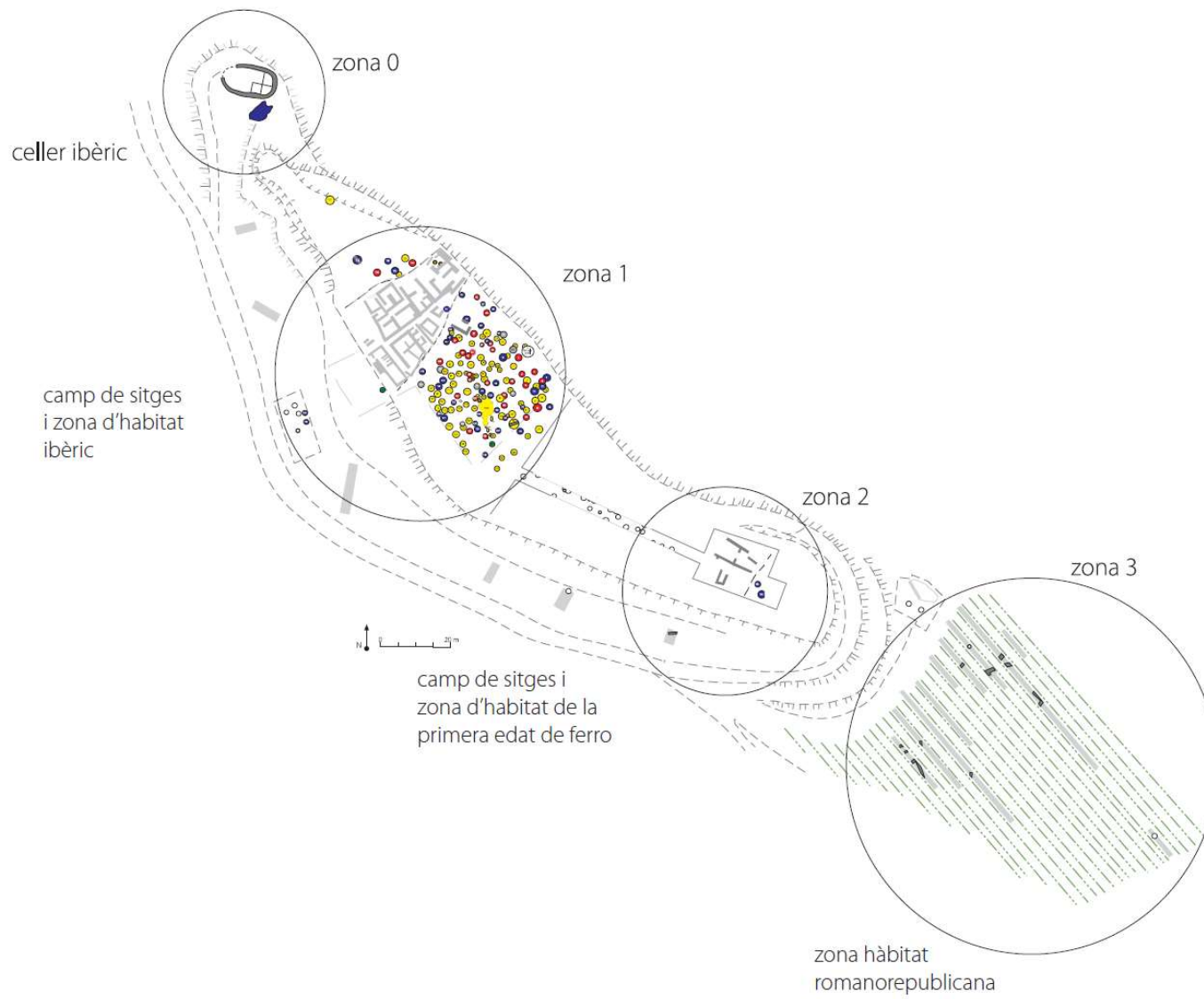
Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

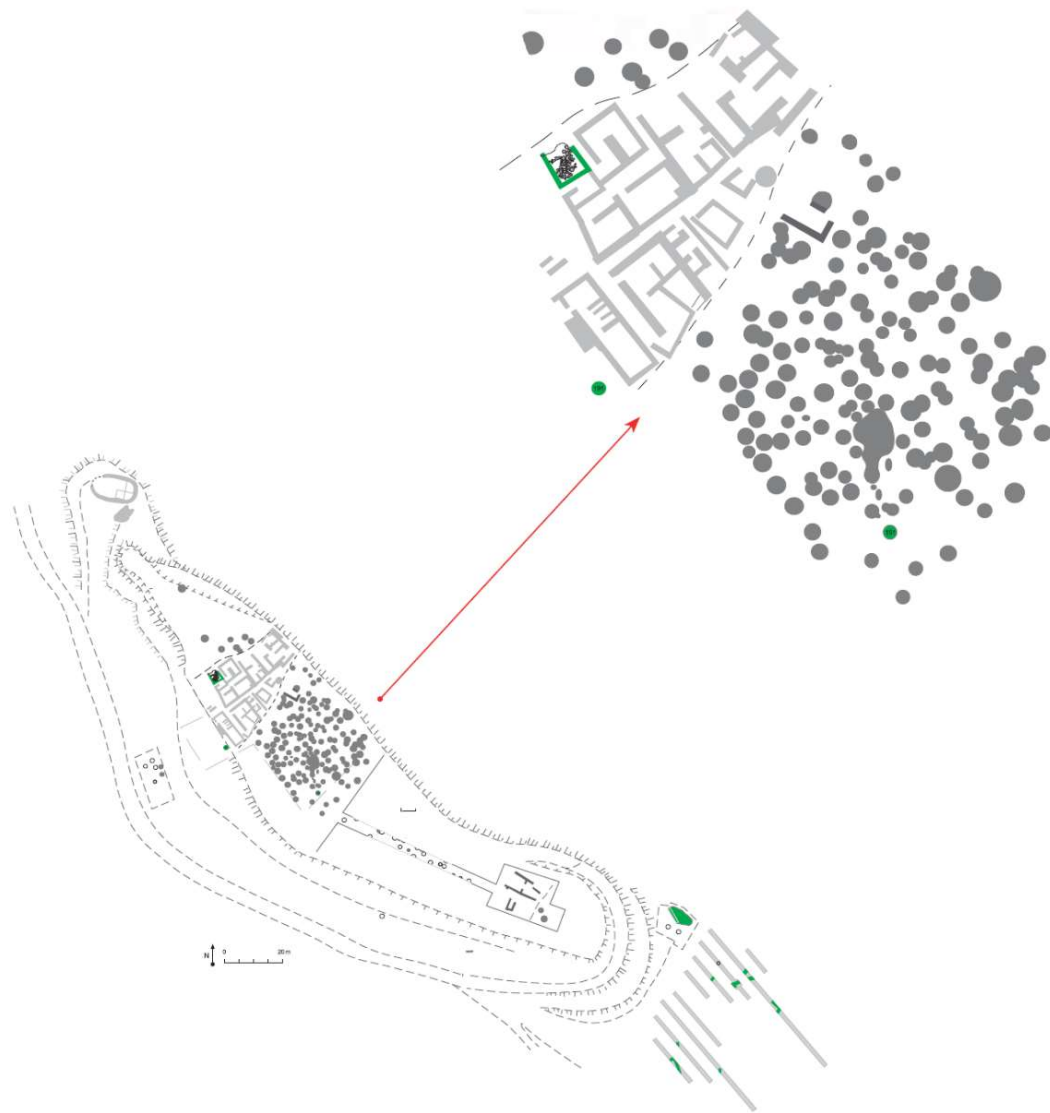
Làmina 12 (*fig. 41*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i els jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons el tipus d'indici que mostren: abandonament (cercle vermell), abandonament i nova fundació (casa blava), ocupació residual (casa negra); augment de superfície (casa negra gran); construcció de sistemes defensius (torre negra); construcció i destrucció de sistemes defensius (torre vermella); destrucció violenta i abandonament (foc); modificació dels sistemes defensius i destrucció amb abandonament (creu vermella); reformes en l'estructura urbana i augment de la superfície (casa verda gran); i sense modificacions aparents (cercle verd). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

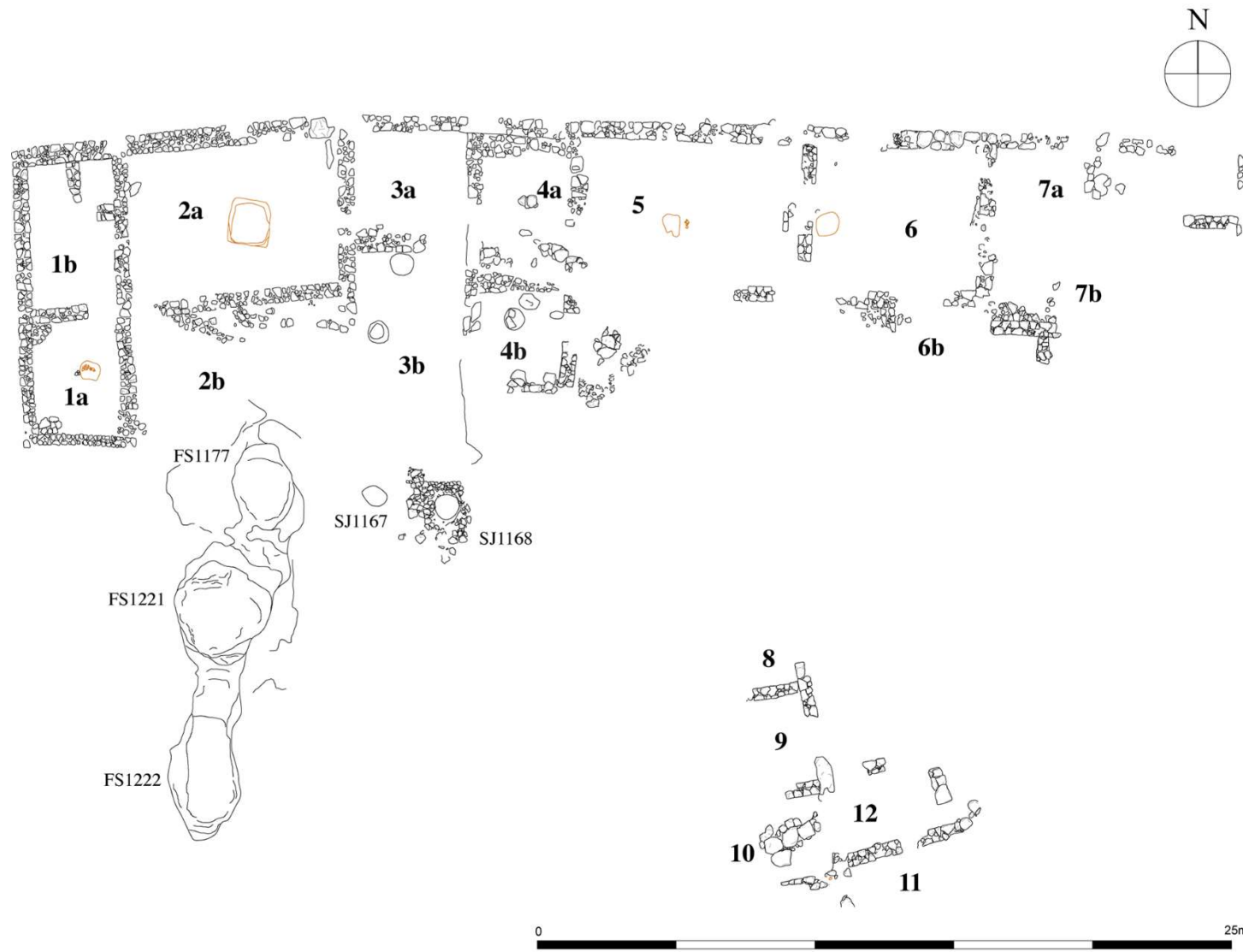
Làmina 13 (*fig. 42*): Mapa amb el territori cessedà delimitat (en groc) i els jaciments estudiats al llarg d'aquest treball classificats segons la cronologia dels indicis documentats: finals del segle III aC (quadrat vermell); 218 C (creu blava); entorn el 200 aC (estrella groga); principis del segle II aC (triangle morat); i sense evidència (cercle negre). Jaciments: 1: Tarakon-Kesse; 2: Masies de Sant Miquel; 3: el Vilar; 4: Darró; 5: Olèrdola; 6: Alorda Park; 7: Castell de Vilafortuny; 8: la Font de la Canya; 9: el Puig de Sitges; 10: Rabassats; 11: les Guàrdies; 12: el Corral d'en Guardiola; 13: el Fondo del Roig; 14: els Manous; 15: Puig Pelós. (Imatge pròpia realitzada mitjançant QGIS).

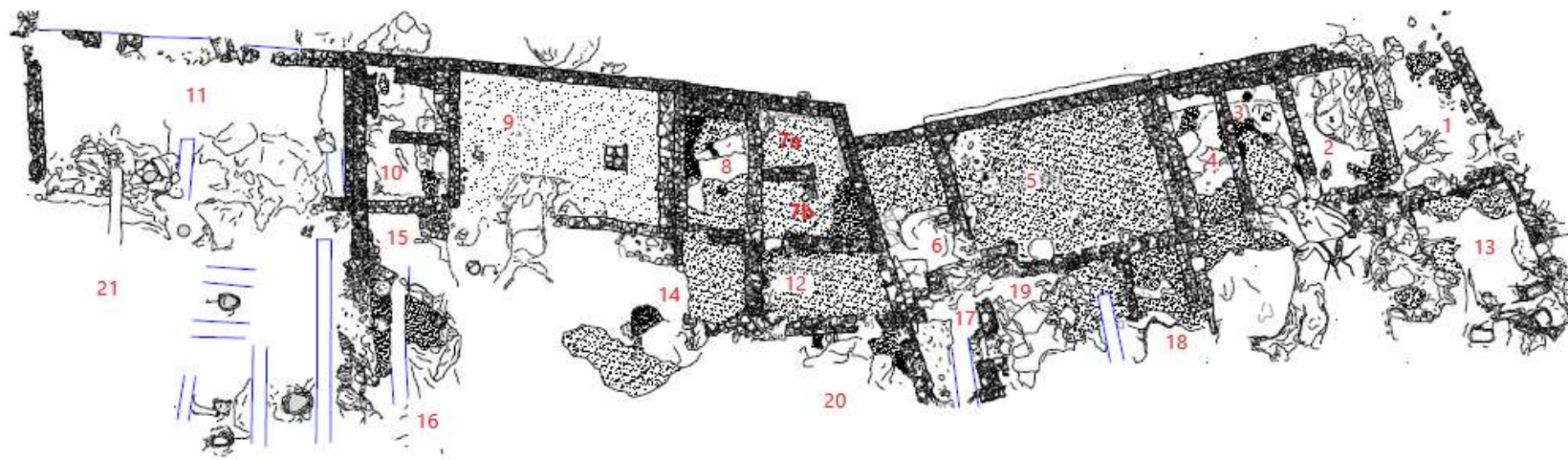

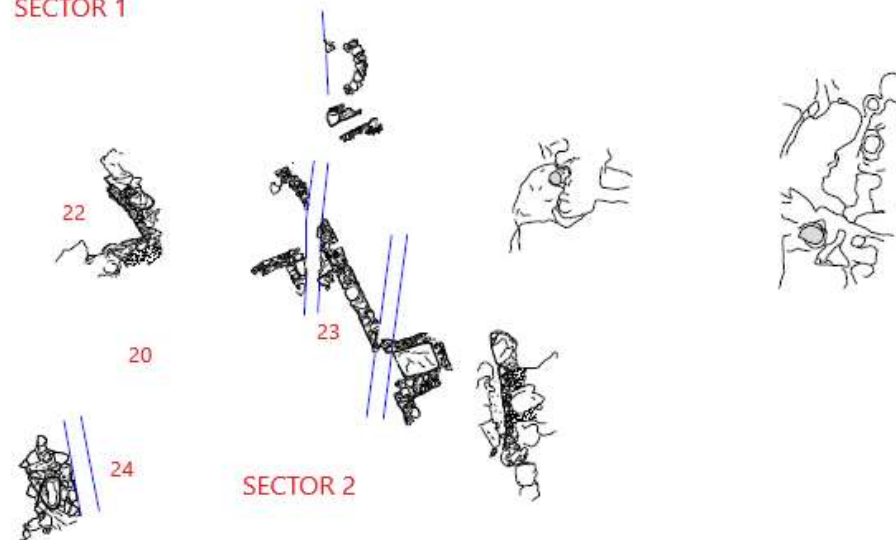

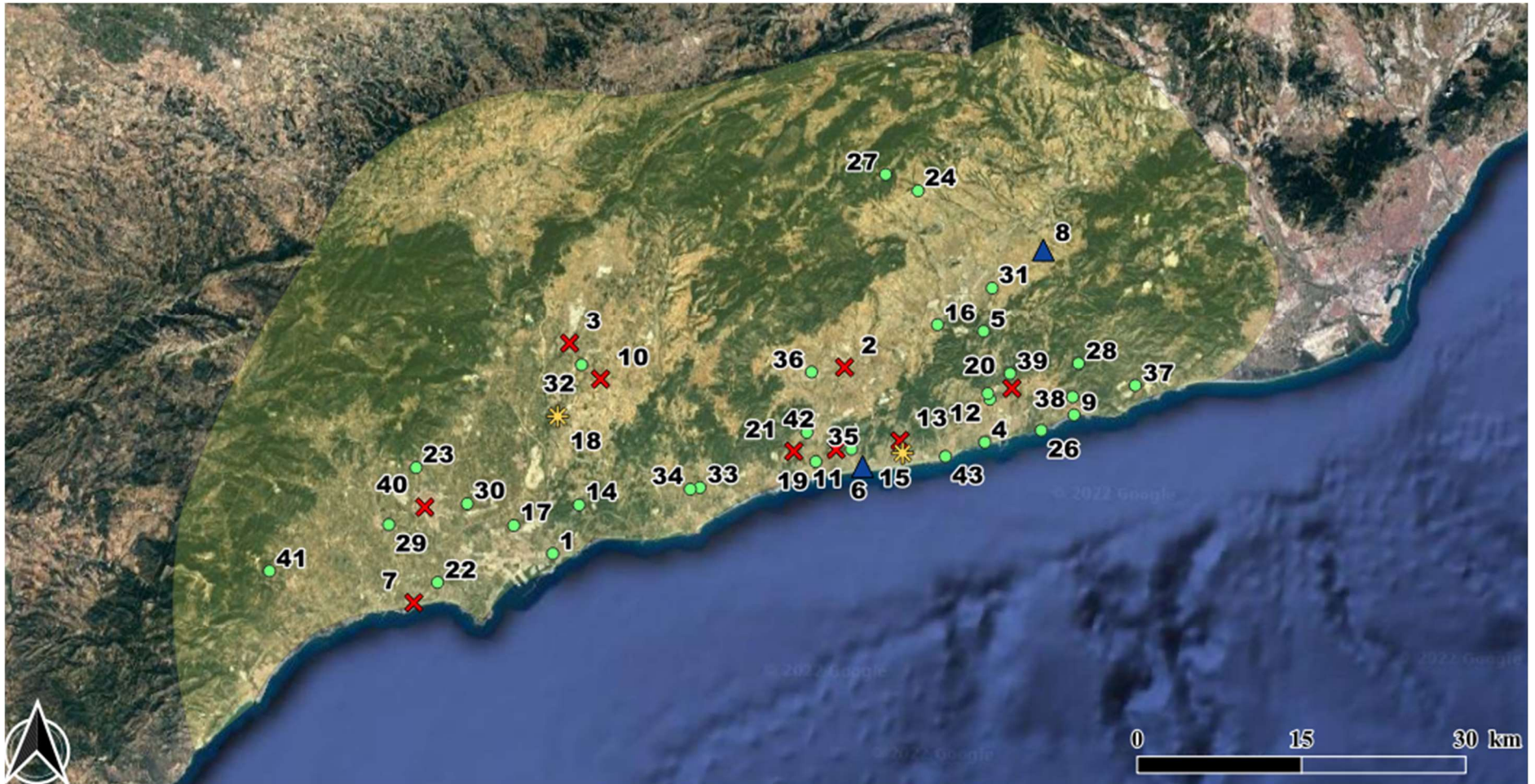
SECTOR 1

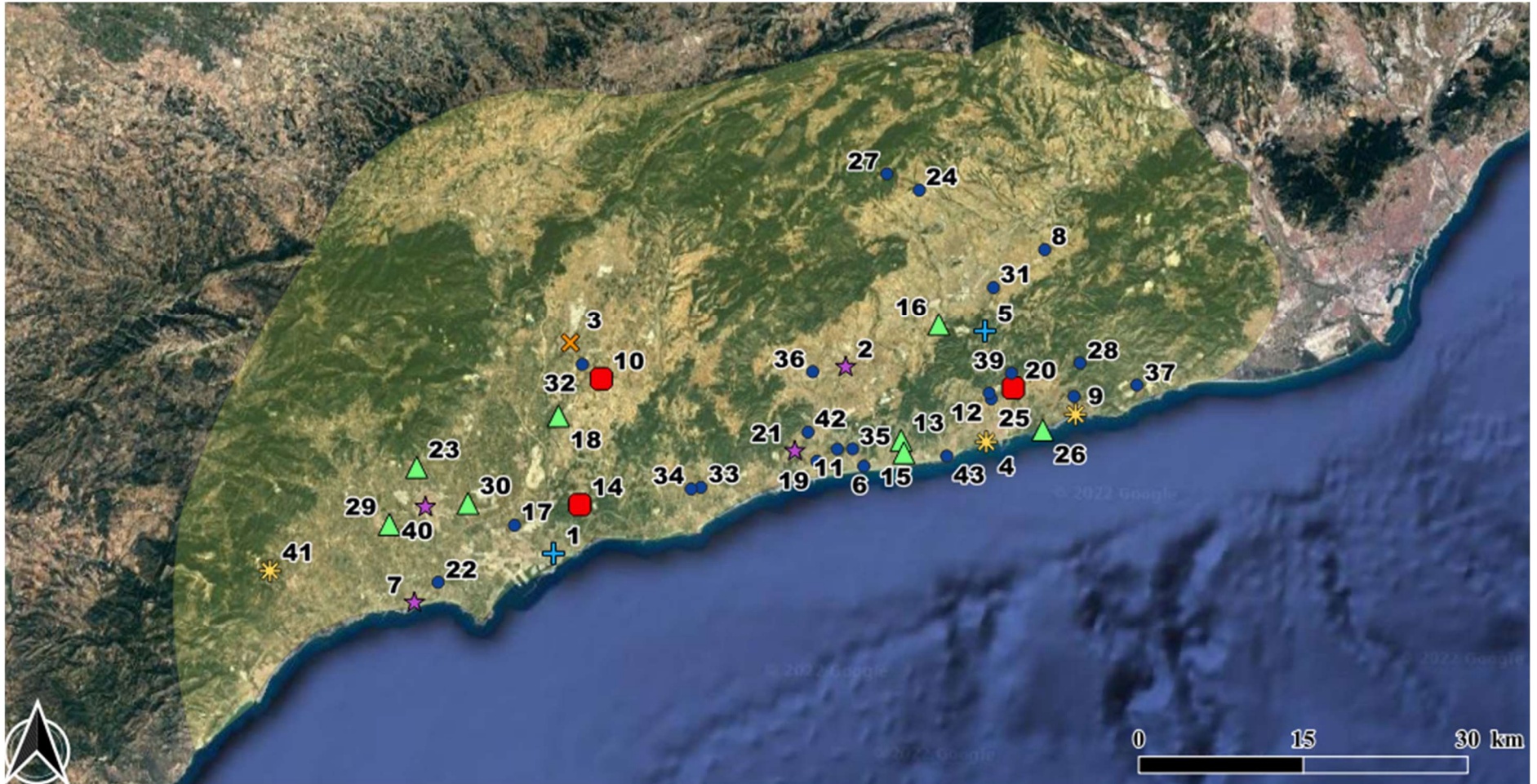

SECTOR 2

10. Annex 3: Pla de gestió de Dades

A continuació s'adjunta el Pla de Gestió de Dades realitzat per aquest estudi al llarg de la seva elaboració.

Guia per elaborar un “Pla de gestió de dades (DMP)” per l’alumnat de Màster

Aquest document forma part del [Protocol per a la gestió de dades de recerca de l’Institut Català d’Arqueologia Clàssica \(ICAC\)](#) i vol servir de suport a l’alumnat de Màster a l’hora de crear els seus Plans de Gestió de Dades (Data Management Plan, DMP) i està basat en:

- Guia per elaborar un pla de gestió de dades per a doctorands. CSUC, 2020. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2072/370509>
- DMP Researcher Template for Archaeological Datasets. Parthenos, 2019. Disponible a: <http://www.parthenos-project.eu/wp-content/uploads/2019/10/DMP-Researcher-Template-for-Archaeological-Datasets.pdf>

Adaptació: Lydia Gil (Institut Català d’Arqueologia Clàssica)

Data: 21 octubre 2022

Versió digital: <http://hdl.handle.net/2072/522870>

Sobre el teu TFM

Nom	Maria Anguera Oller
Adreça electrònica	mariaangoll@gmail.com
Director/a de TFM	Dra. Maria Carme Belarte Franco
Títol provisional del TFM	Els ibers cessenans en el marc de la Segona Guerra Púnica i les primeres revoltes contra els romans
Describeu la teva recerca	<i>S'analitza com van reaccionar els cessenans davant l'arribada dels exèrcits cartaginès i romà a través del registre arqueològic: es localitzen tots els jaciments de la Cessenània actius entorn el 200 aC i se'n crea un inventari, s'elabora una base de dades, es genera diferents mapes a partir de diverses variables tractades amb el sistema d'informació geogràfica QGIS i s'extreu noves conclusions a través de la informació generada.</i>
Paraules Clau	Archaeology (Thesaurus), Iberian culture (Thesaurus), Cessenani (Thesaurus), Roman (Thesaurus), Punic (Thesaurus)
Durada de la teva recerca	Inici: 03-10-2022 Fi: 23-06-2023
Filiació	URV-ICAC-UAB

Sobre aquest pla de gestió de dades

Data de creació	21-06-2023
Última actualització	22-06-2023
Versió i data	1.0 (21-06-2023) 2.0 (22-06-2023)

Dades sensibles/personals	<p>Si treballes amb <u>dades de caràcter personal o sensible</u>, tens l'obligació legal de tractar-les d'acord amb la normativa vigent. Les dades personals són qualsevol informació que permet identificar una persona (nom, adreça, localització, etc.).</p> <p>☒ No treballaré amb dades personals ☐ Treballaré amb dades personals [vegeu punt 2]</p>
---------------------------	---

1. Captura de dades

Describeix les dades que crearàs/recolliràs

1.1 Quin és l'origen de les dades?

- Dades pròpies o dades del grup de recerca del tutor/a
 Bases de dades/Llibres/Museus/Arxius disponibles en accés obert
 Altres, indica:

Memòries arqueològiques, entrevistes amb investigadors, ponències, blogs.

1.2 Quin tipus de dades són?

- Dades de nova creació
 Dades reutilitzades (indica quines dades i les condicions d'ús)
 Contingut de nova creació basat en dades reutilitzats
 Altres, indica:

1.3 Com es recolliran les dades?

- Excavació arqueològica
 Recerca en arxius i biblioteques
 Altres, indica:

Entrevistes amb investigadors, assistència a ponències, blogs.

Prospeccions arqueològiques

- Estudi de camp
 Teledetecció
 Altres, indica:

Recerca analítica

- Estudi de materials inorgànics
- Bioarqueologia
- Altres, indica:

1.4 Descripció de les dades

1.4.1 Quin tipus de dades està previst que es generin?

- Bases de dades
- Dades d'una enquesta qualitativa (qüestionaris)
- Dades estadístiques
- Diaris d'excavació, informes, memòries...
- Fotografies
- Models 3D
- Planimetries
- Programari (codi)
- Altres, indica:

Mapes de dispersió.

1.4.2 Format de les dades i programari

Utilitza preferentment estàndards oberts perquè les dades puguin ser llegides per diversos programes facilitant la preservació i la compartició amb altres persones. Més info: <https://confluence.csuc.cat/display/RDM/Recomanacions+de+formats>

Tipus de dades	Format obert	Programari
Base de dades	csv	Open Office
Dades estadístiques	csv	Open Office
Fotografies	jpg	Visualitzador de fotografies
Mapes de dispersió	qgz	Qgis

1.5 Indica el volum de dades

- < 10 GB
- 10-30 GB 30-50 GB
- 50 GB-250 GB
- 250 GB-500 GB
- 500 GB-2 TB
- 2 TB

2. Emmagatzematge de dades i seguretat

Assegura't que totes les teves dades de recerca s'emmagatzemen de manera segura i que es fan còpies de seguretat periòdicament

2.1 Indica les restriccions (comercials, ètiques o de confidencialitat) que poden afectar les teves dades

- Obligacions legals: protecció de dades personals ([LOPDGDD](#), [RGPD](#)...) [vegeu 4.1]
- Obligacions legals: copyright, propietat intel·lectual [vegeu 4.1]
- Restriccions ètiques [vegeu 4.1]
- Aspectes comercials (p. ex. patentabilitat)
- Sense obligacions
- Altres, indica:

2.2 Riscos principals en la seguretat de les dades

- Esborrat accidental
- Pèrdua o robatori
- Altres, indica:

2.3 Mesures a prendre per mitigar els riscos d'una possible pèrdua de dades

- Restriccions d'accés
- Pseudoanonimització (tècnica de confidencialitat de les dades personals que consisteix a substituir les informacions que identifiquen una persona per un pseudònim)
- Anonimització (fer anònimes unes dades per impedir la identificació personal)
- Còpies de seguretat periòdiques
- Altres, indica:

2.4 On emmagatzemaràs les dades?

- A la xarxa del departament o grup de recerca del tutor/a
- A la xarxa de la institució
- Emmagatzematge físic (p. ex. USB, disc dur extern)
- Servei al núvol (p. ex. DropBox)
- Altres, indica:

3. Accedir, compartir i reutilitzar les dades

3.1 Tens restriccions per compartir les dades en relació al reglament vigent (General Data Protection Regulation) o altres (ètiques, comercials, de seguretat, propietat intel·lectual o copyright)?

- Sí, descriu quines.
 No

3.2 Quins són els usuaris/es potencials de les teves dades?

- Museus
 Comunitat científica
 Comunitat universitària
 Públic en general
 Altres, indica:

3.3 Com es descobriran les dades?

- Pàgina web pròpia
 CORA. Repositori de dades de Recerca
 Publicacions científiques
 Altres, indica:

Repositori de dades en obert

3.4 Quines llicències aplicaràs a les dades per permetre la seva reutilització al màxim?

- CC0 (domini públic) <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.ca>
 CC-BY (reconeixement) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
 GNU (codi) <https://choosealicense.com/licenses/gpl-3.0/>
 Altres, indica:

3.5 Quins són els criteris d'accés a les dades?

- Accés immediat en acabar el projecte
 Accés restringit
 Després d'un període d'embargament
 Altres, indica:

4. Dipòsit i preservació de les dades

4.1 Quins criteris faràs servir per seleccionar les dades a preservar a llarg termini?

- Tipus de dades (primàries, processades) i facilitat en la generació
- Rellevància del contingut per altres
- Facilitat de reutilització del format per altres
- Dades vinculades a una publicació
- Verificació de la recerca
- Temps disponible
- Recursos econòmics disponibles
- Altres, indica:

4.2 Quant temps preservaràs les dades?

- 3-5 anys
- 10-20 anys
- Permanentment

4.3 En quin repositori dipositaràs les dades, metadades associades, codi i documentació?

- CORA. Repositori de dades de Recerca¹
- Repositori temàtic (internacional), indica:
- Repositori multidisciplinar (p. ex. Zenodo, Figshare, Dryad)
- Altres, indica:

---

¹ El repositori per dipositar dades a la URV i l'ICAC és CORA-Repositori de Dades de Recerca. És un repositori de dades federat i multidisciplinar que permet a les universitats catalanes, centres de recerca CERCA i altres entitats que fan recerca la publicació de conjunts de dades de recerca en mode FAIR i seguint les directrius de l'EOSC.